

ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΣΤΗΝ ΑΣΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ

Α. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

1. Τα δημογραφικά δεδομένα

α. Ο πληθυσμός

1830	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Η Ελλάδα είναι χώρα φτωχή με απαρχαιωμένες παραγωγικές δομές, μικρή σε έκταση και ολιγάνθρωπη.
Σύνορα-έκταση	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Τα σύνορα του νέου ελληνικού κράτους αποτελούν η γραμμή Αμβρακικού – Παγασητικού ▪ Από τα νησιά του Αιγαίου ανήκουν μόνο οι Βόρειες Σποράδες και οι Κυκλάδες. ▪ Ο κορμός της χώρας είναι η Ρούμελη και ο Μωριάς.
1864	Προσάρτηση Ιονίων νήσων και
1881	Προσάρτηση Θεσσαλίας
	→ βόρεια σύνορα της Ελλάδας σε Όλυμπο και Μακεδονία
Κατάσταση χώρας	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Αραιοκατοικημένη (από 15 (1828) σε 43 (1911) κάτοικοι στο τετραγωνικό χιλιόμετρο) ▪ Εξάντληση τόπου και ανθρώπων ▪ Εδάφη γυμνά γύρω από τις πόλεις, εξαντλημένα από υπερβόσκηση και υλοτομία. ▪ Χωράφια χέρσα εξαιτίας εκτεταμένης αγρανάπαυσης (Τα περιφραγμένα περιβόλια λίγο βελτιώνουν την αίσθηση εγκατάλειψης που απέπνεε το τοπίο).
Κατάσταση πληθυσμού	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ο πληθυσμός αυξανόταν με γρήγορους ρυθμούς χωρίς ποτέ να εξαντλούνται τα περιθώρια δημογραφικής εξέλιξης ▪ Οικονομικές δυνατότητες περιορισμένες ▪ Παραγωγικά πλεονάσματα πενιχρά ▪ Σε περιόδους οικονομικής ασφάλειας ερχόταν η καταστροφή (π.χ. ναυτικός αποκλεισμός από τους Αγγλογάλλους, το 1854, στη διάρκεια του Κριμαϊκού πολέμου, προκάλεσε πείνα, αρρώστια και ανθρώπινες απώλειες) → μικρές δυνατότητες χώρας

β. Οι μετακινήσεις μέσα και έξω από την Ελλάδα

Διαφορά Ελλάδας-Δύσης	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Οι πόλεις μεγάλωναν χωρίς να έχουν κάποια ομοιότητα με τα βιομηχανικά, εμπορικά, χρηματιστικά αστικά κέντρα της Δύσης. ▪ Οι πόλεις της μικρής Ελλάδας έμοιαζαν περισσότερο με μεγάλα χωριά.
Μετανάστευση μέσα στην Ελλάδα	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Μετακίνηση ανθρώπων από την ύπαιθρο στα αστικά κέντρα δε στόχευε αποκλειστικά σε εγκατάσταση στον αστικό χώρο, όπου η αργή ανάπτυξη των παραγωγικών δραστηριοτήτων δεν έδινε στους νεοφερμένους πολλές ευκαιρίες.
Μετανάστευση έξω από την Ελλάδα	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Οι μεταναστεύσεις αγροτικού πληθυσμού προς τα λιμάνια της Ανατολικής Μεσογείου και της Μαύρης Θάλασσας, προς το Δούναβη, τη Νότια Ρωσία, και την Αίγυπτο ήταν συχνό φαινόμενο. ▪ Προς το τέλος του 19^{ου} και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα άνοιξαν οι δρόμοι προς την Αμερική λόγω σταφιδικής κρίσης.

2. Οι παραγωγικές δυνάμεις μέσα και έξω από την Ελλάδα και η «Μεγάλη Ιδέα»

Αιτίες οικονομικής δυσπραγίας	<p>Πολλές δεκαετίες μετά την ανεξαρτησία της, η Ελλάδα εξακολουθούσε να μοιάζει περισσότερο με την Ανατολή παρά με τη Δύση.</p> <p><u>Αιτίες φαινομένου:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Απουσίαζαν τα ισχυρά κέντρα ανάπτυξης. ▪ Η χώρα δεν διέθετε σημαντικές πρώτες ύλες ▪ Δεν είχε πλεονάζον ειδικευμένο ή έστω φτηνό εργατικό δυναμικό ▪ Η συσσώρευση κεφαλαίου, ιδιωτικού και δημόσιου, ήταν ισχνή ▪ Η εσωτερική αγορά ήταν περιορισμένη έως ασήμαντη.
Οι Έλληνες της διασποράς	
Κέντρα ελληνισμού	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Έξω από τα σύνορα της χώρας υπήρχαν ισχυρά κέντρα ελληνισμού, πνευματικά, οικονομικά, παραγωγικά, τα οποία πολλές φορές κυριαρχούσαν στο χώρο τους αλλά και σε ευρύτερες περιοχές.

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Έλληνες, ελληνικά κεφάλαια και πλούτος υπήρχαν και αναπτύσσονταν <ul style="list-style-type: none"> ◦ από την Ουκρανία ως το Σουδάν ◦ από το Δούναβη ως τον Καύκασο ◦ από τη Σμύρνη ως την Κιλικία
Στάση Ελλήνων της διασποράς	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Για τους Έλληνες των περιοχών αυτών το μικρό ελληνικό βασίλειο ήταν για πολλά χρόνια μια κακή ανάμνηση μάλλον, ένας φτωχός και ίσως ανεπρόκοπος συγγενής. ▪ Οι δικές τους επιτυχίες φάνταζαν ολότελα ξένες, σε σύγκριση με τη στασιμότητα και την ένδεια της μικρής Ελλάδας
Οι Έλληνες της διασποράς ανακαλύπτουν τη σημασία της φτώχειας πατρίδας προς το τέλος του 19^{ου} αι	Χρειάστηκε να δυσκολέψουν για αυτούς οι οικονομικές και πολιτικές συνθήκες για να ανακαλύψουν τη σημασία που είχε η φτώχη τους πατρίδα ως ασφαλές καταφύγιο και ως πεδίο ανάπτυξης οικονομικών δραστηριοτήτων.
Η Μεγάλη Ιδέα	
Η Μεγάλη Ιδέα ως εθνική ιδεολογία	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Η πρόοδος του εκτός συνόρων ελληνισμού ταλάνιζε το μικρό βασίλειο. ▪ Η Μεγάλη Ιδέα ενίσχυε την ιδέα ότι το υπάρχον κράτος δεν ήταν παρά μια ημιτελής κατασκευή, τα θεμέλια απλώς για κάτι μεγαλύτερο και δημιουργούσε προσδοκίες για ολοκλήρωση του εθνικού οράματος.
Επιπτώσεις της εθνικής ιδεολογίας	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Επιπτώσεις στον πολιτικό και οικονομικό χώρο σε εποχές που τα προβλήματα έμοιαζαν με ανοικτές πληγές (π.χ. Κρήτη και Μακεδονία) ▪ Οι ελληνικές κυβερνήσεις δεν είχαν στραμμένο το ενδιαφέρον τους αποκλειστικά στα εσωτερικά ζητήματα, στην οικονομική ανόρθωση και τη γεφύρωση του χάσματος με τη Δύση. <p style="text-align: center;">▼ ▼ ▼</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Αυξάνει το κόστος των προσπαθειών → οι οικονομικές πρωτοβουλίες καθίστανται έρμαιοι των εθνικών κρίσεων

B. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 19^ο ΑΙΩΝΑ

1. Το εμπόριο

Αιτίες καθήλωσης του εσωτερικού εμπορίου (19^{ος} αι)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Οικονομικά μεγέθη της χώρας ▪ Μικρός πληθυσμός ▪ Περιορισμένη αγοραστική δυνατότητα των κατοίκων ▪ Απουσία παραγωγικών μονάδων μεγάλου μεγέθους <p style="text-align: center;">▼ ▼ ▼</p> <p>Η εσωτερική εμπορική κίνηση καθηλώνεται σε πολύ χαμηλά επίπεδα</p>
Τελευταίες δεκαετίες του 19^{ου} αι	Δημιουργήθηκε στις μεγαλύτερες πόλεις μια αξία λόγου εμπορική κίνηση, η οποία όμως σε μεγάλο ποσοστό τροφοδοτήθηκε από εισαγόμενα καταναλωτικά προϊόντα
Εξωτερικό εμπόριο	Το εμπόριο της χώρας συνδέθηκε με το εξωτερικό από τα πρώτα χρόνια της ανεξαρτησίας για τους ίδιους λόγους καθήλωσης του εσωτερικού εμπορίου.
Μέχρι το 1913	Όταν μιλάμε για εμπόριο στην Ελλάδα εννοούμε το εξωτερικό εμπόριο.
Παθητικό ισοζύγιο πληρωμών	Το εξωτερικό εμπόριο ήταν σχεδόν μόνιμα παθητικό για την Ελλάδα, δηλαδή η χώρα αγόραζε από το εξωτερικό πολύ περισσότερα από όσα πουλούσε εκεί → το βασικό πρόβλημα ήταν το ισοζύγιο πληρωμών (η σχέση ανάμεσα στην αξία των εισαγωγών και των εξαγωγών)
Σημασία εμπορίου	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Συνέβαλε στην αντιμετώπιση του επισιτιστικού προβλήματος της χώρας ▪ Αποτελούσε και την πλέον αξιόπιστη πηγή εσόδων για τα δημόσια ταμεία (→ τα έσοδα των τελωνείων αποτελούσαν πραγματικά ένα σημαντικό ποσοστό των δημόσιων εσόδων)
Αύξηση αξίας συναλλαγών	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Η ανάπτυξη του εξωτερικού εμπορίου ακολούθησε ρυθμούς ανάλογους με τη γενικότερη βελτίωση των εθνικών οικονομικών μεγεθών αλλά και με τους ρυθμούς ανάπτυξης της διεθνούς εμπορικής κίνησης. ▪ Στατιστικά, η αύξηση της αξίας των συναλλαγών παρουσιάζεται εντυπωσιακή ▪ Συνολική αξία εισαγωγών και εξαγωγών: 1851 : περίπου 36.000.000 χρυσές δραχμές 1901 : 235.000.000 χρυσές δραχμές 1911 : 315.000.000 χρυσές δραχμές (Στο ίδιο διάστημα η Ελλάδα διευρύνθηκε με την προσάρτηση των Ιονίων νήσων και της Θεσσαλίας, ενώ ο πληθυσμός της αυξήθηκε κατά 2,5 φορές)
Εξαγωγές και εισαγωγές	
Εξαγωγές	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 19^{ος} αι: το μεγαλύτερο μέρος του εξαγωγικού εμπορίου της Ελλάδας αφορούσε γεωργικά προϊόντα (περισσότερο από τα 2/3 σε αξία του συνόλου των εξαγωγών ήταν γεωργικά προϊόντα) ▪ Η γενική τάση οδηγούσε προς τη διεύρυνση του ποσοστού των εξαγωγών αγροτικών προϊόντων, που έφτασαν να αντιπροσωπεύουν τα 3/4 των συνολικών εξαγωγών στη δεκαετία 1900 – 1910. ▪ Εξαγωγίμα προϊόντα: <ul style="list-style-type: none"> ◦ σταφίδα → έχει την πρώτη θέση, που από μόνη της πλησίαζε σε αξία το 1/2 των συνολικών εξαγωγών ◦ ελαιόλαδο → ακολουθεί με μεγάλη διαφορά ◦ κρασί → μετά το 1900 ◦ μικρές ποσότητες φυτικών προϊόντων για βιομηχανική επεξεργασία → π.χ. βαμβάκι (την εποχή του αμερικανικού εμφυλίου πολέμου) ή ο σταθερά ανερχόμενος καπνός, που όμως αντιπροσώπευε ακόμα ασήμαντο ποσοστό των εξαγωγών (2-3%) ◦ κατεργασμένα δέρματα → σημαντική εμπορική κίνηση μέχρι το 1880 η οποία όμως σχεδόν εξαφανίστηκε στη συνέχεια ◦ πρώτες ύλες/ → από το τέλος του 19^{ου} αι πλησίαζαν το 1/5 της

	<p>μεταλλευτικά προϊόντα</p> <p>συνολικής αξίας των εξαγωγών. Επρόκειτο κυρίως για μόλυβδο, μαγγανιούχα μεταλλεύματα, σμύριδα και θηραϊκή γη</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Οι εξαγωγές βιομηχανικών προϊόντων ήταν κυριολεκτικά ασήμαντες.
<i>Εισαγωγές</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Τα αγροτικά είδη αντιπροσώπευαν σταθερά το 1/3 (σε αξία) του συνόλου ▪ Εισαγώγιμα προϊόντα: <ul style="list-style-type: none"> ◦ δημητριακά → το σιτάρι ιδιαίτερα, καθώς η εγχώρια παραγωγή δεν ήταν σε θέση να καλύψει τις επισιτιστικές ανάγκες του πληθυσμού. ◦ βιομηχανικά προϊόντα → κυριαρχούσαν τα υφάσματα και τα νήματα ◦ ορυκτά → άνθρακας ◦ ξύλεια ◦ χημικά προϊόντα ◦ μηχανήματα
<i>Χώρες συναλλαγών</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Οι χώρες με τις οποίες η Ελλάδα ανέπτυξε στο διάστημα αυτό (19^{ος} αι) εμπορικούς δεσμούς ήταν, ως επί το πλείστον, τα βιομηχανικά κράτη της Δυτικής Ευρώπης. <ul style="list-style-type: none"> ◦ Αγγλία → απορροφούσε το σύνολο σχεδόν των εξαγωγών σταφίδας, αλλά και ένα σημαντικό ποσοστό των μεταλλευμάτων (μόλυβδου) ◦ Γαλλία ◦ μικρότερα ευρωπαϊκά κράτη, π.χ. Βέλγιο ◦ Οθωμανική αυτοκρατορία → οι εμπορικές σχέσεις, αν και υπαρκτές, δεν βρίσκονται στην πρώτη θέση από πλευράς όγκου και αξίας.
<i>Ελληνική δραστηριότητα στο εξωτερικό</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Η ελληνική εμπορική δραστηριότητα δεν περιοριζόταν μέσα στα σύνορα του ελληνικού κράτους. ▪ Ισχυροί ελληνικοί εμπορικοί οίκοι είχαν επεκτείνει τον ίδιο καιρό τις δραστηριότητές τους στις γύρω από την Ελλάδα περιοχές.
<i>Περιοχές δραστηριότητας</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Στη Νότια Ρωσία, στις χώρες από τις οποίες διέρχεται ο Δούναβης, στην Κωνσταντινούπολη και σε άλλα λιμάνια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, στη Σμύρνη και την Αλεξάνδρεια οι εμπορικές δραστηριότητες των Ελλήνων αναπτύσσονταν ανταγωνιστικά ως προς τις δραστηριότητες όχι μόνο των εγχώριων εμπόρων, αλλά και των εμπορικών οίκων των ισχυρών βιομηχανικών κρατών της Δύσης.

2 Η εμπορική ναυτιλία

Πριν την Ελληνική Επανάσταση (1774-1821)	
<i>Αιτίες ανάπτυξης</i>	<p>18^{ος} αι:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Παρατηρήθηκε σημαντική ναυτιλιακή και εμπορική δραστηριότητα σε πολλές παραλιακές περιοχές του ελληνικού χώρου και σε νησιά ▪ Η δραστηριότητα αυτή ευνοήθηκε από διάφορες συγκυρίες (έξοδος της Ρωσίας στη Μαύρη θάλασσα+ εμπόριο που αναπτύχθηκε στα λιμάνια της περιοχής – π.χ. στην Οδησό- και στη Μεσόγειο)
<i>Συγκεκριμένα γεγονότα που ενόησαν την ελληνική ναυτιλία</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Συνθήκη Κιουτσούκ Καϊναρτζή (1774) μεταξύ Ρωσίας και Οθωμανικής Αυτοκρατορίας: <ul style="list-style-type: none"> ◦ τα χριστιανικά ελληνικά πλοία προστατεύονταν από τη ρωσική ισχύ → ευνοήθηκε ραγδαία η ανάπτυξη των δραστηριοτήτων τους ▪ Γαλλική Επανάσταση και Ναπολεόντειοι πόλεμοι: <ul style="list-style-type: none"> ◦ η διάσπαση του ηπειρωτικού αποκλεισμού, τον οποίο είχε επιβάλει το εμπορικό ναυτικό στα γαλλικά λιμάνια έφερνε μεγάλα κέρδη ◦ η εξαφάνιση των γαλλικών πλοίων από την Ανατολική Μεσόγειο δημιούργησε κενά, που έσπευσαν να εκμεταλλευτούν οι Έλληνες
Κατά τη διάρκεια της Επανάστασης (1821- 1830)	
<i>Αιτίες παρακμής ελληνικής ναυτιλίας</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Στη διάρκεια των συγκρούσεων τη δεκαετία της Επανάστασης (1821- 1830) <ul style="list-style-type: none"> ◦ ο ελληνικός εμπορικός στόλος μετατράπηκε σε πολεμικό ◦ οι δρόμοι του εμπορίου έκλεισαν ◦ τα παραδοσιακά ναυτικά κέντρα γνώρισαν την καταστροφή (π.χ. Ψαρά, Γαλαξίδι) ή την παρακμή ▪ Από την ακμάζουσα προεπαναστατική ναυτιλία απέμειναν λίγα πράγματα. Το κυριότερο από αυτά ήταν η προδιάθεση για τη θάλασσα και η γνώση των ναυτικών υποθέσεων.
Μετά την ελληνική επανάσταση (1830- 1919)	
<i>Νέα εμπορικά κέντρα - Σύρος</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Στο ελληνικό κράτος, στη θέση των παλαιών κέντρων που παρήκμασαν, αναδείχθηκαν νέα ▪ Το πιο σημαντικό εμπορικό κέντρο ήταν η Σύρος, η οποία στη διάρκεια της Επανάστασης δέχτηκε κύματα προσφύγων, κυρίως από τη Χίο. ▪ Η <u>στρατηγική θέση</u> του νησιού, στο κέντρο του Αιγαίου και πάνω ακριβώς στις διαδρομές που συνέδεαν τα Στενά και τη Μαύρη Θάλασσα με τους μεσογειακούς δρόμους του εμπορίου, συνέβαλε στη δημιουργία ισχυρότατου -όχι μόνο για τα ελληνικά μέτρα- ναυτιλιακού κέντρου. ▪ Στην ανάπτυξη αυτή σημαντικό ρόλο διαδραμάτισε η <u>δυναμική παρουσία και δραστηριότητα των ελληνικών παροικιών</u> στα κυριότερα εμπορικά κέντρα της περιοχής: στα λιμάνια της Νότιας Ρωσίας, στις εκβολές του Δούναβη, στην Κωνσταντινούπολη, στη Σμύρνη και αργότερα στην Αίγυπτο.
<i>Πορεία ελληνικής ναυτιλίας</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 19^{ος} αι: ανοδική πορεία ελληνικής ναυτιλίας (παρά τις περιόδους κρίσης που πέρασε και παρά τον ανταγωνισμό των υψηλού κόστους και τεχνικών απαιτήσεων ατμοπλοίων) ▪ Ο αριθμός και η χωρητικότητα των πλοίων της δεν έπαυαν να αυξάνουν ▪ Συνολική χωρητικότητα ελληνικών πλοίων: <ul style="list-style-type: none"> 1840 → 100.000 τόνοι 1866 → πάνω από 300.000 τόνοι
<i>Συντελεστές ανάπτυξης</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Η ανάπτυξη αυτή δεν ήταν αυτονόητη ▪ Υπήρξαν έντονες αυξομειώσεις στην περίοδο κατά την οποία τα ελληνικά ιστιοφόρα αντικαταστάθηκαν από ατμόπλοια ▪ Το ίδιο χρονικό διάστημα πολλά από τα εθνικά δημόσια έργα έγιναν για την εξυπηρέτηση της ναυτιλιακής δραστηριότητας <ul style="list-style-type: none"> ◦ κατασκευάστηκαν <u>λιμάνια</u> ◦ δημιουργήθηκε ένα <u>σύστημα φάρων</u> → ασφαλέστερη η ναυσιπλοΐα στις ελληνικές θάλασσες

Ατμόπλοια	
Η ελληνική ναυτιλία στην εποχή του ατμού	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Μετά τα μέσα του 19^{ου} αι ξεκίνησαν πρωτοβουλίες και συγκροτημένες προσπάθειες για είσοδο ελληνικής ναυτιλίας στην εποχή του ατμού. ▪ Τα κεφάλαια που χρειάζονταν για την κατασκευή ή την αγορά και τη συντήρηση των ατμοπλοίων ήταν σημαντικά → 1. <u>ανατράπησαν</u> οι παραδοσιακές εφοπλιστικές σχέσεις που ίσχυαν για τα ιστιοφόρα 2. <u>αναζητήθηκαν</u> κεφάλαια μέσω εταιρειών και ισχυρών επιχειρηματικών σχημάτων
Ποιοι συμμετείχαν στις πρωτοβουλίες	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Συμμετείχαν ενεργά: <ul style="list-style-type: none"> ◦ κράτος ◦ τράπεζες (η Εθνική Τράπεζα ιδιαίτερα) ◦ οι εκτός των συνόρων ομογενείς
Αναστολή ανάπτυξης	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Η περιορισμένη διαθεσιμότητα κεφαλαίων ▪ Ο αυξημένος επιχειρηματικός κίνδυνος <p style="text-align: center;">▼ ▼ ▼</p> <p>ανέστειλαν την ανάπτυξη της ελληνικής ατμοπλοίας.</p>
Ανάπτυξη	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Η παρουσία της ατμοπλοίας άρχισε να γίνεται αισθητή μόλις την τελευταία δεκαετία του 19ου αιώνα. ▪ Αύξηση αριθμού ατμοπλοίων: <ul style="list-style-type: none"> 1890 → 97 ελληνικά ατμόπλοια 1901 → 191 ελληνικά ατμόπλοια 1912 → 389 ελληνικά ατμόπλοια ▪ Η ανάπτυξη αυτή στηρίχθηκε <ul style="list-style-type: none"> ◦ στην κυριαρχία Ελλήνων επιχειρηματιών ◦ στις μεταφορές στην περιοχή του Δέλτα του Δούναβη ◦ στην κίνηση στο ίδιο το ποτάμι.
Ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος	
Οι συνέπειες του πολέμου στην ελληνική ναυσιπλοΐα	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Οι καταστροφές που προκάλεσε ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος + ▪ Οι μεγάλες οικονομικές και πολιτικές αλλαγές που έφερε στα κράτη του Ευξείνου Πόντου <p style="text-align: center;">▼ ▼ ▼</p> <p>μετέβαλαν για μια ακόμα φορά τα δεδομένα (→ Το 1919 ο ελληνικός εμπορικός στόλος είχε υποδιπλασιαστεί, σε σχέση με το 1914. Στην ουσία χρειάστηκε μια νέα αρχή)</p>

3. Η διανομή των εθνικών κτημάτων

Ορισμός	<ul style="list-style-type: none"> ▪ «<i>Εθνικές γαίες</i>» → από τα πολλά προβλήματα που κληροδότησε η οθωμανική κατοχή στο νέο ελληνικό κράτος που ξεχώριζε για την έκταση, τη σημασία και την πολυπλοκότητα του ▪ = ακίνητες, οι κτηματικές ιδιοκτησίες των Οθωμανών στις περιοχές που περιήλθαν στον έλεγχο του ελληνικού κράτους. Η γη αυτή ανήκε είτε στο οθωμανικό δημόσιο είτε σε μουσουλμανικά ιδρύματα είτε σε ιδιώτες, ως ιδιοκτησία ή ως δικαίωμα νομής (εκμετάλλευσης).
Δυνατότητες χρήσης	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Οι εθνικές γαίες περιήλθαν στην κυριότητα του ελληνικού κράτους επαναστατικό δικαίω». ▪ Για τις ελληνικές επαναστατικές κυβερνήσεις αποτελούσαν το πρώτο και, ουσιαστικά, το μόνο κεφάλαιο στη διάρκεια του πολέμου. Χρησιμοποιήθηκαν → 1. ως <u>υποθήκες</u> για τη σύναψη δανείων 2. ως <u>μέσα εξασφάλισης εσόδων</u>, μέσω της εκποίησης τους.
Έκταση	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Υπολογισμός κατά προσέγγιση, καθώς το σχετικό με την έγγειο ιδιοκτησία οθωμανικό καθεστώς ήταν περίπλοκο + οι μηχανισμοί απογραφής των περιουσιακών στοιχείων. ▪ Υπολογίζεται ότι η έκταση των εθνικών κτημάτων ανερχόταν χονδρικά σε 4.000.000 έως 5.000.000 στρέμματα.

Προβλήματα στην εφαρμογή της διανομής των εθνικών γαιών					
Δικαιώματα εκμετάλλευσης	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Πολλοί από τους καλλιεργητές των κτημάτων αυτών είχαν <u>δικαιώματα εκμετάλλευσης της γης</u> από τα προεπαναστατικά χρόνια → καλλιεργούσαν για πολλές γενιές τα χωράφια, αποδίδοντας ένα ποσοστό (περίπου 15%) στον κατ' όνομα ιδιοκτήτη, καθώς και το φόρο επί της παραγωγής, τη δεκάτη. ▪ Είχαν <u>ισχυρά δικαιώματα ιδιοκτησίας</u> πάνω στη γη και ήταν δύσκολο για το κράτος να τους ζητήσει να την εξαγοράσουν καταβάλλοντας υψηλό τίμημα. 				
Τίτλοι ιδιοκτησίας	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Η εξαγορά προϋπέθετε και <u>ξεκάθαρους τίτλους ιδιοκτησίας</u>, προσδιορισμό δηλαδή του προς εξαγορά αντικειμένου, πράγμα που ήταν ανύπαρκτο στον οθωμανικό χώρο, όπου υπήρχαν συνήθως επάλληλα δικαιώματα επί της γης 				
Εξαγορά από ιδιώτες	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Στη Στερεά Ελλάδα: σημαντικό μέρος των εθνικών γαιών, που δεν ήταν υπό τον έλεγχο των επαναστατών <u>στο τέλος του πολέμου πέρασαν στα χέρια ιδιωτών με απευθείας εξαγορά από τους Οθωμανούς ιδιοκτήτες σε χαμηλή τιμή</u> → το κράτος έχανε την ευκαιρία της διαμεσολάβησης και της αποκόμισης προσόδων. 				
Καταπατήσεις	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ιδιαίτερα σε εποχές ταραχών και κρίσης, οι <u>καταπατήσεις</u> δύσκολα μπορούσαν να αποδειχθούν σε εδάφη με αμφισβητούμενα πιστοποιητικά ιδιοκτησίας. 				
Οθωμανικό και βυζαντινορωμαϊκό δίκαιο	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Στο χώρο της έγγειας ιδιοκτησίας το οθωμανικό διέφερε από το βυζαντινορωμαϊκό, το οποίο είχε υιοθετήσει το ελεύθερο ελληνικό κράτος. ▪ Προσαρμογή των πραγματικών δεδομένων στη μεταβολή → άφηνε μεγάλα περιθώρια για κάθε είδους ατασθαλίες. 				
Πολυτεμαχισμός γαιών					
Αιτίες πολυτεμαχισμού	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Οι τάσεις οδηγούσαν στον πολυτεμαχισμό των εθνικών γαιών σε μικρές και μεσαίες ιδιοκτησίες ▪ Αιτίες: <ul style="list-style-type: none"> ◦ έλλειψη μεγάλων κεφαλαίων ◦ τάση απόκτησης ακίνητης περιουσίας στις πόλεις, ιδιαίτερα στην Αθήνα 				
Συνέπειες πολυτεμαχισμού	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Αμβλύνθηκαν οι αντιθέσεις → αποτροπή σημαντικών κοινωνικών εντάσεων ▪ Ευνοήθηκε η ανάπτυξη ενός συστήματος πολιτικής προστασίας, επειδή οι μικρές ιδιοκτησίες ήταν: <ul style="list-style-type: none"> ◦ ευπρόσβλητες στις κρίσεις ◦ έκθετες στις διαθέσεις της αγοράς και στις φορολογικές πιέσεις 				
Ρόλος των τοπικών πολιτευτών	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Αναλάμβαναν να περιορίσουν τις ασκούμενες πιέσεις παρεμβαίνοντας στους κυβερνητικούς μηχανισμούς του κράτους ▪ Ρόλος ανάλογος των προεστών της προεπαναστατικής περιόδου 				
Νομοθετικές ρυθμίσεις (1870-1871)					
Οριστική αντιμετώπιση προβλήματος εθνικών γαιών	Με νομοθετικές ρυθμίσεις κατά την περίοδο 1870-1871				
Στόχοι	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Να εξασφαλιστούν κατά προτεραιότητα οι ακτήμονες ▪ Να εξασφαλιστούν εκ μέρους του κράτους, μέσα από τη διαδικασία της εκποίησης, τα μεγαλύτερα δυνατά έσοδα → ανάσα στο διαρκές δημοσιονομικό αδιέξοδο 				
Αντιφατικότητα στόχων	Μόνον ο πρώτος (εξασφάλιση ακτημόνων) επετεύχθη σε ικανοποιητικό βαθμό				
Ρυθμίσεις	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Οι δικαιούχοι αγρότες μπορούσαν να αγοράσουν όση γη ήθελαν, με ανώτατο όριο: <table style="margin-left: 20px;"> <tr> <td>Ξηρικά εδάφη</td> <td>Αρδευόμενα εδάφη</td> </tr> <tr> <td>80 στρέμματα</td> <td>40 στρέμματα</td> </tr> </table> 	Ξηρικά εδάφη	Αρδευόμενα εδάφη	80 στρέμματα	40 στρέμματα
Ξηρικά εδάφη	Αρδευόμενα εδάφη				
80 στρέμματα	40 στρέμματα				
Διανομή	2.650.000 στρέμματα με 370.000 παραχωρητήρια				
Συμπέρασμα	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Οι φιλοδοξίες ή οι δυνατότητες των αγροτών για απόκτηση 				

	καλλιεργήσιμης έκτασης ήταν περιορισμένες <ul style="list-style-type: none"> ▪ Ο πολυτεμαχισμός της γης ήδη μεγάλος
Επισήμανση	Για τις περιοχές που χαρακτηρίζονταν ως φυτείες, ελαιόδεντρα και αμπέλια, ο μέσος όρος έκτασης των ιδιοκτησιών ήταν σαφώς μικρότερος εκείνων που προορίζονταν για καλλιέργεια δημητριακών.
Αξιολόγηση νομοθετικών ρυθμίσεων	+ ▪ <u>Σημαντική διανομή</u> καλλιεργήσιμων γαιών, ιδιαίτερα αν συγκριθεί με τα προηγούμενα χρόνια (1833-1870) - ▪ <u>Μόνο το 50%</u> περίπου του <u>αντιτίμου</u> των παραχωρούμενων γαιών <u>πληρώθηκε</u> τελικά στο κράτος από τους αγοραστές της εθνικής αυτής ιδιοκτησίας.

4. Η εκμετάλλευση των ορυχείων

Απουσία βαριάς βιομηχανίας στην Ελλάδα	Περιορισμός ενδιαφέροντος για εκμετάλλευση του υπεδάφους
Σκοπός δραστηριοτήτων	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Εξαγωγές ▪ Εξυπηρέτηση περιορισμένων τοπικών αναγκών (δραστηριότητες λατομείων, παραγωγή οικοδομικών υλικών)
Εξαγωγές	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Κυρίως μεταλλευτικά προϊόντα που τα ισχυρά βιομηχανικά κράτη της Δυτικής Ευρώπης χρησιμοποιούσαν ως πρώτες ύλες στη μεταλλουργία τους ▪ Τα προϊόντα αυτά εξαγόταν ή ακατέργαστα ή μετά από στοιχειώδη μόνο επεξεργασία.
Αιτίες ανάπτυξης	
Νομοθεσία	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Η Ελλάδα είχε ικανοποιητική ποικιλία κοιτασμάτων (συνήθως σε μικρές ποσότητες) ▪ Ενθάρρυνση μεθοδικής εκμετάλλευσής τους στις αρχές της δεκαετίας του 1860 με νομοθεσία που επέτρεπε την «εκχώρηση» μεταλλευτικών δικαιωμάτων με ευνοϊκούς όρους → ραγδαία εξέλιξη του κλάδου
Συγκυρία	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Τα έργα για τη διάνοιξη της διώρυγας του Σουέζ (ολοκληρώθηκε το 1869) ▪ Το ίδιο το άνοιγμα της διώρυγας → αναβάθμιση της Ανατολικής Μεσογείου
Μεταλλεία Λαυρίου	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Λαύριο: η πιο γνωστή περιοχή μεταλλευτικής δραστηριότητας (όπως και στην αρχαιότητα) ▪ 1866: άρχισε τις εργασίες της στο Λαύριο μία γαλλο-ιταλική εταιρεία (Σερπιέρι-Ρου) (<u>στόχος</u> : η εξαγωγή μεταλλεύματος όχι μόνο από τα υπόγεια κοιτάσματα αλλά και από τις «σκωρίες», τα υλικά που είχαν συσσωρευτεί εκεί από την αρχαιότητα. ▪ Η τεχνολογία της εποχής επέτρεπε την απόσπαση μεταλλεύματος από αυτά τα κατάλοιπα. ▪ Εξόρυξη αργύρου και μολύβδου <ul style="list-style-type: none"> ◦ γνώρισε σημαντική άνθηση ◦ πρόσθεσε στις ελληνικές εξαγωγές προϊόντα αξίας πολλών εκατομμυρίων δραχμών.
Άλλες περιοχές	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Μήλος (θειάφι) ▪ Νάξος (σμύριδα) ▪ Θήρα (θηραϊκή γη, που χρησιμοποιήθηκε ως οικοδομικό υλικό σε μεγάλα έργα)
Μάρμαρο	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Προϊόν της οικοδομικής ανάπτυξης που γνώρισε η χώρα μετά τη δεκαετία του 1870 ▪ Η αξιοποίηση των μαρμάρων που διέθετε η χώρα πήρε σημαντικές

	διαστάσεις κατά τα τέλη του 19ου αιώνα
<i>Αλυκές</i>	Πηγή σημαντικών δημοσίων εσόδων κατά τις τελευταίες δεκαετίες του 19ου αιώνα

5. Δημιουργία τραπεζικού συστήματος

<i>Αναγκαιότητα ύπαρξης τραπεζικού συστήματος</i>	Με την ίδρυση του ανεξάρτητου ελληνικού κράτους: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Κεντρικό σημείο των κυβερνήσεων η δημιουργία κεντρικής τράπεζας και τραπεζικού συστήματος αντάξιου εκείνων που λειτουργούσαν στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης.
<i>Η ίδρυση τραπεζικών ιδρυμάτων θα εξυπηρετούσε</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Κυβερνητικές ανάγκες ▪ Διαχείριση κρατικού δανεισμού ▪ Έκδοση χαρτονομίσματος ▪ Λύση στο χρόνιο πρόβλημα των πιστωτικών αναγκών της οικονομίας → θα εξασφάλιζε στις επιχειρηματικές πρωτοβουλίες τα απαραίτητα κεφάλαια με όρους οργανωμένης αγοράς και όχι τοκογλυφίας
1832-1841	
<i>Κατάσταση πιστωτικού συστήματος</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Σε πρωτόγονη κατάσταση ▪ Συνδεδεμένο με το εμπόριο των αγροτικών προϊόντων και ιδιαίτερα με τις εξαγωγές της σταφίδας
<i>Τοκογλυφία</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Έμποροι = πιστωτές, με τοκογλυφικές διαθέσεις και όρους ▪ Ο δανεισμός δημιουργούσε προϋποθέσεις εκμετάλλευσης → προαγορά της επικείμενης παραγωγής, με δυσμενείς για τον παραγωγό όρους ▪ Περιορισμός επιχειρηματικών πρωτοβουλιών
<i>Στόχοι κράτους</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Εξάλειψη της τοκογλυφίας ▪ Δημιουργία ενός πιο σύγχρονου πιστωτικού συστήματος, ικανού να εξυπηρετήσει τα συμφέροντα ειδικών κοινωνικών ομάδων.
Ίδρυση Εθνικής Τράπεζας	
<i>Πότε;</i>	1841
<i>Κεφάλαια ίδρυσης</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Κυρίως από το εξωτερικό ▪ Έντονη παρουσία κρατικών παραγόντων
<i>Μέτοχοι</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ο κεφαλαιούχος Εϋνάρδος ▪ Το ελληνικό κράτος (20% του αρχικού κεφαλαίου) ▪ Έλληνες έμποροι και επιχειρηματίες της διασποράς ▪ Ξένες προσωπικότητες από το χώρο της οικονομίας και της πολιτικής. ▪ Στις επόμενες διευρύνσεις του κεφαλαίου της Τράπεζας άρχισαν να μετέχουν κεφαλαιούχοι, έμποροι κυρίως, του ελληνικού χώρου (Σκουζές, Ράλλης κ.λπ.)
<i>Θεμελιωτής και πρώτος ιδρυτής</i>	Γεώργιος Σταύρου
<i>Δραστηριότητες</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Στα πρώτα στάδια: μάλλον χωρίς σαφή προσανατολισμό (οι συνθήκες που επικρατούσαν στην ελληνική οικονομία δεν ήταν δυνατόν να αλλάξουν με ταχείς ρυθμούς) ▪ Μεγάλο πλεονέκτημα (+ κύρια πηγή εσόδων της) <ul style="list-style-type: none"> ◦ εκδοτικό δικαίωμα (= η δυνατότητα της να εκδίδει τραπεζογραμμάτια, χαρτονομίσματα δηλαδή, για λογαριασμό του ελληνικού κράτους)
<i>Αποτελέσματα</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Εξάπλωση εργασιών Τράπεζας από την Αθήνα στις κύριες επαρχιακές πόλεις <ul style="list-style-type: none"> ◦ Ερμούπολη 1845 ◦ Πάτρα 1846 κ.λπ. → αντιμετώπιση αρνητικών επιρροών που ασκούσε το τοκογλυφικό σύστημα. ▪ Η Τράπεζα κέρδισε την εμπιστοσύνη της ελληνικής κοινωνίας →

	<p>διαδοχικές διευρύνσεις του μετοχικού της κεφαλαίου.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Παρέμεινε για άλλες δεκαετίες το κυρίαρχο τραπεζικό συγκρότημα του ελληνικού χώρου.
<i>Άλλες Τράπεζες από τη δεκαετία του 1860</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ιονική Τράπεζα (ιδρύθηκε το 1839 στα υπό αγγλική κατοχή τότε Ιόνια νησιά) ▪ Τράπεζα Ηπειροθεσσαλίας ▪ Γενική Πιστωτική Τράπεζα ▪ Τράπεζα Βιομηχανικής Πίστεως κλπ

6. Βιομηχανία

<i>Διαφορά με την Ευρώπη</i>	<p>19^{ος} αι:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ ελάχιστα κοινά σημεία με Δυτική και Κεντρική Ευρώπη (= Βιομηχανική Επανάσταση) ▪ Η ανάπτυξη της βιομηχανίας ήταν θεωρητική, συνήθως ως σχέδιο ή πρόθεση, σπάνια ως εφαρμογή ▪ Η ακτινοβολία των επιτευγμάτων των ευρωπαϊκών κρατών έφερνε διαρκώς στο προσκήνιο το ζήτημα της βιομηχανικής ανάπτυξης ▪ Η απουσία των απαραίτητων για την ανάπτυξη της βιομηχανίας προϋποθέσεων οδηγούσε τις προθέσεις σε <u>αδιέξοδο</u>.
<i>Είδη βιομηχανιών</i>	<p><u>Πρώτες δεκαετίες της ανεξαρτησίας:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Εμφάνιση μονάδων παραγωγής, που θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν βιομηχανικές, με αποσπασματικό, ευκαιριακό ίσως τρόπο → αποσκοπούσαν στην εξυπηρέτηση τοπικών αναγκών (σχετίζονταν με επεξεργασία αγροτικών προϊόντων) <ul style="list-style-type: none"> ◦ αλευρόμυλοι ◦ ελαιοτριβεία ◦ βυρσοδεψεία ◦ κλωστήρια
<i>Προβλήματα</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Οι μονάδες αυτές δεν αποτέλεσαν την αφετηρία για τη δημιουργία πιο σύνθετων βιομηχανικών συγκροτημάτων ▪ Στις περισσότερες περιπτώσεις, παρέμειναν στάσιμες και περιορισμένες ως προς τα οικονομικά τους μεγέθη. ▪ Ο δισταγμός αυτός οφειλόταν: <ul style="list-style-type: none"> ◦ στη μικρή έκταση της εγχώριας αγοράς ◦ στην πίεση των εισαγόμενων προϊόντων ◦ στην έλλειψη πολυάριθμου, ειδικευμένου και φθηνού εργατικού δυναμικού.
1870: Πρώτη προσπάθεια ανάπτυξης	
<i>Απόπειρα ανάπτυξης</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Πρώτη απόπειρα ανάπτυξης των βιομηχανικών δραστηριοτήτων στη χώρα σαράντα περίπου χρόνια από την απόκτηση της εθνικής ανεξαρτησίας ▪ 1870: σημειώθηκε κύμα ίδρυσης βιομηχανικών επιχειρήσεων, περισσότερων από εκατό ▪ Τάση αύξησης του δυναμικού των ήδη υπαρχουσών μονάδων.
<i>Κατάληξη</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Η απόπειρα έχασε τη δυναμική της ▪ Επιστροφή στην ύφεση και τη στασιμότητα.
Τέλη 19^{ου}-αρχές 20^{ου} αι	
<i>Είδη βιομηχανιών</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Δημιουργία βιομηχανικού δυναμικού σχετικά σταθερού, πολυδιάστατου ▪ Τάσεις ανάπτυξης βαριάς βιομηχανίας: <ul style="list-style-type: none"> ◦ μεταλλουργίας ◦ ναυπηγικής

	◦ τσιμεντοβιομηχανίας (πρωτοεμφανίστηκε στις αρχές του 20 ^{ου} αιώνα).
Προβλήματα	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Έλλειψη κεφαλαίων ▪ Διασπορά των υπαρχόντων κεφαλαίων σε πλήθος δραστηριοτήτων ▪ Ασφυκτικά περιορισμένη -εδαφικά και πληθυσμιακά- βάση οικονομικής εξάπλωσης ▪ Έλλειψη πρώτων υλών ▪ Χρόνια έλλειψη εργατικών χεριών ▪ Έλλειψη τεχνικής και γενικής παιδείας ▪ Περιορισμός δυνατότητας εφαρμογής καινοτομιών και τεχνολογικής εξέλιξης λόγω ελλιπούς κατάρτισης
Προσάρτηση Επτανήσων (1864) και Θεσσαλίας (1881)	Δεν άλλαξαν τις παραπάνω περιοριστικές συνθήκες
Αλλαγή δεδομένων	
Αιτία αλλαγής	1912-1913 (Βαλκανικοί πόλεμοι): ενσωμάτωση μεγάλων εκτάσεων και πληθυσμών
Προβλήματα	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Χρόνιες αδυναμίες της ελληνικής βιομηχανίας. ▪ Αδυναμία να αντέξει τον εξωτερικό ανταγωνισμό ▪ Βιομηχανία προσηλωμένη σε δευτερεύουσες δραστηριότητες ▪ Αναζήτηση της σωτηρίας της στην παρέμβαση του κράτους, με δασμολογικά ή άλλα ενισχυτικά μέτρα.

7. Τα δημόσια έργα

1830-1870

Κατάσταση υποδομών	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 1830: πρωτόγονες οι υποδομές του ελληνικού κράτους. ▪ Οικονομική και διοικητική λειτουργία του κράτους, είτε δεν υπήρχαν καθόλου, είτε βρίσκονταν σε κακή κατάσταση <ul style="list-style-type: none"> ◦ γέφυρες ◦ αμαξιτοί δρόμοι, ◦ λιμάνια, ◦ υδραγωγεία, ◦ δημόσια κτίρια,
Διοίκηση	Στρέφει το ενδιαφέρον της προς την κατασκευή των απαραίτητων, σύμφωνα με τα ευρωπαϊκά πρότυπα, έργων.
Προβλήματα	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Αντίξοες συνθήκες ▪ Αδυναμία εξεύρεσης των αναγκαίων οικονομικών πόρων ▪ Βεβαρημένο δημοσιονομικό φορτίο, εξυπηρέτηση δηλαδή των δανείων που είχαν συναφθεί στο εξωτερικό κατά τη διάρκεια του Αγώνα και αργότερα, στους δύσκολους καιρούς της κρατικής συγκρότησης της Ελλάδας. ▪ Έλλειψη του ιδιωτικού ενδιαφέροντος στις χερσαίες συγκοινωνίες και τα δημόσια έργα (οι επενδύσεις στις βασικές αυτές υποδομές δεν ήταν ιδιαίτερα κερδοφόρες) ▪ Το κράτος προσπάθησε να ξεπεράσει τις δυσκολίες με τις δικές του δυνάμεις. ▪ Η δραστηριότητά του ήταν υποτονική, τουλάχιστον μέχρι τη δεκαετία του 1870 <ul style="list-style-type: none"> ◦ τα χρήματα έλειπαν ◦ οι μέθοδοι που υιοθετήθηκαν δεν ήταν δημοφιλείς (για παράδειγμα, οι

	αγγαρείες των αγροτών στην κατασκευή δρόμων).
1870-20^{ος} αι: οδικό δίκτυο	
<i>Αιτίες ανάπτυξης</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Τέλος του 19ου αιώνα και αρχές του 20ού αι.: προτεραιότητα στην πύκνωση του οδικού δικτύου ▪ Παράγοντες που προώθησαν την κατασκευή οδικού δικτύου <ul style="list-style-type: none"> ◦ η οικονομική ανάπτυξη ◦ οι πιο γρήγοροι ρυθμοί αστικοποίησης ◦ η δημιουργία των κεντρικών σιδηροδρομικών αξόνων ◦ η ανάπτυξη του εσωτερικού εμπορίου
<i>Ανασταλτικοί παράγοντες</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Μεγάλο κόστος της κατασκευής δρόμων σε ορεινά εδάφη ▪ «Ανταγωνισμός» των θαλάσσιων συγκοινωνιών που κυριαρχούσαν στις μεταφορές κοντά στα παράλια, δηλαδή σε πολύ μεγάλο τμήμα της χώρας.
Αποξηράνσεις	
<i>Οφέλη αποξηράνσεων</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Έδιναν πλούσια καλλιεργήσιμη γη ▪ Ήταν ο μόνος τρόπος καταπολέμησης της ελονοσίας (μάστιγα για την αγροτική Ελλάδα ως τα μέσα του 20ού αιώνα) ▪ Πολλά αποστραγγιστικά έργα έγιναν στη χώρα, με πιο σημαντικό την αποξήρανση της λίμνης Κωπαΐδας στη Βοιωτία.
Έργα που αφορούν στη ναυσιπλοΐα	
<i>Διώρυγα της Κορίνθου</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ξεκίνησε το 1881 από μια υπερβολικά αισιόδοξη γαλλική τεχνική εταιρεία. ▪ Ολοκληρώθηκε το 1893, βελτιώνοντας τους όρους της ναυσιπλοΐας (έκανε περιττό τον περίπλοο της Πελοποννήσου).
<i>Άλλα έργα</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Διάνοιξη του πορθμού του Ευρίπου ▪ Κατασκευή φάρων στις ακτές

8. Το δίκτυο των σιδηροδρόμων

<i>Αξία σιδηροδρόμου</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Κυριαρχία του σιδηροδρόμου στις χερσαίες μεταφορές στα ανεπτυγμένα κράτη του 19ου αιώνα <ul style="list-style-type: none"> ◦ έλυνε το πρόβλημα της μεταφοράς μεγάλου όγκου προϊόντων με μικρό κόστος ◦ ώθησε στη βιομηχανική επανάσταση, την αύξηση της παραγωγής και τη δημιουργία μεγάλων πόλεων ◦ εξασφάλιζε την τροφοδοσία των πόλεων με τρόφιμα, τα εργοστάσια με πρώτες ύλες και την αγορά με προϊόντα <div style="text-align: center;"> ▼ ▼ ▼ </div> <p>ο σιδηρόδρομος έγινε το σύμβολο των νέων καιρών και το συνώνυμο της ανάπτυξης κατά το 19ο αιώνα</p>
1835-1880	
<i>Απόκτηση σιδηροδρομικού δικτύου</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Σημαντική προϋπόθεση για την είσοδο των μικρότερων και πιο καθυστερημένων οικονομικά χωρών στο χώρο των ανεπτυγμένων κρατών
<i>Προβλήματα στην Ελλάδα</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Λίγα χρόνια μετά την ανεξαρτησία της Ελλάδας, ίσως το 1835: άρχισαν οι συζητήσεις για κατασκευή σιδηροδρομικού δικτύου ▪ Ανυπερβλήτες δυσκολίες περιόριζαν τις συζητήσεις για πολλές δεκαετίες στο χώρο των θεωρητικών αναλύσεων και των απλών επιθυμιών: <ul style="list-style-type: none"> ◦ η κατασκευή της σιδηροδρομικής υποδομής ήταν ιδιαίτερα πολυέξοδη υπόθεση ◦ απαιτούσε κεφάλαια που το μικρό ελληνικό κράτος δεν μπορούσε να εξοικονομήσει ◦ η προσέλκυση ξένων κεφαλαίων, επιχειρήσεων ή πιστωτικών ιδρυμάτων,

	<p>προϋπέθετε ότι το προς κατασκευή δίκτυο θα ήταν αποδοτικό (θα εξασφάλιζε τη μεταφορά πρώτων υλών, ζωτικών για τη βιομηχανία, και καταναλωτικών αγαθών, που οι τοπικές αγορές θα ήταν σε θέση να απορροφήσουν).</p> <ul style="list-style-type: none"> ◦ το ενδιαφέρον των ξένων ή των ομογενών επενδυτών παρέμενε πολύ μικρό. ◦ η γειτνίαση της θάλασσας, στις περισσότερες περιοχές της χώρας, δεν βοηθούσε τα πράγματα, καθώς οι θαλάσσιες μεταφορές περιορίζαν την αποδοτικότητα του σιδηροδρομικού δικτύου.
Πρώτη προσπάθεια	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Μέχρι τη δεκαετία του 1880: η μόνη σιδηροδρομική γραμμή που είχε κατασκευαστεί στην Ελλάδα ήταν αυτή που συνέδεε την Αθήνα με τον Πειραιά και είχε μήκος μόλις 9 χιλιομέτρων ▪ Χρειάστηκαν δώδεκα χρόνια και πολλές περιπέτειες για να κατασκευαστεί. ▪ Όλες οι υπόλοιπες περί σιδηροδρόμου διακηρύξεις και τα φιλόδοξα σχέδια παρέμεναν ανεφάρμοστα, καθώς η υλοποίησή τους συγκινούσε μόνο τους κερδοσκόπους.
1880-1909	
Συγκυρίες	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Οι γενικότερες αλλαγές που προοδευτικά μετέβαλαν τα δεδομένα της ελληνικής οικονομίας ως το 1881, δημιούργησαν τις προϋποθέσεις για υλοποίηση των σχεδίων κατασκευής σιδηροδρομικού δικτύου. ▪ Την ίδια περίπου εποχή, γύρω από τη χώρα, προχωρούσε η κατασκευή μεγάλων συγκοινωνιακών αξόνων που συνέδεαν την Κεντρική Ευρώπη με την Κωνσταντινούπολη, τη Μικρά Ασία και την Ανατολή ως την Ινδία. ▪ Η σύνδεση της Ευρώπης με την Ανατολή γινόταν και ατμοπλοϊκά από το Πρίντεζι της Ιταλίας προς το Σουέζ και τον Ινδικό Ωκεανό. ▪ Οι ελληνικές κυβερνήσεις (με πρωθυπουργό τον Τρικούπη, κυρίως) έκριναν ότι οι ελληνικές συγκοινωνιακές υποδομές έπρεπε ταχύτατα να προωθηθούν, ώστε να συνδεθεί η χώρα με τους διεθνείς άξονες.
Πότε ολοκληρώθηκε το δίκτυο	Σε τρεις περίπου δεκαετίες, από το 1880 και μετά.
Μεγάλη ώθηση	Δόθηκε στις πρώτες πρωθυπουργίες του Χαρίλαου Τρικούπη(1882-1892) → κατασκευάστηκαν 900 χιλιόμετρα σιδηροδρομικής γραμμής.
Οικονομικά προβλήματα	Τα οικονομικά προβλήματα που αντιμετώπισε το ελληνικό κράτος επιβράδυναν την κατασκευή του έργου στη δεκαετία του 1890 και το δίκτυο ολοκληρώθηκε μόλις το 1909 .
Διαφορά με το διεθνές δίκτυο	▪ Στο μεγαλύτερο τμήμα του το δίκτυο ήταν μετρικό, με γραμμές πλάτους ενός μόνο μέτρου (οι διεθνείς προδιαγραφές προέβλεπαν γραμμές πλάτους 1,56 μέτρων) → το δίκτυο σχεδιάστηκε για να εξυπηρετεί τοπικές κυρίως ανάγκες, χωρίς φιλοδοξίες να αποτελέσει τμήμα του διεθνούς δικτύου.
Χρηματοδότηση	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Το κράτος (ανέλαβε το μεγαλύτερο μέρος του κόστους και του δανεισμού) ▪ Οι ιδιώτες (περίπου 30%) σ' ένα έργο αμφίβολης αποδοτικότητας
Αξιολόγηση	
Διάψευση υπολογισμών	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Το σιδηροδρομικό δίκτυο κλήθηκε να εξυπηρετήσει τη διακίνηση αγροτικών κυρίως προϊόντων ▪ Από την αρχή της λειτουργίας του παρουσίαζε σοβαρή υστέρηση στα έσοδά του → διακοπή των περαιτέρω επενδύσεων στο χώρο του σιδηροδρόμου.
Θετικά	▪ Το σιδηροδρομικό δίκτυο πρόσφερε πολλά σε μία χώρα που δεν είχε ποτέ πριν γνωρίσει αξιόπιστο χερσαίο συγκοινωνιακό δίκτυο.

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Πρόσφερε επίσης πολλές υπηρεσίες στον καιρό των πολέμων (επέτρεψε τη γρήγορη επιστράτευση και τον εφοδιασμό του ελληνικού στρατού).
<i>Αρνητικά</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Δεν έφερε την ανάπτυξη και την εκβιομηχάνιση στις περιοχές όπου έφτασε. ▪ Δεν εκπλήρωσε όσες αναπτυξιακές προσδοκίες στηρίχθηκαν πάνω του. ▪ Δεν προκάλεσε αλλαγή κοινωνικών και οικονομικών δομών.

9. Τα εθνικά δάνεια

1824-1861	
<i>Φάσεις δανεισμού</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Από τα χρόνια της Επανάστασης: ο δανεισμός = σημαντική παράμετρος της λειτουργίας του ελληνικού κράτους. ▪ Δεν κληρονόμησε από το προηγούμενο καθεστώς οργανωμένο δημοσιονομικό σύστημα. <p>Περιπέτειες των δανείων του Αγώνα στη χρηματαγορά του Λονδίνου</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Σύναψη νέων δανείων που συνόδευσαν την άφιξη των Βαυαρών το 1832. ▪ Οι Οθωνικές κυβερνήσεις αρνήθηκαν την αποπληρωμή των επαναστατικών δανείων → απομόνωση χώρας από τις ευρωπαϊκές χρηματαγορές ως το 1861
1860-1893	
<i>Αιτίες δανεισμού</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Από τη δεκαετία του 1860: Νέος δανεισμός λόγω αλλαγής ρυθμών ανάπτυξης ▪ Αδύνατη η εξοικονόμηση κεφαλαίων για δημόσιες επενδύσεις λόγω: <ul style="list-style-type: none"> ◦ περιορισμένων πόρων της χώρας ◦ έκτακτων εξόδων που επέβαλαν οι διαρκείς εθνικές κρίσεις ▪ Διόγκωση εξωτερικού δανεισμού κατά τη δεκαετία του 1880 → η χώρα βρέθηκε να οφείλει ποσά πολλαπλάσια του ετήσιου προϋπολογισμού της.
<i>Πώς χρησιμοποιήθηκαν τα δάνεια</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Για την κάλυψη των τρεχόντων ελλειμμάτων των εθνικών προϋπολογισμών ▪ Για την κάλυψη των δαπανών των στρατιωτικών κινητοποιήσεων (του 1877-1880 και του 1885-1886) και των εξοπλισμών (26.000.000 δραχμές από τα δάνεια χρησιμοποιήθηκαν για τη ναυπήγηση τριών θωρηκτών το 1889). ▪ Για την αποπληρωμή παλαιότερων δανείων. ▪ Μικρό μέρος απέμενε για παραγωγικές επενδύσεις και δημόσια έργα

10. Η πτώχευση του 1893 και ο Διεθνής Οικονομικός Έλεγχος

<i>Αιτίες πτώχευσης</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 1893: η Ελλάδα αδυνατεί να εξυπηρετήσει τα τοκοχρεολύσια των εξωτερικών της δανείων ▪ Ζήτησε επαναδιαπραγμάτευση του δημόσιου χρέους της. ▪ Η «πτώχευση» στην Ελλάδα της εποχής εκείνης είχε μεγάλο πολιτικό κόστος ▪ Οι διαπραγματεύσεις με τις πιστώτριες χώρες συνεχίστηκαν μέχρι τον ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897. ▪ Η ήττα του ελληνικού στρατού και η υποχρέωση της Ελλάδας να καταβάλει υπέρογκες πολεμικές αποζημιώσεις στην Οθωμανική αυτοκρατορία έθεσαν το ζήτημα σε νέες βάσεις.
Ο Διεθνής Οικονομικός Έλεγχος	
<i>Οι χώρες που μετέχουν</i>	Εκπρόσωποι έξι δυνάμεων (Αγγλία, Γαλλία, Αυστρία, Γερμανία, Ρωσία, Ιταλία) ανέλαβαν τη διαχείριση βασικών κρατικών εσόδων.
<i>Μονοπώλια</i>	▪ Έσοδα των μονοπωλίων:

	<ul style="list-style-type: none"> ◦ αλατιού ◦ φωτιστικού πετρελαίου ◦ σπίρτων ◦ παιγνιόχαρτων ◦ χαρτιού σιγαρέτων ◦ έσοδα από την εξόρυξη της σμύριδας της Νάξου ◦ έσοδα από το φόρο καπνού ◦ έσοδα από τα λιμενικά δικαιώματα του Πειραιά ◦ έσοδα από το φόρο χαρτοσήμου <p>▪ Το ύψος αυτών των εσόδων ανερχόταν σε 28.000.000 έως 30.000.000 δραχμές.</p>
Στόχοι	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Εκπλήρωση των υποχρεώσεων της χώρας προς την Οθωμανική αυτοκρατορία (καταβολή πολεμικής αποζημίωσης ύψους 92.000.000 δραχμών) ▪ Εξυπηρέτηση άλλων δανείων.
Τρόπος λειτουργίας του ΔΟΕ	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Η διεθνής επιτροπή ξεκίνησε τη λειτουργία της το 1898 ▪ Αντιμέτωπise τις τρέχουσες ανάγκες με ένα μεγάλο δάνειο, που χορηγήθηκε με την εγγύηση των Δυνάμεων. ▪ Λειτουργήσε επιπρόσθετα ως τεχνικό συμβουλευτικό σώμα, συμβάλλοντας γενικότερα στη βελτίωση των επιδόσεων της ελληνικής οικονομίας.
Αποτελέσματα	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Τα αποτελέσματα ήταν θετικά ▪ Έγιναν ορατά λίγα χρόνια αργότερα. ▪ Η εγγύηση των Δυνάμεων: <ul style="list-style-type: none"> ◦ αύξησε την πιστοληπτική ικανότητα του κράτους ◦ ο έλεγχος απάλλαξε τους δημοσιονομικούς μηχανισμούς από δυσλειτουργίες του παρελθόντος ◦ 1910: τα δημόσια οικονομικά μπορούσαν να χαρακτηριστούν υγιή, οι προϋπολογισμοί ήταν ελαφρώς πλεονασματικοί και οι οικονομικές δυνατότητες του κράτους σαφώς αυξημένες → <ul style="list-style-type: none"> ◦ μεταρρυθμίσεις των πρώτων κυβερνήσεων του Ελευθερίου Βενιζέλου ◦ πολεμική προετοιμασία και τη συμμετοχή στους Βαλκανικούς πολέμους.

11. Το εξωελλαδικό ελληνικό κεφάλαιο

1832-1870: Αρνητική στάση	
Περιοχές ανάπτυξης της οικονομίας	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα: οικονομικές δραστηριότητες Ελλήνων του εξωτερικού σε: <ul style="list-style-type: none"> ◦ Ανατολική Μεσόγειο ◦ Μαύρη Θάλασσα ◦ Αίγυπτο ◦ Νότια Ρωσία ◦ εκβολές του Δούναβη ◦ Κωνσταντινούπολη ▪ Για το μικρό ελληνικό κράτος που ασφυκτιούσε στα περιορισμένα γεωγραφικά του όρια, η ύπαρξη αυτών των ισχυρών ομογενειακών ομάδων (= Ελλήνων του εξωτερικού) αποτελούσε μια ελπίδα, μια χρυσή εφεδρεία.
Σχέσεις ομογένειας και Ελλάδας	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Οι σχέσεις των Ελλήνων της διασποράς με το μικρό ελληνικό βασίλειο δεν ήταν οι καλύτερες δυνατές. ▪ Μέχρι τη δεκαετία του 1870: οι επιχειρηματικές δραστηριότητες των

	<p>Ελλήνων του εξωτερικού είχαν περισσότερες ευκαιρίες ανάπτυξης στις αγορές των μεγάλων κρατών της Ανατολικής Μεσογείου.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Πρώτα μετεπαναστατικά χρόνια: μόνο ένα ολιγάριθμο τμήμα του ελληνισμού της διασποράς εγκαταστάθηκε στην Ελλάδα και ενσωματώθηκε σταδιακά στην αστική τάξη της χώρας. ▪ Για τους πολλούς και πιο ισχυρούς παράγοντες της ομογένειας, η μικρή Ελλάδα ήταν μια περιοχή χωρίς ενδιαφέρον.
<i>Αναζήτηση πολιτικών προσέλκυσης των ομογενών προς την Ελλάδα</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Δεκαετία του 1860: γενίκευση συζητήσεων για αξιοποίηση των δυνατοτήτων της ομογένειας : <ul style="list-style-type: none"> ◦ αλλαγή δυναστείας και συνταγματικών θεσμών ◦ πρώτη επέκταση του ελληνικού κράτους, με την ενσωμάτωση των Επτανήσων ◦ το τεράστιο κόστος της εμπλοκής στις κρητικές επαναστάσεις του 1866-1869 ▪ Οι πολιτικές αυτές απέδωσαν αρχικά πενιχρά αποτελέσματα.
<i>Συνταγματικές μεταρρυθμίσεις στην Οθωμανική αυτοκρατορία</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Εφαρμόστηκαν οι συνταγματικές <u>μεταρρυθμίσεις του Τανζιμάτ (1856)</u> → έδιναν διευρυμένα δικαιώματα στους χριστιανούς της αυτοκρατορίας. ▪ Έδιναν μεγαλύτερες ευκαιρίες στους ομογενείς από εκείνες που η Ελλάδα μπορούσε να προσφέρει σε συνδυασμό με τις νέες οικονομικές συνθήκες που επικρατούσαν σε πολλές περιοχές της Οθωμανικής αυτοκρατορίας
1870-1900: Αλλαγή στάσης	
<i>Αιτία αλλαγής στάσης</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Δεκαετία του 1870: πρώτες δειλές ενδείξεις συνεργασίας του ελληνικού κράτους με τους Έλληνες ▪ Η εξέλιξη αυτή είναι πιθανό να οφειλόταν στην κρίση του 1873: <ul style="list-style-type: none"> ◦ μείωση αποδόσεων των ευρωπαϊκών κεφαλαίων → μεταφορά προς τα ανατολικά ◦ αναζήτηση επικερδών τοποθετήσεων. ▪ Η μετακίνηση αυτή πίεσε οικονομικά τους πλούσιους Έλληνες της διασποράς → αναζήτησαν νέα πεδία επιχειρηματικής δραστηριότητας → ανακάλυψαν την Ελλάδα.
<i>Μορφές επενδύσεων</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Τοποθετήσεις σε ακίνητα (τοποθετήσεις επίδειξης, που κόσμησαν την Αθήνα με λαμπρά νεοκλασικά αρχοντικά) ▪ Αξιοποίηση ευκαιριών για υψηλά κέρδη (π.χ. η πώληση των τσιφλικιών της Θεσσαλίας σε χαμηλές τιμές από τους Οθωμανούς ιδιοκτήτες τους, μετά την ενσωμάτωση της Θεσσαλίας στο ελληνικό κράτος) ▪ Επενδύσεις στο εμπόριο ▪ Επενδύσεις στις μεταλλευτικές δραστηριότητες ▪ Επενδύσεις στα δημόσια έργα της τρικουπικής περιόδου ▪ Επενδύσεις στο δανεισμό του δημοσίου.
<i>Χαρακτηριστικά επενδύσεων</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ευκαιριακός χαρακτήρας ▪ Ρευστότητα ▪ Δυνατότητα γρήγορης απόσβεσης ▪ Επανεξαγωγή των κεφαλαίων στο εξωτερικό ▪ Επικερδέστερες τοποθετήσεις. ▪ Η ελληνική αγορά δεν έδινε τόσες υποσχέσεις, ώστε να επιχειρούνται τοποθετήσεις με μακροχρόνιες προοπτικές.
<i>Συνέπειες</i>	<p>Η εύκολη μετατρεψιμότητα της δραχμής ενίσχυε τα βραχύβια περάσματα του ομογενειακού κεφαλαίου από τη χώρα.</p>
<i>Χαρακτηρισμός οικονομικής</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Κερδοσκοπική (στην Ανατολική Μεσόγειο το κεφάλαιο λειτουργούσε με βάση την κερδοσκοπία)

συμπεριφοράς	
20^{ος} αι: συστηματική στροφή προς την Ελλάδα	
Αιτίες	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Κίνημα των Νεοτούρκων ▪ Βαλκανικοί πόλεμοι ▪ Ανακατατάξεις που έφερε ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος ▪ Διακοπή παραδοσιακών δραστηριοτήτων των Ελλήνων κεφαλαιούχων στην Ανατολική Μεσόγειο λόγω: <ul style="list-style-type: none"> ◦ έξαρσης των εθνικισμών ◦ πληγμάτων οικονομικών δραστηριοτήτων των ξένων ◦ πολιτικών εξελίξεων στη Ρωσία ◦ τέλους της Οθωμανικής αυτοκρατορίας ◦ δημιουργίας της Κεμαλικής Τουρκίας ▪ Αρκετοί από τους Έλληνες του εξωτερικού προτίμησαν τη μεταφορά των επιχειρηματικών, βιομηχανικών, εμπορικών ή χρηματιστηριακών δραστηριοτήτων τους στο ελληνικό κράτος. ▪ Το ίδιο το ελληνικό κράτος είχε αλλάξει μορφή και οι δυνατότητές του είχαν διαφοροποιηθεί.
Αποτίμηση ρόλου της ομογένειας	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Το κεφάλαιο που συσώρευσαν οι Έλληνες της διασποράς δεν αποτέλεσε σταθερή βάση για την ανάπτυξη του ανεξάρτητου ελληνικού κράτους, αλλά η παρουσία του υπήρξε σημαντική. ▪ Το ευκαιριακό και κερδοσκοπικό πέρασμά του από τη χώρα: <ul style="list-style-type: none"> ◦ ενίσχυε τη ρευστότητα ◦ έδινε πρόσκαιρες αλλά αναγκαίες λύσεις στην έλλειψη κεφαλαίων ◦ βοήθησε σημαντικά στον εκχρηματισμό της ελληνικής οικονομίας.
Ταυτότητα Ελλήνων της διασποράς	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Όλοι οι Έλληνες που ζούσαν έξω από τη χώρα δεν ταυτίζονται με τους μεγάλους κεφαλαιούχους από τους οποίους η Ελλάδα προσδοκούσε την επίλυση των οικονομικών της προβλημάτων. ▪ Η μεγάλη μάζα των Ελλήνων της διασποράς ανήκε σε μεσοαστικά ή μικροαστικά στρώματα. ▪ Σε μεγάλο ποσοστό ήταν μετανάστες, διατηρούσαν στενούς δεσμούς με τις οικογένειες που άφησαν πίσω τους και έστελναν σημαντικό μέρος από το εισόδημά τους στους δικούς τους, στην πατρίδα. ▪ Αυτά τα εμβάσματα είχαν για την Ελλάδα μεγάλη σημασία και οι επιπτώσεις τους στην εθνική οικονομία ήταν το ίδιο σημαντικές με τις αντίστοιχες των μεγάλων κεφαλαίων της ομογένειας.

Γ. ΟΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 20^ο ΑΙΩΝΑ

1. Το αγροτικό ζήτημα

<i>Μέχρι τον 19^ο αι</i>	Κυριαρχία του αγροτικού τομέα στην οικονομία (παραγωγικά, κοινωνικά)
<i>Βιομηχανική επανάσταση</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ευρώπη («δυτικός κόσμος»): υποχώρηση αυτής της κυριαρχίας ▪ Κατοχή γης : έπαυε προοδευτικά να είναι πηγή εξουσίας και κύρους → ανάγκη για αγροτική μεταρρύθμιση ▪ Ελλάδα: αργοί ρυθμοί, «μεσογειακοί»
<i>Αγροτική μεταρρύθμιση</i>	Κατάτμηση αξιοποιήσιμων εδαφών σε μικρές παραγωγικές μονάδες οικογενειακού χαρακτήρα
Η διανομή των «εθνικών γαιών» και το ζήτημα της μεγάλης ιδιοκτησίας στην Ελλάδα	
<i>Πρόβλημα έγγειας ιδιοκτησίας στην Ελλάδα</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Δεν γνώρισε εντάσεις όπως σε Ευρώπη και Βαλκάνια ▪ Προοδευτική διανομή εθνικών γαιών από 1821 – 1828 → πλήθος μικρών ιδιοκτησιών ▪ Λίγα τσιφλίκια σε Αττική και Εύβοια → δεν δημιουργούσαν πρόβλημα
<i>Διεύρυνση ελληνικού κράτους: 1864 Επτάνησα, 1881 Θεσσαλία</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Εμφανίζεται ζήτημα μεγάλης ιδιοκτησίας ▪ Οι Έλληνες του εξωτερικού: <ul style="list-style-type: none"> ◦ αγόρασαν τα τσιφλίκια της Θεσσαλίας ◦ διατήρησαν το θεσμό των κολίγων ◦ άσκησαν πολιτικές και κοινωνικές πιέσεις για να κερδοσκοπήσουν (επιβολή υψηλών δασμών στο εισαγόμενο στάρι, υψηλότερες τιμές για το εγχώριο, τεχνητές ελλείψεις)
Νομοθετικές προσπάθειες αντιμετώπισης των πρακτικών των τσιφλικιάδων	
<i>1907</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ψήφιση νόμων για απαλλοτριώσεις και διανομή της γης σε ακτήμονες ▪ Η εφαρμογή των νόμων αποδείχτηκε δύσκολη υπόθεση ▪ Τριβές που προκάλεσαν συγκρούσεις → Κιλελέρ, 1910
<i>Τέλος Βαλκανικών πολέμων (1913)</i>	Πιο πολύπλοκο το ζήτημα της γαιοκτησίας → στα νέα όρια της χώρας υπήρχαν πλέον και μουσουλμάνοι ιδιοκτήτες μεγάλων εκτάσεων
Ολοκλήρωση αγροτικής μεταρρύθμισης και στόχοι της	
<i>1917</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Εποχή Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου και «εθνικού διχασμού» ▪ Ολοκλήρωση αγροτικής μεταρρύθμισης ▪ Κυβέρνηση Ελευθερίου Βενιζέλου (1917)
<i>Στόχοι</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Στήριξη και πολλαπλασιασμός των ελληνικών ιδιοκτησιών ▪ Αποκατάσταση προσφύγων ▪ Πρόληψη κοινωνικών εντάσεων στον αγροτικό χώρο
<i>Μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Απαλλοτρίωση μεγάλων αγροτικών ιδιοκτησιών → έγινε δυνατή ▪ Ανάγκη αποκατάστασης προσφύγων
Αποτελέσματα αγροτικής μεταρρύθμισης και εξέλιξη του αγροτικού ζητήματος	
<i>Αναδιανομή γης</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Μακεδονία: 85% (ενν. καλλιεργήσιμων εκτάσεων) ▪ Θεσσαλία: 68% ▪ Στο σύνολο καλλιεργήσιμης γης της χώρας: 40%
<i>Αποτελέσματα</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Η αγροτική μεταρρύθμιση οδήγησε την αγροτική οικονομία της χώρας μικροϊδιοκτησίας ▪ Νέα προβλήματα: δυσκολία μικροκαλλιεργητών για εμπορευματοποίηση παραγωγής → θύματα των εμπορέων ▪ Ίδρυση: <ul style="list-style-type: none"> ◦ Αγροτικής Τράπεζας ◦ κρατικών οργανισμών παρέμβασης ◦ παραγωγικών συνεταιρισμών

2. Τα πρώτα βήματα του εργατικού κινήματος

Ιστορικές ιδιομορφίες της ελληνικής ανάπτυξης Αίτια καθυστέρησης εμφάνισης του εργατικού κινήματος	
<i>Τέλη 19^{ου} αι</i>	Υπήρχαν μικρές σοσιαλιστικές ομάδες και εργατικές ομαδοποιήσεις με μικρή κοινωνική και πολιτική επιρροή
<i>Λόγοι καθυστέρησης</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Απουσία μεγάλων σύγχρονων βιομηχανικών μονάδων ▪ Έλλειψη σταθερού εργατικού δυναμικού. Σημαντικό ποσοστό του εργατικού δυναμικού: <ul style="list-style-type: none"> ◦ προερχόταν από το εξωτερικό (διάνοιξη διώρυγας Κορίνθου: Ιταλοί) ◦ ήταν βραχύχρονης απασχόλησης (Πιο σταθερό εργατικό δυναμικό απασχολούνταν στις μεταλλευτικές επιχειρήσεις. Λαύριο, εργατικές εξεγέρσεις 1896) ▪ Ιδεολογικός τομέας: Μεγάλη Ιδέα → εμπόδιο στην ανάπτυξη και διάδοση ιδεολογιών με κοινωνικό και ταξικό περιεχόμενο
Κατάσταση εργατικού κινήματος μετά τους Βαλκανικούς πολέμους - Φεντερασιόν	
<i>Ενσωμάτωση Θεσσαλονίκης</i>	Πόλη – σημείο αναφοράς για το εργατικό κίνημα
<i>Φεντερασιόν</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Πολυεθνική εργατική οργάνωση ▪ Διάλογος για τη διάδοση εργατικής και σοσιαλιστικής ιδεολογίας στη χώρα
Λόγοι ανάπτυξης εργατικού κινήματος τον 20^ο αι ΓΣΕΕ, ΣΕΚΕ, ΚΚΕ	
<i>Κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο</i>	<p>Το εργατικό και σοσιαλιστικό κίνημα οδηγείται σε ταχύτατη ωρίμανση για τους εξής λόγους:</p> <ul style="list-style-type: none"> ◦ η ελληνική κοινωνία δέχεται πιέσεις ◦ εμπλοκή της σε διεθνείς υποθέσεις ◦ αντίκτυπος ρωσικής επανάστασης
<i>Προς το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδας (ΓΣΕΕ): συμπεριέλαβε κλαδικά και τοπικά σωματεία ▪ Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα Ελλάδος (ΣΕΚΕ) <ul style="list-style-type: none"> ◦ προσχώρησε στην Τρίτη Κομμουνιστική Διεθνή ◦ μετονομάστηκε σε Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος

3. Οι οικονομικές συνθήκες κατά την περίοδο 1910 – 1922

Νέα πολιτική αντίληψη 1910 – 1922 «βενιζελισμός»	
<i>Εκφραστής της νέας πολιτικής αντίληψης</i>	Ελευθέριος Βενιζέλος
<i>Αρχή βενιζελισμού στον οικονομικό τομέα</i>	Ελληνικό κράτος = μοχλός έκφρασης και ανάπτυξης του ελληνισμού
<i>Ικανή να προστατεύσει τα συμφέροντα των πολιτών της. Στόχοι βενιζελισμού</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ενσωμάτωση του εκτός συνόρων ελληνισμού ▪ Ενιαία εθνική και κρατική υπόσταση → για να διεκδικήσει το κράτος τη θέση του στο σύγχρονο κόσμο ▪ Θεσμικός εκσυγχρονισμός → θα καθιστούσε το κράτος αποτελεσματικό και αξιόπιστο ▪ Προσήλωση στην ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων του έθνους
Διαδικασία υλοποίησης και υποστηρικτές Ελευθερίου Βενιζέλου	
<i>Ο Ελ. Βενιζέλος σε διαδικασία διαμόρφωσης και υλοποίησης νέων επιλογών</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Συσπείρωσε γύρω του μια δραστήρια αστική τάξη, η οποία: <ul style="list-style-type: none"> ◦ πλούτιζε σε όλη τη λεκάνη της ανατολικής Μεσογείου ◦ φιλοδοξούσε να κυριαρχήσει πολιτικά όπου άπλωνε τις οικονομικές της δραστηριότητες ◦ άπλωνε τις δραστηριότητές της όπου υπήρχαν λιμάνια ▪ Προσπάθησε να δημιουργήσει ένα ισχυρό εθνικό κέντρο, μια περιφερειακή δύναμη ▪ Η Μεγάλη Ιδέα και ο εκσυγχρονισμός του κράτους απετέλεσαν ισχυρά ιδεολογικά, πολιτικά και οικονομικά ερείσματα για τη διεκδίκηση της Μεγάλης Ελλάδας.
<i>Αποτελέσματα προσπάθειας</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Πλεονασματικοί προϋπολογισμοί του κράτους, παρά τις στρατιωτικές δαπάνες. ▪ 1911: έσοδα προϋπολογισμού = 240.000.000 δραχμές, έξοδα 181.000.000 δραχμές
Εθνική οικονομία του 1910 – Υπερπόντια μετανάστευση	
<i>1910</i>	Εμφανείς οι πρόοδοι της εθνικής οικονομίας
<i>Υπερπόντια μετανάστευση (ΗΠΑ)</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Αντιμετώπισε την οικονομική κρίση ▪ Εκτόνωσε τις κοινωνικές εντάσεις που δημιούργησε η σταφιδική κρίση ▪ Ενίσχυσε την οικονομία της υπαίθρου μέσω των εμβασμάτων των μεταναστών.
Αποτελέσματα Βαλκανικών πολέμων για την Ελλάδα	
<i>Η Ελλάδα βγήκε ιδιαίτερα κερδισμένη από τους πολέμους</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ενσωμάτωσε πλούσιες περιοχές (Ηπειρο, δυτική και κεντρική Μακεδονία, νησιά του Αιγαίου, Κρήτη) ▪ Αύξησε τα εδάφη της κατά 70% και τον πληθυσμό της κατά 80% ▪ Απέκτησε νέες οικονομικές προοπτικές ▪ Νεοαποκτηθέντα εδάφη: πεδινά και αρδευόμενα → άριστες προοπτικές για τη γεωργική παραγωγή ▪ Η Ελλάδα έγινε υπολογίσιμη δύναμη και ενέπνεε μεγαλύτερη εμπιστοσύνη στις αγορές χρήματος και πιστώσεων ▪ Η χώρα ήταν έτοιμη να αφιερωθεί στο δύσκολο έργο της ενσωμάτωσης των νέων περιοχών, όταν ξέσπασε ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος (1914)
<i>Πρόβλημα από τους πολέμους</i>	Η παρουσία ισχυρών μειονοτικών ομάδων στις νέες περιοχές (Αλβανοί, Εβραίοι)

4. Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος

Συνθήκες συμμετοχής της Ελλάδας στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο	
Συμμετοχή της Ελλάδας στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο	Κάτω από δύσκολες και πολύπλοκες συνθήκες: <ul style="list-style-type: none"> ▪ «Διχασμός» <ul style="list-style-type: none"> ◦ σύγκρουση Κωνσταντίνου – Βενιζέλου ◦ άσκοπη και δαπανηρή επιστράτευση 1915 ◦ κυβέρνηση «Εθνικής Αμυνας» στη Θεσσαλονίκη ◦ η διάσπαση της χώρας σε δύο κράτη ▪ Ο συμμαχικός αποκλεισμός και οι συγκρούσεις
1917	Η χώρα: <ul style="list-style-type: none"> ◦ ενοποιήθηκε από τον Ελ. Βενιζέλο με την επέμβαση των Συμμάχων ◦ εισήλθε στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο στο πλευρό της Αντάντ ◦ συνήψε έναν ιδιόμορφο δανεισμό με τους Συμμάχους για να καλύψει το κόστος της συμμετοχής της στον πόλεμο
Ο ιδιόμορφος ή θεωρητικός δανεισμός του 1917	
Δάνεια Μεγάλων Δυνάμεων	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Γαλλία: 300.000.000 γαλλικά φράγκα ▪ Μ. Βρετανία: 12.000.000 λίρες Αγγλίας ▪ ΗΠΑ: 50.000.000 δολάρια ΗΠΑ
Ο δανεισμός ήταν θεωρητικός	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Τα ποσά δεν εκταμιεύτηκαν ούτε δόθηκαν στην Ελλάδα, θεωρήθηκαν κάλυμα για έκδοση πρόσθετου χαρτονομίσματος ▪ Αποτέλεσε ένα είδος αποθέματος σε χρυσό και συνάλλαγμα που δε βρισκόταν υπό τον έλεγχο της χώρας.
Η Ελλάδα ως χρηματοδότης	Η χώρα χρηματοδότησε: <ul style="list-style-type: none"> ◦ το μακεδονικό μέτωπο ◦ την εκστρατεία στην Ουκρανία και την Κριμαία ◦ την πρώτη φάση της μικρασιατικής εκστρατείας
Συνέπειες ιδιόμορφου / θεωρητικού δανεισμού	
Η διχοτόμηση του νομίσματος	
Εκλογές Νοεμβρίου 1920	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Εκλογική ήττα του Βενιζέλου ▪ Νίκη των φιλοβασιλικών κομμάτων ▪ Επαναφορά του ανεπιθύμητου για τους Συμμάχους Κωνσταντίνου
Αποτελέσματα	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Οι Σύμμαχοι απέσυραν την κάλυψη του χαρτονομίσματος ▪ Ένα σημαντικό τμήμα της νομισματικής κυκλοφορίας βρέθηκε χωρίς αντίκρισμα ▪ 1918 και μετά: ο κρατικός ισολογισμός έκλεινε με παθητικό ▪ Η μικρασιατική εκστρατεία εξελίχτηκε σε σκληρό και δαπανηρό πόλεμο
Μάρτιος 1922	Τα δημοσιονομικά δεδομένα έφτασαν σε πλήρες αδιέξοδο
Διχοτόμηση του χαρτονομίσματος	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Εσωτερικό αναγκαστικό δάνειο ▪ Το αριστερό τμήμα κυκλοφορεί στο 50% της αναγραφόμενης αξίας, το δεξί ανταλλάχτηκε με ομολογίες του Δημοσίου
Αποτελέσματα διχοτόμησης του χαρτονομίσματος	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Το κράτος εξοικονόμησε 1.200.000.000 δραχμές ▪ Η επιχείρηση στέφτηκε από επιτυχία ▪ Ο νομισματικός αυτός ελιγμός δεν πρόλαβε τη μικρασιατική καταστροφή και τις βαρύτερες συνέπειές της

5. Η οικονομική ζωή κατά την περίοδο 1922- 1936

Οικονομικές και κοινωνικές συνέπειες από τη Μικρασιατική καταστροφή	
Καταστροφή του 1922	Μετέβαλε τα δεδομένα της ελληνικής κοινωνίας
Κεντρική παράμετρος	Άφιξη και αποκατάσταση ρεύματος προσφύγων (1.230.000 Έλληνες χριστιανοί + 45.000 Αρμένιοι έφτασαν στο ελληνικό κράτος, 610.000 μουσουλμάνοι έφυγαν για την Τουρκία)
Αποτελέσματα	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ανατράπηκαν οι ισορροπίες και τα δεδομένα της ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας. ▪ Εκατό χρόνια μετά την επανάσταση του 1821 το ελληνικό κράτος υποχρεώθηκε σε μια νέα αρχή.

Λόγοι για τους οποίους οι πρόσφυγες λειτούργησαν ως καταλύτης στη δυναμική της ελληνικής κοινωνίας

Με την άφιξη των προσφύγων	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Οι χρόνιες ανεπάρκειες της ελληνικής διοίκησης έπρεπε να ξεπεραστούν ▪ 1923 – 1924: πολλαπλασιάζονται οι θάνατοι από φυματίωση και ελονοσία
Παράγοντες συσκότισης του ζητήματος της αποτελεσματικότητας κράτους και διοίκησης	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Η πολιτική αστάθεια ▪ Τα μίση του διχασμού ▪ Η ανακήρυξη της δημοκρατίας ▪ Οι επεμβάσεις του στρατού ▪ Οι απόπειρες πραξικοπημάτων
Αντίδραση του κρατικού μηχανισμού	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ήταν επαρκής σε σχέση με το μέγεθος του προβλήματος ▪ Αξιοποίησε τις μουσουλμανικές περιουσίες (υπολογίζονταν 5 – 10 δισ δρχ) ▪ Η εξωτερική βοήθεια λειτούργησε συμπληρωματικά με αποτελεσματικό τρόπο

6. Η ελληνική οικονομία κατά την περίοδο του μεσοπολέμου

Πλεονεκτήματα ελληνικής κοινωνίας κατά τον μεσοπόλεμο (1919 – 1939)	
Πλεονεκτήματα που επιτρέπουν θετική οικονομική πορεία της χώρας	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Έχει ομογενοποιηθεί εθνικά → οι μειονότητες αντιπροσωπεύουν το λιγότερο από 7% του πληθυσμού ▪ Έχει ολοκληρώσει την αγροτική μεταρρύθμιση ▪ Έχει προωθήσει την αστικοποίησή της → το 1/3 του πληθυσμού ζει στα αστικά κέντρα ▪ Έχει βελτιώσει τις υποδομές της και έχει υιοθετήσει αναπτυξιακές πολιτικές ▪ Συγκέντρωση των Ελλήνων στο πλαίσιο του εθνικού κράτους ▪ Εξάλειψη του ελληνικού κοσμοπολιτισμού ▪ οι πρόσφυγες έφεραν μαζί τους γνώσεις, πολιτισμό και διάθεση για εργασία

7. Οι μεγάλες επενδύσεις

Σημαντικές επενδύσεις στις υποδομές στην περίοδο του Μεσοπολέμου	
Εξελίξεις από τις συνέπειες της Μικρασιατικής καταστροφής	Ανέδειξαν την ανάγκη για σημαντικές επενδύσεις στις υποδομές της χώρας: π.χ. το πολεοδομικό συγκρότημα της Αθήνας ξεπέρασε με την άφιξη των προσφύγων το 1.000.000 κατοίκους → δεν μπορεί πλέον να υδρεύεται από το Αδριάνειο Υδραγωγείο
Επενδύσεις (Αττική)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Αμερικανική εταιρεία ΟΥΛΕΝ, 1925: κατασκευή του φράγματος και της τεχνητής λίμνης στο Μαραθώνα ▪ Βρετανική εταιρεία ΠΑΟΥΕΡ: <ul style="list-style-type: none"> ◦ εγκατάσταση μονάδων παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος στην πρωτεύουσα ◦ δημιουργία σύγχρονου δικτύου αστικών συγκοινωνιών, βασισμένου σε ηλεκτροκίνητα τραμ και λεωφορεία ▪ Γερμανικές εταιρείες: επενδύσεις στο τηλεφωνικό δίκτυο, στους δρόμους και στη διευθέτηση χειμάρρων
Υποδομές στην υπόλοιπη χώρα	Εγγειοβελτιωτικά έργα → αύξηση των καλλιεργούμενων εδαφών

8. Η Τράπεζα της Ελλάδος

Αρμοδιότητες και στόχοι της Τράπεζας της Ελλάδος	
1927	Τίθεται θέμα ίδρυσης κεντρικής κρατικής τράπεζας
Αφορμή	Αίτημα Ελλάδας στην Κοινωνία των Εθνών για παροχή δανείου
Αρμοδιότητες της Τράπεζας της Ελλάδος	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Η διαχείριση των χρεών ▪ Η έκδοση χαρτονομίσματος ▪ Η ενιαία εφαρμογή κυβερνητικής οικονομικής πολιτικής
Ίδρυση Τράπεζας της Ελλάδος	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Μάιος 1927: ιδρύεται η Τράπεζα της Ελλάδος ▪ Ένα χρόνο αργότερα άρχισε η λειτουργία της
Αποτελέσματα από την ίδρυση της Τράπεζας της Ελλάδος	
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Πέτυχε σταθερές ισοτιμίες της δραχμής με τα ξένα νομίσματα ▪ Στήριξε την έκδοση χαρτονομίσματος στα αποθέματά της σε χρυσό και συνάλλαγμα ▪ Εξασφάλισε τη μετατρεψιμότητα του εθνικού νομίσματος σε χρυσό <p style="text-align: center;">▼ ▼ ▼</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Οδήγησε τα δημόσια οικονομικά σε περίοδο ευφορίας ▪ Βελτίωσε την πιστοληπτική ικανότητα του κράτους ▪ Ενίσχυσε την εισροή συναλλάγματος και τις επενδύσεις ▪ Επέτρεψε σημαντικές πολιτικές, θεσμικές και οικονομικές πρωτοβουλίες της τελευταίας κυβέρνησης του Ελ. Βενιζέλου (1928 – 1932) 	
<p>Η περίοδος αυτή κράτησε μέχρι τις αρχές του 1932, οπότε εκδηλώθηκαν στη χώρα οι συνέπειες της μεγάλης οικονομικής κρίσης (Ν. Υόρκη 1929)</p>	

9. Η κρίση του 1932

Οικονομική κατάσταση στην Ελλάδα όταν ξέσπασε η κρίση	
Η κρίση του 1932: βρήκε την Ελλάδα σε περίοδο «ενημερίας»	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Η εμπιστοσύνη των Ελλήνων για ένα καλύτερο οικονομικά μέλλον είχε αποκατασταθεί. ▪ Οι σκοτεινές εποχές της δεκαετίας του 1920 έδειχναν να απομακρύνονται. ▪ Οι πληγές έκλειναν ▪ Η φτώχεια περιοριζόταν ▪ Το ελληνικό κράτος έδειχνε να σχεδιάζει το μέλλον με μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση και αισιοδοξία
Προσπάθειες της ελληνικής κυβέρνησης να αποτρέψει την κρίση - Οικονομικές συνέπειες	
Αποτελέσματα κρατικών προσπαθειών για την αποτροπή της κρίσης	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Εξάντλησαν τα οικονομικά αποθέματα της χώρας ▪ Άνοιξη του 1932: η κυβέρνηση ανέστειλε τη μετατρεψιμότητα του νομίσματος και την εξυπηρέτηση των δανείων
Οικονομικές συνέπειες	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Εγκαινιάστηκε μια περίοδος ισχυρού κρατικού παρεμβατισμού στα οικονομικά ζητήματα και στις εξωτερικές συναλλαγές ▪ Σκοπός πολιτικής κρατικού παρεμβατισμού → αυτάρκεια της χώρας ▪ Η χώρα μπήκε στο χώρο της κλειστής οικονομίας → οι συναλλαγές καθορίζονταν περισσότερο από γραφειοκρατικές διαδικασίες παρά από ελεύθερες οικονομικές συμφωνίες
Εξωτερικό εμπόριο: μέθοδος «κλήριγκ» (οικονομικές συνέπειες)	
Μέθοδος «κλήριγκ»	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Μέθοδος που εγκαινιάστηκε στο εξωτερικό εμπόριο ▪ Οι διεθνείς συναλλαγές γίνονταν με βάση διακρατικές συμφωνίες → κοστολογούσαν τα προς ανταλλαγή προϊόντα / φρόντιζαν να ισοσκελίσουν την αξία των εισαγωγών με την αξία των εξαγωγών
Πολιτικές συνέπειες της κρίσης σε Ευρώπη και Ελλάδα	
Ευρώπη	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ανάδειξη και κυριαρχία ολοκληρωτικών καθεστώτων και κινημάτων σε πολλά ευρωπαϊκά κράτη ▪ Δεκαετία 1930: όλο και περισσότερα κράτη αποκτούν δικτατορικά καθεστάτα
Ελλάδα	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Αύγουστος 1936: ο Ιωάννης Μεταξάς με την ανοχή του παλατιού, επέβαλε δικτατορία

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Α, Ενότητες 1-2, Β, Ενότητες 1-11, Γ, Ενότητες 1-9

Χρονολογίες – Γεγονότα

1774	: Συνθήκη Κιουτσούκ Καϊναρτζή
1821-1828	: Ελληνική Επανάσταση
1830	: Η Ελλάδα γίνεται ανεξάρτητο κράτος / Πρωτόγονες υποδομές ελληνικού κράτους
1832	: Αφιξη Βαυαρών
1839	: Ίδρυση Ιονικής Τράπεζας
1840	: Χωρητικότητα ελληνικών πλοίων 100.000 τόνοι
1841	: Ίδρυση Εθνικής Τράπεζας
1845	: Εξάπλωση εργασιών Εθνικής Τράπεζας στην Ερμούπολη
1846	: Εξάπλωση εργασιών Εθνικής Τράπεζας στην Πάτρα
1851	: Συνολική αξία εισαγωγών-εξαγωγών Ελλάδας = 36.000.000 χρυσές δρχ
1854	: Ναυτικός αποκλεισμός από τους Αγγλογάλλους
1856	: Μεταρρυθμίσεις του Τανζιμάτ
1864	: Προσάρτηση Ιονίων νήσων στην Ελλάδα
1866	: Χωρητικότητα ελληνικών πλοίων 300.000 τόνοι / Αρχίζει τις εργασίες της στο Λαύριο η γαλλο-ιταλική εταιρεία Σερπιέρι-Ρου
1866-1869	: Κρητικές επαναστάσεις
1869	: Ολοκλήρωση διάνοιξης διώρυγας του Σουέζ
1870	: Κύμα ίδρυσης βιομηχανικών επιχειρήσεων + τάση αύξησης του δυναμικού των ήδη υπαρχόντων
1870-1871	: Νομοθετικές ρυθμίσεις για αντιμετώπιση του προβλήματος των «εθνικών γαιών»
1877-1880	: Στρατιωτικές κινητοποιήσεις
1881	: Προσάρτηση της Θεσσαλίας στην Ελλάδα / Ξεκίνησε η διάνοιξη της διώρυγας της Κορίνθου
1882-1892	: Πρώτες πρωθυπουργίες Χαριλάου Τρικούπη, ώθηση στο σιδηροδρομικό δίκτυο
1885-1886	: Στρατιωτικές κινητοποιήσεις
1890	: 97 ελληνικά ατμόπλοια
1893	: Πτώχευση / Ολοκλήρωση της διάνοιξης της διώρυγας της Κορίνθου
1896	: Πρώτες καθαρά εργατικές εξεγέρσεις στο Λαύριο
1897	: Ελληνοτουρκικός πόλεμος
1898	: Έναρξη λειτουργίας Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου (ΔΟΕ)
1901	: Συνολική αξία εισαγωγών-εξαγωγών Ελλάδας = 235.000.000 χρυσές δρχ / 191 ελληνικά ατμόπλοια
1907	: Ψήφιση νόμων, οι οποίοι επέτρεπαν στην εκάστοτε ελληνική κυβέρνηση την απαλλοτρίωση μεγάλων ιδιοκτησιών
1910	: Σύγκρουση μεταξύ αγροτών και στρατού στο Κιλελέρ / Εξυγίανση οικονομικών της χώρας
1911	: Συνολική αξία εισαγωγών-εξαγωγών Ελλάδας = 315.000.000 χρυσές δρχ
1910-1922	: «Βενιζελισμός»
1912	: 389 ελληνικά ατμόπλοια
1912 -1913	: Βαλκανικοί πόλεμοι
1914-1918	: Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος
1915-1917	: Εθνικός Διχασμός
1917	: Ολοκλήρωση αγροτικής μεταρρύθμισης του Ε. Βενιζέλου / Ενοποιήθηκε η χώρα υπό τον Ε. Βενιζέλο και έλαβε μέρος στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο
1919	: Υποδιπλασιασμός ελληνικού εμπορικού στόλου
1919-1939	: Μεσοπολέμο διάστημα
1920, Νοέμβριος	: Ο Ε. Βενιζέλος έχασε τις εκλογές από τα φιλοβασιλικά κόμματα και επανήλθε ο βασιλιάς Κωνσταντίνος
1922 Μάρτιος	: Διχοτόμηση νομίσματος

- Αύγουστος 1922* : Μικρασιατική καταστροφή
1925 : Εταιρείες ΟΥΛΕΝ και ΠΑΟΥΕΡ υδροδοτούν και ηλεκτροδοτούν αντίστοιχα την Ελλάδα
1927 : Αίτημα της Ελλάδας στην Κοινωνία των Εθνών για παροχή πρόσθετου δανείου
Μάιος 1927 : Ίδρυση της Τράπεζας της Ελλάδας
1928 : Λειτουργία Τράπεζας της Ελλάδας
1928-1932 : Κυβέρνηση Ε. Βενιζέλου
1932 : Οικονομική κρίση στην Ελλάδα
1936, 4 : Επιβολή δικτατορίας από τον Ι. Μεταξά
Αυγούστου

Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΚΟΜΜΑΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ (1821-1936)

Β. ΧΕΙΡΑΦΕΤΗΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΜΟΡΦΩΣΗ (1844-1880)

1. Το σύνταγμα του 1844

Ο ρόλος των κομμάτων στην Εθνοσυνέλευση του 1843 και το σύνταγμα του 1844			
<i>Επανάσταση 3^{ης} Σεπτεμβρίου 1843</i>	Καταλυτική επίδραση στη διαμόρφωση των πολιτικών πραγμάτων		
<i>Κόμματα</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Οι πολιτικές και ιδεολογικές αντιλήψεις τους εκφράστηκαν με σαφήνεια ▪ Άρχισαν να παίζουν ενεργότερο ρόλο στην πολιτική ζωή ▪ Στη διάρκεια των συζητήσεων για το σύνταγμα έγιναν σαφέστερες οι μεταξύ τους διαφορές ▪ Και τα τρία κόμματα τάχθηκαν υπέρ του συντάγματος → <u>ζητούμενο</u>: ο περιορισμός των εξουσιών του βασιλιά ▪ Οι ηγέτες των κομμάτων διηύθυναν τις εργασίες της Εθνοσυνέλευσης κατά το 1843-1844 ▪ Απέφυγαν τις ακραίες θέσεις και πήραν από κοινού αποφάσεις για τις συνταγματικές ρυθμίσεις 		
Σύνταγμα του 1844: θεμελιώδη δικαιώματα στα οποία συμφώνησαν οι κομματικές παρατάξεις			
<i>Πολίτευμα συντάγματος του 1844</i>	Συνταγματική μοναρχία		
<i>Θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώθηκαν</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ισότητα απέναντι στο νόμο ▪ Απαγόρευση της δουλείας ▪ Απαραβίαστο του οικογενειακού ασύλου ▪ Ελευθερία της γνώμης και του τύπου ▪ Προστασία της ιδιοκτησίας ▪ Δωρεάν εκπαίδευση 		
<i>Αδυναμία συντάγματος</i>	Δεν κατοχυρώθηκε νομικά το δικαίωμα του συνέρχεσθαι και συνεταιρίζεσθαι → εμπόδια στη συγκρότηση κομματικών μηχανισμών		
Σύνταγμα του 1844: βασιλικές εξουσίες και άλλες διατάξεις			
<i>Καθορισμός των βασιλικών εξουσιών</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Συμμετοχή του βασιλιά στην άσκηση της νομοθετικής εξουσίας ▪ Αρχηγία κράτους και στρατού <p>Όμως: καμιά πράξη του βασιλιά δεν έχει ισχύ χωρίς την προσυπογραφή του αρμόδιου υπουργού</p>		
<i>Άλλες διατάξεις του συντάγματος του 1844</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Δικαίωμα, με ελάχιστους περιορισμούς, καθολικής ψηφοφορίας για άνδρες → παγκόσμια πρωτοπορία ▪ Ορισμός εκλογικής διαδικασίας: οι εκλογείς μπορούν να δώσουν θετική ψήφο σε όσους υποψηφίους θέλουν, ακόμα και διαφορετικών συνδυασμών ▪ Ύπαρξη Βουλής και Γερουσίας 		
<i>Συνταγματικές ρυθμίσεις για τα κόμματα</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Συνταγματική πρόβλεψη για τα κόμματα δεν υπήρξε ▪ Η σύνθεση των κοινοβουλευτικών επιτροπών θα γινόταν με κλήρωση, σύμφωνα με τον κανονισμό της Βουλής. 		
Σημασία δικαιώματος καθολικής ψηφοφορίας – Ο κοινοβουλευτισμός στην Ελλάδα			
<i>Δικαίωμα καθολικής ψηφοφορίας</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Δημιουργήθηκαν νέοι όροι για πολιτική και κομματική δράση ▪ Ανοίχτηκε ευρύ πεδίο για συμμετοχή πολιτών και κομμάτων στο δημόσιο βίο → διευκολύνθηκε η διεκδίκηση συμφερόντων 		
→			
<i>Φιλελεύθερες πολιτικές διαδικασίες και λειτουργία των κομμάτων</i>	<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 50%; vertical-align: top;"> <p>Ίσως να</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ ήταν προϊόν μιας μικρής ηγετικής ομάδας ▪ μην ανταποκρινόταν στις ανάγκες της ελληνικής κοινωνίας ▪ αναπτύχθηκαν κατά μίμηση </td> <td style="width: 50%; vertical-align: top;"> <p>Όμως</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ ο κοινοβουλευτισμός ρίζωσε στην Ελλάδα ▪ ακολούθησε δικούς του δρόμους για να ανταποκριθεί στις ιδιαίτερες ανάγκες, προβλήματα και αιτήματα της ελληνικής κοινωνίας </td> </tr> </table>	<p>Ίσως να</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ ήταν προϊόν μιας μικρής ηγετικής ομάδας ▪ μην ανταποκρινόταν στις ανάγκες της ελληνικής κοινωνίας ▪ αναπτύχθηκαν κατά μίμηση 	<p>Όμως</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ ο κοινοβουλευτισμός ρίζωσε στην Ελλάδα ▪ ακολούθησε δικούς του δρόμους για να ανταποκριθεί στις ιδιαίτερες ανάγκες, προβλήματα και αιτήματα της ελληνικής κοινωνίας
<p>Ίσως να</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ ήταν προϊόν μιας μικρής ηγετικής ομάδας ▪ μην ανταποκρινόταν στις ανάγκες της ελληνικής κοινωνίας ▪ αναπτύχθηκαν κατά μίμηση 	<p>Όμως</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ ο κοινοβουλευτισμός ρίζωσε στην Ελλάδα ▪ ακολούθησε δικούς του δρόμους για να ανταποκριθεί στις ιδιαίτερες ανάγκες, προβλήματα και αιτήματα της ελληνικής κοινωνίας 		

	<p>δυτικών προτύπων</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ παραμορφώθηκαν στην εφαρμογή τους λόγω του μικρού βαθμού ανάπτυξης της ελληνικής κοινωνίας	<ul style="list-style-type: none"> ▪ για την πολιτική ενεργοποίηση του πληθυσμού και τη συγκρότηση κράτους δικαίου δεν θα αρκούσε μια διαδικασία μίμησης ▪ τα κόμματα αποτελούσαν αναγκαιότητα της εποχής και ανταποκρίνονταν στις ανάγκες των ανθρώπων που τα συγκρότησαν (δεν μπορούν όμως τα κόμματα να χαρακτηριστούν με τους σημερινούς όρους)
--	--	--

2. Η παρακμή των «ξενικών» κομμάτων κατά την περίοδο της συνταγματικής μοναρχίας

Λόγοι παρακμής των πολιτικών κομμάτων μετά το Σύνταγμα του 1844	
Πολιτικά κόμματα μέσα στο νέο συνταγματικό καθεστώς	Έδειξαν συμπτώματα στασιμότητας, δεν ανταποκρίθηκαν στις νέες ανάγκες → οδηγήθηκαν σε παρακμή
Λόγοι αποδυνάμωσης του ρωσικού κόμματος	Περίοδος 1844 – 1864: ικανοποιήθηκαν όλα τα αιτήματά του που σχετίζονταν με την Ορθόδοξη Εκκλησία → έτσι, το ρωσικό κόμμα δεν είχε λόγο ύπαρξης
Λόγοι αποδυνάμωσης του γαλλικού κόμματος	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Κωλέττης: αρχηγός γαλλικού κόμματος ▪ Θέσεις Κωλέττη: <ul style="list-style-type: none"> ◦ επεδίωκε κυβερνητική πολιτική που θα ενίσχυε το ρόλο του βασιλιά ◦ υπονόμευε τον κοινοβουλευτισμό ◦ χρησιμοποιούσε βία και νοθεία για να τρομοκρατεί τους εκλογείς, ώστε να ψηφίζουν υπέρ του κόμματός του ◦ δεν παρουσιαζόταν στο κοινοβούλιο, καθιστώντας αδύνατο τον έλεγχο της εκτελεστικής εξουσίας ◦ επέβαλε ένα είδος κοινοβουλευτικής δικτατορίας ▪ 1847: θάνατος του Κωλέττη → το γαλλικό κόμμα πέρασε σε φάση παρακμής εξαιτίας της διαμάχης για τη διαδοχή
Η τακτική του Όθωνα απέναντι στα κόμματα	
Βασιλιάς Όθωνας	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Προσπαθούσε να ενισχύσει τους κυβερνητικούς υποψηφίους στις εκλογές → οδήγησε τα κόμματα της αντιπολίτευσης σε διαρκή σύγκρουση με την αυλή
Άλλα αίτια αποδυνάμωσης των «ξενικών» κομμάτων: Περίοδος Κριμαϊκού πολέμου (1854 - 1856)	
Αγγλικό και γαλλικό κόμμα	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Χάνουν την εμπιστοσύνη των μελών τους μετά: <ul style="list-style-type: none"> ◦ το ναυτικό αποκλεισμό της χώρας από τις δυνάμεις της Αγγλίας και της Γαλλίας ◦ την υπόθεση Πατσίφικο, η οποία είχε προηγηθεί και είχε δυσχεράνει τις σχέσεις των χωρών
Ρωσικό κόμμα	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ήττα Ρωσίας στον Κριμαϊκό πόλεμο → συνέβαλε στην αποδυνάμωση του κόμματος ▪ Σταδιακά εξαφανίστηκε από την πολιτική σκηνή

3. Η «νέα γενιά»

Λόγοι εμφάνισης της «νέας γενιάς» και χαρακτηριστικά της	
Παρακμή ξενικών κομμάτων	Συμπίπτει με την ανάδειξη μιας νέας γενιάς ανθρώπων
Ηγετικές προσωπικότητες «ξενικών» κομμάτων	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Είχαν βιώσει την επανάσταση ▪ Νοοτροπίες, ιδανικά, απόψεις τους είχαν διαμορφωθεί στην προεπαναστατική περίοδο
Συνθήκες εμφάνισης της «νέας γενιάς»	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Για τη «νέα γενιά» η Επανάσταση ανήκε στην ιστορία ▪ Βίωσε ραγδαίες αλλαγές → <u>αίτια</u> <ul style="list-style-type: none"> ◦ πολιτικές μεταβολές ◦ πρωτόγνωροι ρυθμοί οικονομικής και τεχνικής ανάπτυξης ▪ Συνεπακόλουθα ριζική μεταβολή αντίληψης για τη ζωή ▪ Αύξηση του αστικού πληθυσμού: <ul style="list-style-type: none"> ◦ βρισκόταν πλησιέστερα στα κέντρα λήψης αποφάσεων ◦ είχε μεγαλύτερη δυνατότητα ενημέρωσης για τις εξελίξεις ▪ Μείωση αναλόγων (ανδρικός πληθυσμός) και διάδοση της παιδείας <ul style="list-style-type: none"> ◦ αυξήθηκαν οι κοινωνικές εντάσεις και οι απαιτήσεις των ανθρώπων ◦ ακόμα και οι ημιμαθείς άρχισαν να επικρίνουν τις δυσλειτουργίες του κράτους ◦ εντάθηκε η επιθυμία για συμμετοχή στα πολιτικά πράγματα ▪ Δεν είχε τις εμπειρίες της προηγούμενης γενιάς (Τουρκοκρατία, Επανάσταση, Αντιβασιλεία, επεμβάσεις Δυνάμεων) ▪ Αποστασιοποιήθηκε από τις αντιπαραθέσεις που κυριαρχούσαν στην προηγούμενη γενιά και τα κόμματα που τις εξέφραζαν
Κριτική «νέας γενιάς» και δημιουργία αντιπολιτευτικών ομίλων	
Κριτικής νέας γενιάς	<p>Προς</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ τους παλαιότερους ▪ το συνταγματικό πολίτευμα → δεν μπορούσε να αναπτυχθεί ▪ την αυλή και το βασιλιά → πολιτικά ατάλαντος
Τέλη δεκαετίας του 1850	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Συνολική δυσαρέσκεια μεγάλων τμημάτων του πληθυσμού → <u>λόγοι</u>: οικονομική δυσπραγία, δυσλειτουργία του πολιτικού συστήματος ▪ Συγκρούονται αντιπολιτευτικοί όμιλοι με εκσυγχρονιστικά αιτήματα
Αιτήματα αντιπολιτευτικών ομίλων	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ελεύθερες εκλογές ▪ Φορολογικές μεταρρυθμίσεις με στόχο την ελάφρυνση των αγροτών ▪ Κρατικές επενδύσεις σε έργα υποδομής ▪ Ίδρυση αγροτικών τραπεζών ▪ Απλούστερη διοίκηση
Εκφραστής των αιτημάτων	Αλέξανδρος Κουμουνδούρος
Φεβρουάριος 1862	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Δυσσαρέσκεια → επανάσταση ▪ Αίτημα επανάστασης 1862: η απομάκρυνση του βασιλιά
Συμμετέχοντες στην επανάσταση του 1862	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Αξιωματικοί ▪ Άνεργοι απόφοιτοι πανεπιστημίου: <ul style="list-style-type: none"> ◦ δεν ήθελαν να εργαστούν στους κλάδους αγροτικής και βιοτεχνικής παραγωγής ◦ αισθάνονταν κοινωνικά αδικημένοι ▪ Άτομα ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων: <ul style="list-style-type: none"> ◦ ζητούσαν ευκαιρίες για ενεργότερη συμμετοχή στα πολιτικά πράγματα
18 Οκτωβρίου 1862	Ο Όθωνας αναγκάζεται να εγκαταλείψει τη χώρα

4. Η Εθνοσυνέλευση 1862 - 1864

Εκλογές αντιπροσώπων για Εθνοσυνέλευση και ρόλος των παλαιών κομμάτων	
Νοέμβριος 1862	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Εκλογές αντιπροσώπων στην Εθνοσυνέλευση, η οποία θα ψήφιζε νέο σύνταγμα ▪ Η πλειονότητα των εκλεγμένων αντιπροσώπων προερχόταν από τοπικά ψηφοδέλτια → απόδειξη της χρεοκοπίας των «ξενικών» κομμάτων ▪ Στην Εθνοσυνέλευση συγκροτήθηκαν πυρήνες των δύο μεγάλων παρατάξεων : οι πεδινοί και οι ορεινοί.
Πολιτικές παρατάξεις πεδινών και ορεινών	
Πεδινοί	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ηγέτης: ο Δημήτριος Βούλγαρης ▪ Υπονόμευση των κοινοβουλευτικών θεσμών ▪ Παρεμβάσεις στο στρατό ▪ Δημιουργία σώματος «πραιτοριανών» → σκοπός η εξασφάλιση της παραμονής στην εξουσία ▪ Εμπόδιο στις επιδιώξεις του Βούλγαρη στάθηκαν πολιτικές ομάδες και θεσμοί
Οπαδοί πεδινών	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Οι παράνομα διορισμένοι στο στρατό ή το δημόσιο → φόβος μήπως χάσουν τη θέση τους σε συνθήκες κοινοβουλευτικής νομιμότητας ▪ Άνεργοι πτυχιούχοι ▪ Μικροκαλλιεργητές
Ορεινοί	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ηγέτες: Δ. Γρίβας, Κ. Κανάρης ▪ Απαρτίστηκαν από διάφορες ομάδες ▪ Κοινός στόχος η αντίσταση στην πολιτική των πεδινών
Οπαδοί ορεινών	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Μικροκαλλιεργητές ▪ Κτηνοτρόφοι ▪ Έμποροι ▪ Πλαιοκτήτες
Πολιτικοί σχηματισμοί με μικρότερη απήχηση	
Εθνικών Κομιτάτων	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ηγέτης: Επαμεινώνδας Δεληγιώργης ▪ Υποστήριζε: <ul style="list-style-type: none"> ◦ ανάπτυξη κοινοβουλευτισμού ◦ εκσυγχρονισμός της χώρας ◦ οικονομική ανάπτυξη ◦ Μεταρρυθμίσεις στη διοίκηση και το στρατό ◦ πολιτισμική εξάπλωση στην Οθωμανική Αυτοκρατορία
Εκλεκτικοί	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ετερόκλητη παράταξη που αποτελούνταν από εξέχοντες πολιτικούς, λόγιους και αξιωματικούς ▪ Υποστήριζε μετριοπαθείς θέσεις ▪ Μεσολαβούσε μεταξύ των άλλων παρατάξεων ▪ Υποστήριζε σταθερές κυβερνήσεις
Σύνταγμα 1864	
Πολίτευμα συντάγματος του 1864	Βασιλευομένη Δημοκρατία
Διατάξεις	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Αρχή λαϊκής κυριαρχίας ▪ Άμεση, μυστική και καθολική (για τους άνδρες) ψήφος με σφαιρίδια ▪ Ανεξαρτησία της δικαιοσύνης ▪ Ελευθερία του συνέρχεσθαι και συνεταιρίζεσθαι → άνοιξε ο δρόμος για την ελεύθερη συγκρότηση κομμάτων
Κόμματα	Απαραίτητα για την έκφραση της βούλησης της κοινής γνώμης (αφού εναλλακτική λύση είναι οι συνωμοτικοί ή οι βιαιοπραγίες)
Πολιτικές εξελίξεις: «αρχή της δεδηλωμένης» και η σημασία της	
Σχηματισμός	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Εθνοσυνέλευση: επέβαλε την αρχή να προέρχεται η κυβέρνηση από την

κυβερνήσεων πριν το 1875	κοινοβουλευτική πλειοψηφία → έντονη αντίδραση του βασιλιά Γεωργίου του Α΄ <ul style="list-style-type: none"> ▪ Ο βασιλιάς όφειλε να δώσει εντολή σχηματισμού κυβέρνησης σε βουλευτή κόμματος που είχε την εμπιστοσύνη της πλειοψηφίας της Βουλής → δεν ορίστηκε όμως με σαφήνεια → ο Γεώργιος εκμεταλλεύτηκε αυτή την ασάφεια για να διορίζει κυβερνήσεις της αρεσκείας του
«Αρχή της δεδηλωμένης» 1875	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Η ιδέα ανήκε στον πολιτικό Χαρίλαο Τρικούπη ▪ Ο Τρικούπης υποστήριξε ως λύση στην πολιτική αστάθεια τη συγκρότηση δύο μεγάλων κομμάτων εξουσίας (πρότυπο Αγγλίας) → ο βασιλιάς να αναθέτει την εντολή του σχηματισμού κυβέρνησης στον πολιτικό που θα είχε τη «δεδηλωμένη» εμπιστοσύνη της πλειοψηφίας των βουλευτών ▪ Βασιλιάς: υπό την πίεση αντιπολίτευσης και επαναστατικού αναβρασμού του λαού υιοθέτησε την άποψη του Τρικούπη.
Κόμματα μειοψηφίας	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Θα στερούνταν δυνατότητας να σχηματίσουν κυβέρνηση ▪ Θα ωθούνταν σε συνένωση με τα μεγάλα κόμματα
Αποτελέσματα	Σταθερότερες κυβερνήσεις πλειοψηφίας
Σημασία της αρχής	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Αποτέλεσε τομή στην πολιτική ιστορία της χώρας ▪ Οδήγησε σε μεταβολή του πολιτικού τοπίου

Γ. ΔΙΚΟΜΜΑΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΣ

1. Η εδραίωση του δικομματισμού

Εδραίωση του δικομματισμού	
1875- 1880	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Μεταβατική περίοδος ▪ Εκλογές 1875, 1879: κανένα κόμμα δεν κέρδισε την κοινοβουλευτική πλειοψηφία
1884	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Δύο μεγάλα κόμματα, του Τρικούπη και του Δηλιγιάννη, έλεγχαν το 92,2 % των εδρών του Κοινοβουλίου. ▪ Θεμελιώθηκαν κοινοβουλευτικό σύστημα και δικομματισμός.
Πρόγραμμα τρικουπικού κόμματος	
Τρικουπικό κόμμα από το 1875	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Παρουσίασε συστηματικό πρόγραμμα εκσυγχρονισμού της χώρας, παρεμφερές με τις αντιλήψεις του Κουμουνδούρου.
Το τρικουπικό κόμμα προέβλεπε	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Συγκρότηση κράτους δικαίου ▪ Εξορθολογισμό της διοίκησης, κυρίως με τον καθορισμό των προσόντων των δημοσίων υπαλλήλων (για περιορισμό της ευνοιοκρατίας) ▪ Ανάπτυξη της οικονομίας και ενίσχυση της γεωργίας ▪ Βελτίωση άμυνας και υποδομής, κυρίως του συγκοινωνιακού δικτύου
Προσπάθειες για υλοποίηση προγράμματος	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Οργανωτικές μεταβολές. ▪ Βελτίωση οικονομικών του κράτους: αύξηση φόρων, σύναψη δανείων ▪ Παροχή κινήτρων στην ιδιωτική πρωτοβουλία για κυβερνήσεις
Αποτελέσματα τρικουπικού προγράμματος	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Εξάντληση φορολογουμένων ▪ Υπερβολική επιβάρυνση προϋπολογισμού ▪ 1893: το ελληνικό κράτος κηρύσσει πτώχευση
Κοινωνικά στρώματα που εξέφραζε ο Χ. Τρικούπης	
Μέχρι τη δεκαετία του 1870	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Το κράτος αποτελούσε τον κύριο εργοδότη που εξασφάλιζε: <ul style="list-style-type: none"> ◦ θέσεις εργασίας στο δημόσιο ◦ δυνατότητα κοινωνικής ανέλιξης ▪ Μεγάλος αριθμός ανθρώπων απευθυνόταν στο κράτος για κατοχή μιας θέσης στο δημόσιο.
Νέα κοινωνικά στρώματα	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Δημιουργούνται με τις νέες συνθήκες που προέκυψαν από τον εκχρηματισμό της οικονομίας ▪ Δεν ζητούσαν διορισμό ▪ Ζητούσαν λήψη ευνοϊκών μέτρων για την προώθηση των συμφερόντων τους ▪ Φορέας των αιτημάτων τους ήταν ο Τρικούπης
Θέσεις Δηλιγιάννη και Τρικούπη	
Δηλιγιάννης	Τρικούπης
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Εξέφραζε απόψεις αντίθετες από εκείνες του Τρικούπη ▪ Δεν αποδεχόταν το χωρισμό των εξουσιών ▪ Στόχευε σε συγκέντρωση και έλεγχο των εξουσιών από το κόμμα ▪ Προέβαλε το αίτημα της κοινωνικής δικαιοσύνης (μείωση φόρων) ▪ Παροχή ευκαιριών στους προστατευόμενους για κατάληψη θέσεων <ul style="list-style-type: none"> ▪ Χορήγηση γης στους αγρότες, μέτρα για τη βελτίωση της θέσης τους. ▪ Επέκρινε το κοινωνικό κόστος του εκσυγχρονισμού ▪ Υποστήριζε ένα κράτος κοινωνικής αλληλεγγύης ▪ Απεχθανόταν το τυχοδιωκτικό χρηματιστικό κεφάλαιο 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Θεωρούσε το κράτος ως μοχλό της οικονομικής ανάπτυξης ▪ Επιδίωκε τον εκσυγχρονισμό με κάθε κόστος ▪ Στα εδάφη της Θεσσαλίας, στα οποία κυριαρχούσε η μεγάλη ιδιοκτησία, οι τρικουπικοί υποστήριζαν τους μεγαλογαιοκτήμονες

▪ Υποστήριξε μια αργή οικονομική ανάπτυξη βασισμένη σε παραδοσιακές παραγωγικές δραστηριότητες	
--	--

2. Η οργάνωση των κομμάτων κατά το τελευταίο τέταρτο του 19^{ου} αιώνα

Πολιτική σκηνή: χαρακτηριστικά της οργάνωσης των κομμάτων και της βάσης τους	
Κόμματα στη δεκαετία του 1880 (χαρακτηριστικά)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ήταν πιο συγκεκριμένα απ' ότι στο παρελθόν ▪ Δεν διαλύονταν αναγκαστικά μετά το θάνατο του ηγέτη τους ▪ Στοιχεία επιβίωσης κόμματος μετά το θάνατο του ηγέτη τους: <ul style="list-style-type: none"> ◦ η θέση που είχε στην πολιτική ζωή ◦ η τακτική που ακολουθούσε
Βάση των κομμάτων	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Εξακολουθούσε να μην έχει τυπική οργάνωση ▪ Οι οπαδοί κινητοποιούνταν λόγω οικογενειοκρατίας, πελατειακών σχέσεων, εξαγοράς ψήφων. ▪ Η επιλογή των εκλογέων βασιζόταν: <ul style="list-style-type: none"> ◦ στην κρίση τους για την πολιτική των κομμάτων ◦ στις επιδράσεις που τα κόμματα ασκούσαν ◦ στα συμφέροντα κάθε κοινωνικής ομάδας
Θέση υποψηφίων βουλευτών στο «ψηφοδέλτιο»	Έπαιξε ρόλο αν είχαν δικό τους τοπικό κύκλο οπαδών, ο οποίος επηρεαζόταν από πελατειακές σχέσεις και εξυπηρετήσεις.
Εκλογικό σύστημα	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Δεν επέβαλλε να ψηφίζει κανείς ένα μόνο κόμμα ▪ Έδινε δυνατότητα να ψηφίζονται όλοι οι υποψήφιοι, θετικά ή αρνητικά ▪ Εκλογείς μπορούσαν να ψηφίσουν θετικά κάποιον υποψήφιο είτε από υποχρέωση είτε από βεβαιότητα για την ικανότητά του.
Εκλογικό σύστημα μετά το 1882	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Όλο και πιο συχνά οι εκλογείς ψηφίζουν με κομματικά κριτήρια ▪ Περιορίζεται η συνήθεια να ψηφίζονται θετικά και πολιτικοί άλλων κομμάτων
Δεκαετία του 1890	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Οι εκλογείς ψηφίζουν πολιτικούς με επιρροή, μόνο εφόσον ήταν σαφής η κομματική τους τοποθέτηση ▪ Περιορίζεται η εκλογή ανεξάρτητων τοπικών προσωπικοτήτων (π.χ. εκλογές 1879: 24 τοπικά ψηφοδέλτια, εκλογές 1885: 4 τοπικά ψηφοδέλτια) ▪ Περιλαμβάνονται σε κομματικά ψηφοδέλτια ανεξάρτητοι υποψήφιοι, για να έχουν πιθανότητες επιτυχίας στις εκλογές <p style="text-align: center;">▼ ▼ ▼</p> <p>Ενισχύθηκε ο ρόλος των κομμάτων, απέκτησαν κύρος στη δημόσια ζωή.</p>
Κοινωνική προέλευση βουλευτών και κοινωνική διάρθρωση	
Υποψήφιοι βουλευτές	Προέρχονταν σχεδόν αποκλειστικά από τα μεσαία και τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα (δικηγόροι, δημόσιοι υπάλληλοι)
Κομματικά μέλη	Προέρχονταν από τα κατώτερα στρώματα
Οργάνωση κομμάτων	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Εμφανής σε επίπεδο ηγεσίας ▪ Σημαντική θέση μετά τον αρχηγό είχε η κοινοβουλευτική ομάδα ▪ Σημαντική η θέση των βουλευτών, γιατί με την απουσία τους (ή την απειλή της απουσίας τους) μπορούσαν να ασκήσουν μεγάλη πίεση στην κομματική ηγεσία ▪ Η κεντρική οργάνωση του κόμματος δεν είχε τη δυνατότητα να αρνηθεί στους βουλευτές την εκπλήρωση επιθυμιών (διορισμών, ευνοϊκών ρυθμίσεων)
Μέθοδοι εξαναγκασμού (σε αντίθεση με την εποχή του Όθωνα και του Βούλγαρη)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Οι κυβερνήσεις δεν χρησιμοποιούσαν συστηματικά μεθόδους εξαναγκασμού για να πείσουν τους εκλογείς ▪ Παραβιάσεις γίνονταν από δημοσίους υπαλλήλους ή από φανατικούς οπαδούς ▪ Σπάνια ακούγονταν κατηγορίες για εξαγορά ψήφων ▪ Συχνό φαινόμενο αποτελούσαν: <ul style="list-style-type: none"> ◦ η πατρωνία (διορισμοί, μεταθέσεις, δάνεια κλπ) ▪ συστηματική διαφθορά μέσω του διοικητικού μηχανισμού
Αίτια απουσίας ταξικών κομμάτων	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Οι κοινωνικοπολιτικές αντιθέσεις αμβλύνονταν: <ul style="list-style-type: none"> ◦ μέσω των πελατειακών σχέσεων

<i>(19^{ος} αι)</i>	<ul style="list-style-type: none"> ◦ με τη μεγάλη κοινωνική κινητικότητα ▪ Τα δύο μεγάλα κόμματα δεν προσπάθησαν να δώσουν τοπικό ή κοινωνικό – ταξικό στίγμα ▪ Αυτονομία πολιτικής ελίτ από την κοινωνία ▪ Όλα τα κόμματα απευθύνονταν ιδιαίτερα στους αγρότες, που αποτελούσαν το μεγαλύτερο μέρος του ενεργού πληθυσμού
-----------------------------	---

κινήματος και διάλυση Συνδέσμου	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Φεβρουάριος του 1910: η Βουλή αποφάσισε αναθεώρηση ορισμένων άρθρων του συντάγματος ▪ Εκλογές για αναθεωρητική Βουλή ▪ 15 Μαρτίου 1910: ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος διαλύθηκε
--	--

Δ. ΑΝΑΝΕΩΣΗ ΚΑΙ ΔΙΧΑΣΜΟΣ (1909 – 1922)

1. Το κόμμα των Φιλελευθέρων

Εκλογές 8^{ης} Αυγούστου 1910 – Αποτελέσματα εκλογών	
Πριν από τις εκλογές της 8^{ης} Αυγούστου 1910	Δεν είχε συγκροτηθεί κανένα νέο κόμμα που να υποστηρίζει τις προτεινόμενες μεταρρυθμίσεις 1909 /1910
Φορείς των νέων ιδεών	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ανεξάρτητοι βουλευτές σε ανεξάρτητα ψηφοδέλτια ◦ διεκδικούσαν ψήφους δυσαρεστημένων με τα παλαιά κόμματα εκλογέων ◦ γενικό σύνθημα: «ανόρθωση»
«Ανόρθωση»	<p>Το σύνθημα αυτό σήμαινε:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Υλοποίηση αιτημάτων συντεχνιών ▪ Επίλυση αγροτικού ζητήματος → παραχώρηση γης στους ακτήμονες
Πολιτικοί σχηματισμοί στις εκλογές	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Εμφανίζεται η σοσιαλδημοκρατική «Κοινωνιολογική Εταιρεία» ▪ Τα παλαιά κόμματα συμμετέχουν ως συνασπισμός
Αποτελέσματα εκλογών	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ο συνασπισμός των παλαιών κομμάτων κερδίζει τις πιο πολλές έδρες στη Βουλή: εξασφαλίζει 211 από τις 362 έδρες ▪ 29 έδρες κερδίζουν ανεξάρτητοι από το χώρο των παλαιών κομμάτων ▪ 122 έδρες κερδίζουν ανεξάρτητοι εκσυγχρονιστές
Ίδρυση κόμματος Φιλελευθέρων: πολιτικό πρόγραμμα και στόχοι του Ελ. Βενιζέλου	
Ελευθέριος Βενιζέλος	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ηγέτης κόμματος Φιλελευθέρων ▪ Συσπείρωνε γύρω του τους εκσυγχρονιστές ▪ 5 Σεπτεμβρίου 1910: ομιλία του Βενιζέλου στην πλατεία Συντάγματος (πρώτη δημόσια εμφάνιση) → εξαγγέλλει προγραμματικές δηλώσεις για μετριοπαθείς μεταρρυθμίσεις
Στόχοι Ελευθερίου Βενιζέλου	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Εκσυγχρονισμός πολιτικού συστήματος ▪ Εξισορρόπηση συμφερόντων όλων των κοινωνικών στρωμάτων
Θέσεις προγράμματος Βενιζέλου	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Κοινωνική γαλήνη ▪ Ελάφρυνση κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων ▪ Εκσυγχρονισμός κρατικού μηχανισμού →για αποτελεσματικότερη λειτουργία του ▪ Στρατιωτικοί εξοπλισμοί → για πραγματοποίηση εθνικών διεκδικήσεων ▪ Αναθεώρηση υπάρχοντος συντάγματος και όχι ψήφιση νέου ▪ Προαγγελία ίδρυσης κόμματος αρχών ως φορέα μεταρρυθμίσεων
Ίδρυση κόμματος Φιλελευθέρων	22 Αυγούστου 1910: από μέλη της Εθνοσυνέλευσης
Εκλογές Νοεμβρίου 1910 – Αποτελέσματα εκλογών	
Σχηματισμός κυβέρνησης Βενιζέλου	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Εντολή σχηματισμού κυβέρνησης μετά την παραίτηση της κυβέρνησης Σ. Δραγούμη (6 Οκτωβρίου 1910) ▪ Διάλυση της Βουλής και προκήρυξη εκλογών ▪ Αντίδραση παλαιών κομμάτων → απόφαση αποχής από τις εκλογές του Νοεμβρίου του 1910
Αποτελέσματα εκλογών Νοεμβρίου του 1910	Οι Φιλελεύθεροι κέρδισαν με συντριπτική πλειοψηφία εδρών: 307 από 362 έδρες

Τροποποιήσεις συντάγματος και νομοθετικό έργο της κυβέρνησης Ελ. Βενιζέλου του 1911	
Τροποποιήσεις συντάγματος	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 1911: ψηφίστηκαν από τη βουλή 53 τροποποιήσεις μη θεμελιωδών διατάξεων του συντάγματος: <ul style="list-style-type: none"> ◦ ενίσχυση της μοναρχίας ◦ συμμετοχή του βασιλιά στη διαδικασία αναθεώρησης (παρά τη συνταγματική απαγόρευση) ◦ διασφάλιση διάκρισης εξουσιών ◦ ασυμβίβαστο μεταξύ στρατιωτικής, δημοσιουπαλληλικής ιδιότητας και βουλευτικού αξιώματος ◦ μονιμότητα δικαστικών και δημοσίων υπαλλήλων
Νομοθετικό έργο	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ψήφιση 337 νέων νόμων, οι οποίοι εισήγαγαν μεταρρυθμίσεις σε όλο το φάσμα του ιδιωτικού και του δημόσιου βίου: <ul style="list-style-type: none"> ◦ διορισμός δημοσίων υπαλλήλων με δημόσιους διαγωνισμούς ◦ καθιέρωση κανονισμών εργασίας σε βιοτεχνίες και βιομηχανίες ◦ διανομή γης στη Θεσσαλία ◦ αναδιοργάνωση της τοπικής αυτοδιοίκησης ◦ βελτίωση διαδικασίας απονομής δικαιοσύνης ◦ αναθεώρηση του κανονισμού της Βουλής με σκοπό να διαθέτουν οι υπουργοί περισσότερο χρόνο για κοινοβουλευτικές συζητήσεις
Εκλογές Μαρτίου του 1912	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Συμμετείχαν όλες οι πολιτικές δυνάμεις ▪ Αναδείχτηκαν 146 βουλευτές των φιλελευθέρων και 36 των άλλων κομμάτων ▪ Η πλειοψηφία των ψηφοφόρων τάχθηκε υπέρ του κόμματος των Φιλελευθέρων, γιατί οι καινοτομίες που είχαν εισηγηθεί γέννησαν την ελπίδα για επίλυση κοινωνικών προβλημάτων
Βενιζελικό κόμμα	
Δομή βενιζελικού κόμματος	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Πρωσοποπαγές → ο Βενιζέλος είχε τα πάντα υπό τον έλεγχό του (όπως ο Τρικούπης)
Σύνδεσμοι Φιλελευθέρων	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Δεν έπαιζαν ιδιαίτερο ρόλο στη διαμόρφωση της πολιτικής του κόμματος ▪ Δεν διέφεραν από τις τοπικές ομάδες φίλων που σχημάτιζαν τα παραδοσιακά κόμματα ▪ 1912: ίδρυση Λέσχης Φιλελευθέρων στην Αθήνα και σε άλλες εκλογικές περιφέρειες
Χαρακτηριστικά βενιζελικού κόμματος	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Δεν ήταν ιδεατό κόμμα ▪ Η ηγεσία ελάμβανε υπόψη κοινωνικά, τοπικά συμφέροντα και αντιπαλότητες ανάμεσα στα στελέχη

2. Τα αντιβενιζελικά κόμματα

Χαρακτηριστικά αντιβενιζελικών κομμάτων	
Αντιβενιζελικά κόμματα	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Κόμματα της αντιπολίτευσης ▪ Συντηρητικός προσανατολισμός ▪ Κοινό σημείο με Φιλελευθέρους → δεν ήθελαν να επιστρέψουν στην προ του 1909 εποχή ▪ Εξελίχθηκαν σε κόμματα υπεράσπισης των συμφερόντων που κινδύνευαν από την πολιτική των Φιλελευθέρων ▪ Σύγκρουση με Φιλελευθέρους → οδηγούσε τα κόμματα σε συντηρητικότερες θέσεις
Διαφορές αντιβενιζελικών με Φιλελευθέρους	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Διαφορές σε: <ul style="list-style-type: none"> ◦ εύρος σχεδιαζόμενων μεταρρυθμίσεων ◦ μεθόδους άσκησης πολιτικής ▪ Αντιβενιζελικοί <ul style="list-style-type: none"> ◦ απεχθάνονταν τη διαρκή παρέμβαση του κράτους → θα ενισχυόταν η εκτελεστική εξουσία ◦ δεν είχαν μακροπρόθεσμη πολιτική ◦ επικέντρωναν την προσοχή τους στην επίλυση επίκαιρων προβλημάτων
Ηγέτες αντιβενιζελικών κομμάτων	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Δημήτριος Ράλλης (ραλλικό κόμμα) ▪ Κυριακούλης Μαυρομιχάλης (Εθνικό κόμμα) ▪ Γεώργιος Θεοτόκης
Ραλλικό κόμμα	
Χαρακτηριστικά	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Αντίθετο προς τον εκσυγχρονισμό ▪ Κατά της ισχυρής εκτελεστικής εξουσίας ▪ Υπέρ της ισχυρής θέσεως του Κοινοβουλίου στο πολιτικό σύστημα ▪ Έβλεπε στον βασιλιά το σύμβολο της εθνικής ενότητας ▪ Δεν είχε συγκροτημένο πρόγραμμα για οικονομική ανάπτυξη
Απευθνόταν	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Στα μεσαία και κατώτερα στρώματα ▪ Στους μικροκαλλιεργητές
Επιδιώξεις	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ενίσχυση της παραγωγής ▪ Αύξηση των θέσεων εργασίας, ώστε με την οικονομική ανάπτυξη να εξευρεθούν χρήματα για εξοπλισμούς ▪ Καταπολέμηση της διαφθοράς ▪ Καταπολέμηση της πατρωνίας των κομμάτων
Εθνικό κόμμα (ηγέτης ο Κυριακούλης Μαυρομιχάλης)	
Χαρακτηριστικά	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Δεν διέφερε από το ραλλικό κόμμα ▪ Εκπρόσωποί του προσπαθούσαν να εκμεταλλευτούν τη συμμετοχή του αρχηγού τους στα πολιτικά πράγματα μετά το κίνημα του 1909 ▪ Υποστήριζε την «Ανόρθωση» που, κατά την εκτίμησή τους, δεν μπορούσαν να υλοποιήσουν οι βενιζελικοί.
Το κόμμα του Γεωργίου Θεοτόκη	
Χαρακτηριστικά	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ήταν το πιο μετριοπαθές και διαλλακτικό ▪ Ζητούσε να διορθώσει αυτά που θεωρούσε λάθη των Φιλελευθέρων ▪ Συμφωνούσε με την αύξηση των εξοπλισμών ▪ Ζητούσε φορολογικές ελαφρύνσεις για μικροεισοδηματίες ▪ 1909 – 1915: είχε τη μεγαλύτερη εκλογική βάση ▪ Αποτέλεσε τον πυρήνα των αντιβενιζελικών

3. Τα αριστερά κόμματα

Αριστερά κόμματα	
Χαρακτηριστικά	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ομάδες με σοσιαλιστικές ιδέες ξένες προς την κοινωνική βάση στην οποία ήθελαν να απευθυνθούν ▪ Αντιμετώπιζαν δυσκολίες συνεννόησης και κομματικής συσπείρωσης
Κοινωνιολογική Εταιρεία	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Η σοβαρότερη από όλες αυτές τις ομάδες ▪ Ξεκίνησε από μερικούς διανοούμενους ως αριστερός μεταρρυθμιστικός σύνδεσμος ▪ Στόχοι: <ul style="list-style-type: none"> ◦ στόχευε να προπαγανδίσει πολιτικές θέσεις και να ιδρύσει κόμμα
Επιζητούσε	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ισότητα ευκαιριών για όλα τα μέλη της κοινωνίας ▪ Κοινωνικοποίηση των μέσων παραγωγής ▪ Διανομή αγαθών ανάλογα με τις ανάγκες καθενός ▪ Σταδιακή αναμόρφωση της οικονομίας ▪ Συνταγματική μεταβολή
Λαϊκό κόμμα	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Για να επιτευχθούν οι στόχοι της Κοινωνιολογικής Εταιρείας έπρεπε: <ul style="list-style-type: none"> ◦ να οργανωθούν οι εργάτες σε επαγγελματικές ενώσεις ◦ να ιδρύσουν κόμμα ▪ Μέσα του 1910: ιδρύεται το Λαϊκό κόμμα με αρχηγό τον Αλέξανδρο Παπαναστασίου
Προγραμματικές δηλώσεις του Λαϊκού κόμματος	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Αναμόρφωση πολιτικού συστήματος ▪ Επιβολή αρχών κοινωνικής δικαιοσύνης
Εκλογές Νοεμβρίου του 1910	Εξελέγησαν 7 υποψήφιοι του κόμματος, οι οποίοι παρείχαν κριτική υποστήριξη στους Φιλελευθέρους.

4. Ο Εθνικός διχασμός (1915 - 1922)
α. Από την παραίτηση Βενιζέλου έως τη Συνθήκη των Σεβρών

Σχέσεις Βενιζέλου – Κωνσταντίνου έως το 1915				
Περίοδος 1912 - 1915	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 1912: ο Βενιζέλος ήταν κυρίαρχος του πολιτικού παιχνιδιού ▪ 1913: ο Κωνσταντίνος διαδέχεται τον Γεώργιο Α΄ στο θρόνο ▪ Έως το 1915 οι δύο προσωπικότητες δεν ήρθαν σε σύγκρουση ▪ Η Αντιπολίτευση αναγνώριζε στο βασιλιά το δικαίωμα να διαμορφώνει εξωτερική πολιτική → ενισχύθηκαν οι εχθροί της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας 			
Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος: Αίτια σύγκρουσης Βενιζέλου - Κωνσταντίνου				
Ζήτημα	Η σκοπιμότητα ή μη της συμμετοχής της Ελλάδας στον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο			
	<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <thead> <tr> <th style="width: 50%; text-align: center;">Φιλελεύθεροι</th> <th style="width: 50%; text-align: center;">Βασιλιάς και Γενικό Επιτελείο</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td style="vertical-align: top;"> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Τάσσονταν υπέρ της συμμετοχής στον πόλεμο στο πλευρό της Αντάντ ▪ Προσδοκούσαν ότι η Ελλάδα θα είχε εδαφικά οφέλη </td> <td style="vertical-align: top;"> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Θεωρούσαν ανεύθυνη τη θέση των Φιλελευθέρων ▪ Εκτιμούσαν ότι θα μπορούσαν να κερδίσουν οι Κεντρικές Δυνάμεις ▪ Κωνσταντίνος: υποστήριζε την ουδετερότητα της Ελλάδας </td> </tr> </tbody> </table>	Φιλελεύθεροι	Βασιλιάς και Γενικό Επιτελείο	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Τάσσονταν υπέρ της συμμετοχής στον πόλεμο στο πλευρό της Αντάντ ▪ Προσδοκούσαν ότι η Ελλάδα θα είχε εδαφικά οφέλη
Φιλελεύθεροι	Βασιλιάς και Γενικό Επιτελείο			
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Τάσσονταν υπέρ της συμμετοχής στον πόλεμο στο πλευρό της Αντάντ ▪ Προσδοκούσαν ότι η Ελλάδα θα είχε εδαφικά οφέλη 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Θεωρούσαν ανεύθυνη τη θέση των Φιλελευθέρων ▪ Εκτιμούσαν ότι θα μπορούσαν να κερδίσουν οι Κεντρικές Δυνάμεις ▪ Κωνσταντίνος: υποστήριζε την ουδετερότητα της Ελλάδας 			
Σύγκρουση πολιτικών ανδρών	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Κωνσταντίνος: ανέπτυξε μυστική διπλωματία με Γερμανούς εν αγνοία της κυβέρνησης ▪ 1915: παραίτηση κυβέρνησης Βενιζέλου (δύο φορές) 			
Εθνικός Διχασμός (1915 - 1917)				
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>Φιλελεύθεροι</i>: δεν συμμετείχαν στις εκλογές μετά τη δεύτερη παραίτηση του Βενιζέλου ▪ Εκδηλώσεις βίας και φανατισμού ▪ Χάσμα ανάμεσα στις δύο παρατάξεις: κυριαρχεί το μίσος ▪ <i>Αντιβενιζελικοί</i>: θεωρούσαν τους βενιζελικούς πράκτορες της Αντάντ ▪ Τα δύο κόμματα διέφεραν όλο και λιγότερο στην πολιτική πρακτική ▪ Ενίσχυση του διπολισμού ▪ 1916: το Κοινοβούλιο χάθηκε ουσιαστικά από το προσκήνιο ▪ Συμμετοχή στρατιωτικών στη διαμάχη με δημιουργία δύο αντίθετων μεταξύ τους οργανώσεων ▪ 26 Σεπτεμβρίου 1916: συγκρότηση κυβέρνησης Βενιζέλου στη Θεσσαλονίκη 			
Αποτελέσματα διχασμού (1916 - 1917)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Οι συγκρούσεις απέκτησαν διαστάσεις εμφυλίου πολέμου ▪ Τρομοκρατία αντιβενιζελικών ▪ Ο Βενιζέλος κήρυξε έκπτωτο το βασιλιά ▪ Ο βασιλιάς, υπό την πίεση της Αντάντ, εγκατέλειψε τη χώρα ▪ <i>Φιλελεύθεροι</i>: σχημάτισαν κυβέρνηση στην Αθήνα → κήρυξαν τη χώρα σε κατάσταση πολιορκίας ▪ Εθνικός διχασμός: εξαπλώθηκε στο στράτευμα → ευνοήθηκαν οι αξιωματικοί της οργάνωσης «Εθνική Άμυνα» ▪ Παρατάθηκε η θητεία της Βουλής ▪ <i>Φιλελεύθεροι</i>: οδήγησαν την Ελλάδα στον πόλεμο στο πλευρό της Αντάντ ▪ <i>Αντιβενιζελικοί</i>: τάσσονταν υπέρ της διατήρησης των εκτός Ελλάδας ελληνικών πληθυσμών 			
Αποκορύφωμα εθνικού διχασμού	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Απόπειρα δολοφονίας Ελευθερίου Βενιζέλου (Παρίσι) ▪ Δολοφονία Ίωνος Δραγούμη 			

β. Από τη Συνθήκη των Σεβρών έως την ήττα στη Μ. Ασία

Συνθήκη Σεβρών – Αντίκτυπος εκλογών Νοεμβρίου του 1920	
Συνθήκη των Σεβρών	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Υπογράφεται στις 10 Αυγούστου 1920 ▪ Η μεγαλύτερη διπλωματική επιτυχία της Ελλάδας ▪ Δικαίωση της τολμηρής πολιτικής του Ελευθερίου Βενιζέλου ▪ Δημιουργία «<i>Ελλάδας των δύο Ηπείρων και των πέντε Θαλασσών</i>» ▪ Πραγματοποίηση του οράματος της Μεγάλης Ιδέας
Εκλογές Νοεμβρίου του 1920	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Οι Φιλελεύθεροι προκήρυξαν εκλογές με στόχο: <ul style="list-style-type: none"> ◦ να νομιμοποιήσουν τις μέχρι τότε ενέργειές τους ◦ να περιορίσουν τις βασιλικές αρμοδιότητες ▪ Η αντιπολίτευση κερδίζει τις εκλογές ▪ Δημοψήφισμα για επιστροφή του βασιλιά Κωνσταντίνου ▪ Συνέχιση μικρασιατικού πολέμου → ολοκληρωτική ήττα
25 Ιανουαρίου του 1921	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ανακήρυξη της Αναθεωρητικής Εθνοσυνέλευσης σε Συντακτική ▪ Θεωρήθηκε αναγκαίο να αλλάξει εξολοκλήρου το σύνταγμα

5. Το Σοσιαλιστικό Κόμμα

ΣΕΚΕ: Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα Ελλάδος – - Βασικές θέσεις και χαρακτηριστικά του	
Συνθήκες ίδρυσης του ΣΕΚΕ	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Υψηλοί δείκτες ανεργίας ▪ Άθλιες συνθήκες εργασίας και διαβίωσης των εργατών ▪ Έντονη πολιτικοποίηση των εργατών (β' δεκαετία 20^{ου} αι) ▪ Οι πλούσιοι γίνονταν πλουσιότεροι και οι φτωχοί φτωχότεροι
Ίδρυση ΣΕΚΕ	1918: Ίδρυση Σοσιαλιστικού Εργατικού Κόμματος Ελλάδος από συνέδριο σοσιαλιστών
Βασικές θέσεις του προγράμματός του	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Δημοκρατία ▪ Παροχή εκλογικού δικαιώματος στις γυναίκες ▪ Αναλογικό εκλογικό σύστημα ▪ Εθνικοποίηση των πλουτοπαραγωγικών πηγών ▪ Εξωτερική πολιτική <ul style="list-style-type: none"> ◦ ειρήνη χωρίς προσάρτηση εδαφών, βασισμένη στο δικαίωμα αυτοδιάθεσης των λαών ◦ δημοψήφισμα για τα προβλήματα των διαμφισβητούμενων εδαφών
Χαρακτηριστικά ΣΕΚΕ	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Αυστηρά οργανωμένο κόμμα ▪ Έως το 1919: υπέρ της Κοινοβουλευτικής Δημοκρατίας ▪ Σταδιακά υιοθέτησε την αρχή της δικτατορίας του προλεταριάτου ▪ 1924: μετονομάστηκε σε Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος (ΚΚΕ)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Β (1-4), Γ (1- 3), Δ (1- 5)

Χρονολογίες – Γεγονότα

1843, 3 Σεπτεμβρίου	: Επανάσταση εναντίον του Όθωνα
1844	: Ψήφιση συντάγματος
1847	: Θάνατος Ιωάννη Κωλέττη
1854	: Ναυτικός αποκλεισμός της χώρας από τους Αγγλογάλλους
1862, Φεβρουάριος	: Επανάσταση εναντίον του Όθωνα
1862, 12 Οκτωβρίου	: Ο Όθωνας εγκαταλείπει τη χώρα
1862, Νοέμβριος	: Εκλογές για την ανάδειξη Συντακτικής Βουλής
1864	: Ψήφιση νέου συντάγματος και αλλαγή πολιτεύματος σε βασιλευόμενη δημοκρατία
1875	: Υιοθέτηση της «αρχής της δεδηλωμένης»
1884	: Εδραίωση του δικομματισμού – Κόμμα Τρικούπη και Δηλιγιάννη καταλαμβάνουν το 92,2 % των εδρών στο Κοινοβούλιο
1893	: Κήρυξη πτώχευσης του ελληνικού κράτους
1897	: Ελληνοτουρκικός πόλεμος
1906	: Ίδρυση της ομάδας των Ιαπώνων υπό τον Δημήτριο Γούναρη
1908	: Διάλυση ομάδας Ιαπώνων
1909, 15 Αυγούστου	: Κίνημα στο Γουδή
1909, 14 Σεπτεμβρίου	: Διαδήλωση των επαγγελματιών σωματείων της πρωτεύουσας
1910, Φεβρουάριος	: Σχηματισμός Αναθεωρητικής Βουλής
1910, 15 Μαρτίου	: Διάλυση Στρατιωτικού Συνδέσμου
1910, 8 Αυγούστου	: Εκλογές
1910, 22 Αυγούστου	: Ίδρυση του κόμματος των Φιλελευθέρων
1910, 5 Σεπτεμβρίου	: Πρώτη εμφάνιση Ελ. Βενιζέλου ως Ελλαδίτη πολιτικού – Ομιλία στο Σύνταγμα
1910, Νοέμβριος	: Νίκη Ελ. Βενιζέλου στις εκλογές
1910	: Ίδρυση Λαϊκού κόμματος από Κοινωνιολογική Εταιρεία
1911	: Συνταγματική αναθεώρηση και νομοθετικές μεταρρυθμίσεις
1912, Μάρτιος	: Εκλογές – συντριπτική νίκη Ελ. Βενιζέλου
1912 - 1913	: Βαλκανικοί πόλεμοι
1914 - 1918	: Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος
1915	: Διπλή παραίτηση της κυβέρνησης Ελ. Βενιζέλου
1916, 26 Σεπτεμβρίου	: Ο Ελ. Βενιζέλος συγκροτεί δική του κυβέρνηση στη Θεσσαλονίκη
1917	: Είσοδος της Ελλάδας στον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο στο πλευρό της Αντάντ
1918	: Ίδρυση ΣΕΚΕ
1920	: Απόπειρα δολοφονίας εναντίον του Ελ. Βενιζέλου και δολοφονία του Έωνα Δραγούμη
1920, 10 Αυγούστου	: Υπογραφή της συνθήκης των Σεβρών
1921, 25 Ιανουαρίου	: Η Αναθεωρητική Εθνοσυνέλευση ανακηρύσσεται Συντακτική
1922	: Μικρασιατική καταστροφή
1924	: Μετονομασία του ΣΕΚΕ σε ΚΚΕ

ΤΟ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ (1821 - 1930)

ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 19^ο ΑΙΩΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Πρόσφυγες στην Ελλάδα κατά τον 19^ο αιώνα	
1821	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Αφειτηρία προσφυγικού ζητήματος ▪ Μετακινήσεις ελληνικών πληθυσμών από την Οθωμανική αυτοκρατορία προς την επαναστατημένη Ελλάδα
Τόποι προέλευσης μεταναστών	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Μικρά Ασία ▪ Ελλαδικός ηπειρωτικός χώρος ▪ Νησιά του Αιγαίου
Αίτια μετανάστευσης	Το κλίμα ανασφάλειας και φόβου που επικράτησε μετά τις τρομοκρατικές ενέργειες των Τούρκων
Χαρακτήρας μετανάστευσης	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Δεν εντάσσεται σε ένα γενικότερο σχέδιο εκρίζωσης του ελληνικού στοιχείου, όπως συνέβη κατά το διάστημα 1914-1922 ▪ Το προσφυγικό ρεύμα από την ηπειρωτική χώρα και το Αιγαίο ήταν συνέπεια της αποτυχίας του απελευθερωτικού κινήματος στις περιοχές αυτές.
Ιστορικές πηγές	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Πολύ περιορισμένες ▪ Ιστοριογράφοι και περιηγητές ασχολήθηκαν κυρίως με τα πολιτικά και τα στρατιωτικά γεγονότα του αγώνα
Πολύπλευρη σημασία μετακινήσεων	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Διαμόρφωσαν τον δημογραφικό χάρτη της Ελλάδας ▪ Συντέλεσαν στη γνωριμία και την πνευματική αλληλεπίδραση των Ελλήνων μεταξύ τους → η διαδικασία συγκέντρωσης και συγχώνευσης των ελληνικών πληθυσμών βοήθησε στη συγκρότηση του νέου ελληνικού κράτους

ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 20^ο ΑΙΩΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Πρόσφυγες στην Ελλάδα κατά τον 20^ο αιώνα			
Αριθμός προσφύγων στην Ελλάδα τον 19^ο αι	Όχι πολύ μεγάλος		
Πρώτες 10ετίες του 20^{ου} αι	Κύματα προσφύγων : συχνότερα και πολυαριθμότερα		
Αίτια	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Οι πολεμικές συγκρούσεις ▪ Η εχθρότητα μεταξύ των κρατών της Βαλκανικής χερσονήσου 		
Αποκορύφωμα του προσφυγικού ρεύματος	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ξεριζωμός του ελληνισμού της Μ. Ασίας και της Ανατολικής Θράκης το 1922 ▪ Μεγάλος αριθμός προσφύγων ▪ Οριστικός χαρακτήρας εκδίωξης από τις πατρογονικές εστίες → ανάγκασε την ελληνική πολιτεία να λάβει συστηματικότερα μέτρα για την περίθαλψη και την αποκατάσταση των προσφύγων στη νέα πατρίδα 		
Πρώτα μεταναστευτικά ρεύματα στον 20^ο αι	<table border="0" style="width: 100%;"> <tr> <td style="width: 50%; vertical-align: top;"> <p style="text-align: center;">Πληθυσμοί</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Έλληνες κάτοικοι της Ανατολικής Ρωμυλίας ▪ Κάτοικοι της Ρουμανίας ▪ Έλληνες από Βουλγαρία, Δυτική Θράκη, Ανατολική Μακεδονία ▪ Έλληνες από Ρωσία (περιοχή Καυκάσου) </td> <td style="width: 50%; vertical-align: top;"> <p style="text-align: center;">Αίτια μετανάστευσης</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Οι βιαιοπραγίες των Βουλγάρων, εξαιτίας του ανταγωνισμού Ελλάδας – Βουλγαρίας για τη Μακεδονία ▪ Απελάθηκαν λόγω της έξαρσης που γνώριζε το Κουτσοβλαχικό ζήτημα, το οποίο επηρέαζε τις σχέσεις Ελλάδας – Ρουμανίας ▪ Υποχρεώνονται να μετακινηθούν, καθώς οι περιοχές κατακυρώθηκαν στη Βουλγαρία και τη Σερβία (Συνθήκη Βουκουρεστίου, Αύγουστος 1913, που τερματίζει τους Βαλκανικούς πολέμους) ▪ Εγκαθίστανται στην κεντρική Μακεδονία, με την ελπίδα να τους παραχωρηθεί γη </td> </tr> </table>	<p style="text-align: center;">Πληθυσμοί</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Έλληνες κάτοικοι της Ανατολικής Ρωμυλίας ▪ Κάτοικοι της Ρουμανίας ▪ Έλληνες από Βουλγαρία, Δυτική Θράκη, Ανατολική Μακεδονία ▪ Έλληνες από Ρωσία (περιοχή Καυκάσου) 	<p style="text-align: center;">Αίτια μετανάστευσης</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Οι βιαιοπραγίες των Βουλγάρων, εξαιτίας του ανταγωνισμού Ελλάδας – Βουλγαρίας για τη Μακεδονία ▪ Απελάθηκαν λόγω της έξαρσης που γνώριζε το Κουτσοβλαχικό ζήτημα, το οποίο επηρέαζε τις σχέσεις Ελλάδας – Ρουμανίας ▪ Υποχρεώνονται να μετακινηθούν, καθώς οι περιοχές κατακυρώθηκαν στη Βουλγαρία και τη Σερβία (Συνθήκη Βουκουρεστίου, Αύγουστος 1913, που τερματίζει τους Βαλκανικούς πολέμους) ▪ Εγκαθίστανται στην κεντρική Μακεδονία, με την ελπίδα να τους παραχωρηθεί γη
<p style="text-align: center;">Πληθυσμοί</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Έλληνες κάτοικοι της Ανατολικής Ρωμυλίας ▪ Κάτοικοι της Ρουμανίας ▪ Έλληνες από Βουλγαρία, Δυτική Θράκη, Ανατολική Μακεδονία ▪ Έλληνες από Ρωσία (περιοχή Καυκάσου) 	<p style="text-align: center;">Αίτια μετανάστευσης</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Οι βιαιοπραγίες των Βουλγάρων, εξαιτίας του ανταγωνισμού Ελλάδας – Βουλγαρίας για τη Μακεδονία ▪ Απελάθηκαν λόγω της έξαρσης που γνώριζε το Κουτσοβλαχικό ζήτημα, το οποίο επηρέαζε τις σχέσεις Ελλάδας – Ρουμανίας ▪ Υποχρεώνονται να μετακινηθούν, καθώς οι περιοχές κατακυρώθηκαν στη Βουλγαρία και τη Σερβία (Συνθήκη Βουκουρεστίου, Αύγουστος 1913, που τερματίζει τους Βαλκανικούς πολέμους) ▪ Εγκαθίστανται στην κεντρική Μακεδονία, με την ελπίδα να τους παραχωρηθεί γη 		
Επέμβαση της ελληνικής κυβέρνησης	Αναχαιτίζει το μεταναστευτικό ρεύμα		

Α. ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΑ ΡΕΥΜΑΤΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1914-1922

1. Ο διωγμός του 1914 (ο πρώτος διωγμός)

Ελληνική παρουσία στη Μ. Ασία κατά τον 20^ο αιώνα	
<i>Ελληνική παρουσία στη Μ. Ασία</i>	Μακραιώνη
<i>Μετά τον 12^ο αιώνα 18^ο και 19^ο αιώνες</i>	Μαζικοί εξισλαμισμοί → αισθητή αραίωση των ελληνικών πληθυσμών <ul style="list-style-type: none"> ▪ Ενίσχυση ελληνικών πληθυσμών με μεταναστεύσεις από τον κυρίως ελλαδικό χώρο ▪ Αύξηση ελληνικού πληθυσμού ▪ Οικονομική άνοδος Ελλήνων ▪ Πνευματική άνθιση ▪ Αξιόλογη κοινοτική και εκπαιδευτική οργάνωση ▪ Ίδρυση κοινοτήτων, συλλόγων, σχολείων, εαυαγών ιδρυμάτων με μεγάλη ακτινοβολία
Τέλη 19^{ου} αιώνα: εθνική αφύπνιση Τούρκων και εχθρική αντιμετώπιση μειονοτήτων	
<i>Τέλη 19^{ου} αι</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ξεκινά εθνική αφύπνιση των Τούρκων που ενισχύεται μετά την εδαφική συρρίκνωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ▪ Εχθρική αντιμετώπιση των μειονοτήτων που ζούσαν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία
<i>Έλληνες και Αρμένιοι στο στόχαστρο</i>	<u>Αιτία:</u> είχαν συγκεντρώσει στα χέρια τους το μεγαλύτερο μέρος του εμπορίου και της βιομηχανίας της χώρας
<i>Επιδείνωση σχέσεων Ελλάδας - Τουρκίας</i>	<u>Αιτία:</u> εκκρεμότητα στο ζήτημα της κατακύρωσης των νησιών του ανατολικού Αιγαίου στην Ελλάδα
Πρώτη φάση των διωγμών και μεθοδεύσεις εκκένωσης	
<i>Πρώτοι μήνες του 1914</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Αθρόες μεταναστεύσεις μουσουλμάνων της Σερβίας, της Βουλγαρίας και της Ελλάδας προς τη Μ. Ασία (υποκινήθηκαν από την τουρκική κυβέρνηση) → δόθηκε το πρόσχημα στην τουρκική κυβέρνηση για να εκδιώξει τους Έλληνες ▪ Επικείμενη είσοδος Τουρκίας στον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο
<i>Πρώτα θύματα</i>	Έλληνες της Ανατολικής Θράκης, αρχές του 1914
<i>Μάιος του 1914</i>	Επεκτάθηκαν οι διωγμοί στη Δυτική Μικρά Ασία (η επιχείρηση γίνεται με την καθοδήγηση των Γερμανών, συμμάχων των Τούρκων)
<i>Πρόσχημα</i>	Η εκκένωση της περιοχής απέναντι από τα νησιά του ανατολικού για στρατιωτικούς λόγους
<i>Μεθόδευση εκκένωσης</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ανθελληνική εκστρατεία του τουρκικού τύπου ▪ Καταπίεση των Ελλήνων ▪ Εξαναγκασμός σε «εκούσια» μετανάστευση ▪ Ληλασίες και δολοφονίες σε βάρος των Ελλήνων
Ελληνικές αντιδράσεις στους διωγμούς	
<i>Φορείς αντιδράσεων</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Οικουμενικό Πατριαρχείο <ul style="list-style-type: none"> ◦ κήρυξε την Ορθόδοξη Εκκλησία σε διωγμό ◦ ανέστειλε τη λειτουργία εκκλησιών και σχολείων ▪ Ελλάδα <ul style="list-style-type: none"> ◦ ανέλαβε διπλωματικές ενέργειες, για να αρχίσουν διαπραγματεύσεις για εθελούσια ανταλλαγή Ελλήνων Ορθοδόξων της Τουρκίας και Μουσουλμάνων της Ελλάδας ▪ Μικτή Επιτροπή <ul style="list-style-type: none"> ◦ ιδρύεται τον Ιούνιο του 1914 ◦ θα ρύθμιζε τα σχετικά με την ανταλλαγή ◦ δεν λειτούργησε λόγω της εισόδου της Τουρκίας στον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο τον Οκτώβριο του 1914

<p>Μορφές των καταπιέσεων των Ελλήνων</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Έκτακτες επιβαρύνσεις και επιτάξεις ειδών για τις ανάγκες του πολέμου ▪ Εμπόδια στις εμπορικές δραστηριότητές τους ▪ Μετατοπίσεις πληθυσμών χωριών ή ευρύτερων περιοχών στο εσωτερικό της Μικράς Ασίας ▪ Οι άνδρες άνω των 45 ετών επάνδρωσαν τάγματα εργασίας. <ul style="list-style-type: none"> ◦ Όσοι είχαν ηλικία 20-45 ετών μπορούσαν να εξαγοράσουν τη στρατιωτική τους θητεία ◦ Όσοι δεν πλήρωσαν χαρακτηρίστηκαν λιποτάκτες. ◦ Μετά την κατάργηση της δυνατότητας εξαγοράς της θητείας σημειώθηκαν λιποταξίες και εκτελέσεις των συλληφθέντων
<p>Συνέπειες διωγμών και καταπιέσεων</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Οι ενέργειες των Τούρκων προκάλεσαν κύμα φυγής προς την Ελλάδα ▪ Στα σπίτια που εγκατέλειψαν εγκαταστάθηκαν μουσουλμάνοι από Σερβία, Βουλγαρία, Αλβανία, Ελλάδα ▪ Οι διώξεις και οι εκτοπίσεις συνεχίστηκαν μέχρι το 1918 και επεκτάθηκαν και σε άλλες περιοχές (Μαρμαράς, Πόντος κλπ) ▪ Οι πρόσφυγες στην Ελλάδα ανήλθαν σε πολλές χιλιάδες

2. Άλλα προσφυγικά ρεύματα

Άλλα προσφυγικά ρεύματα παράλληλα με την άφιξη των προσφύγων από την Τουρκία	
Από Βουλγαρία	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 1916: πρόσφυγες από την Ανατολική Μακεδονία (την είχαν καταλάβει οι Βούλγαροι, σύμμαχοι των Γερμανών) ▪ 1918: επέστρεψαν στις εστίες τους, όταν έληξαν οι εχθροπραξίες ▪ Για την επανεγκατάστασή τους μερίμνησε η «Υπηρεσία Ανοικοδομήσεως Ανατολικής Μακεδονίας»
Συνθήκη του Νεϊγύ	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Υπογράφεται τον Νοέμβριο του 1919 ▪ Προέβλεπε την παραχώρηση της Δυτικής Θράκης από τη Βουλγαρία στην Ελλάδα ▪ Συνημμένο στη συνθήκη ήταν το «Σύμφωνο περί αμοιβαίας μεταναστεύσεως μεταξύ Ελλάδος και Βουλγαρίας» ▪ Αναχώρησαν: <ul style="list-style-type: none"> ◦ 50.000 Βούλγαροι από την Ελλάδα ◦ περίπου 30.000 Έλληνες από τη Βουλγαρία (περίπου 20.000 Έλληνες είχαν μεταναστεύσει πριν από την υπογραφή)
Από τη Ρωσία	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Την περίοδο 1919 – 1921 λόγω: <ul style="list-style-type: none"> ◦ της ρωσικής επανάστασης ◦ της κατάληψης ρωσικών επαρχιών από τους Τούρκους → μεγάλο μέρος των Ελλήνων κατέφυγε προς τη Μαύρη θάλασσα και την Ελλάδα και τους ακολούθησαν Αρμένιοι και Ρώσοι
Άλλοι τόποι προέλευσης και προσέλευσης προσφύγων το ίδιο διάστημα	
Το ίδιο διάστημα πρόσφυγες ήρθαν από	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Βόρειο Ήπειρο (1914) ▪ Ρουμανία (1919) ▪ Την υπό ιταλική κατοχή νοτιοδυτική Μ. Ασία (1919) ▪ Αϊδίνιο ▪ Εσωτερικό της Μ. Ασίας (1919) ▪ Ιταλοκρατούμενα Δωδεκάνησα (1912 κ. εξ.)
Μέχρι το 1920	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Είχαν καταφύγει περίπου 800.000 πρόσφυγες στην Ελλάδα ▪ Έφτασαν: <ul style="list-style-type: none"> ◦ είτε μόνοι τους ◦ είτε με τη φροντίδα και τα μέσα του κράτους (ζώα, οχήματα, αμαξοστοιχίες, πλοία) ▪ Συγκεντρώθηκαν σε: <ul style="list-style-type: none"> ◦ Αθήνα ◦ Πειραιά ◦ Θεσσαλονίκη και γενικότερα στη Μακεδονία ◦ νησιά Ανατολικού Αιγαίου (Λέσβος, Χίος, Σάμος) ◦ Κρήτη, Βόλο, Πάτρα, Καλαμάτα, νησιά του Αργοσαρωνικού (μικρότερος αριθμός)

3. Η περίθαλψη (1914 -1921)

Οργάνωση περίθαλψης κατά τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο	
<i>Αρχικά η περίθαλψη</i>	Αποτέλεσε έργο εθελοντών (ως επί το πλείστον)
<i>Καταρτίζονται</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Επιτροπές από το Υπουργείο Εσωτερικών ▪ Έργο: <ul style="list-style-type: none"> ◦ διανομή τροφίμων ◦ ιματισμός ◦ στοιχειώδης οικονομική βοήθεια
<i>Έσοδα</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Προέρχονταν από: <ul style="list-style-type: none"> ◦ εράνους ◦ δωρεές ◦ μικρή κρατική επιχορήγηση
<i>«Οργανισμός»</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ιδρύθηκε τον Ιούλιο του 1914 στη Θεσσαλονίκη ▪ <u>Σκοπός</u>: η άμεση περίθαλψη και εγκατάσταση των προσφύγων σε εγκαταλελειμμένα τουρκικά και βουλγαρικά χωρία της Κεντρικής και Ανατολικής Μακεδονίας ▪ <u>Παρείχε</u>: συσσίτιο, προσωρινή στέγη και ιατρική περίθαλψη μέχρι να βρουν εργασία ή να αποκτήσουν κλήρο
<i>«Ανωτάτη Διεύθυνσις Περιθάλψεως»</i>	Συστήνεται την περίοδο του «εθνικού διχασμού» (1916-1917) από την κυβέρνηση Ελ. Βενιζέλου στη Θεσσαλονίκη
<i>Ιούλιος 1917</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Έχει επικρατήσει ο Ελ. Βενιζέλος και έχει αποχωρήσει ο βασιλιάς Κωνσταντίνος ▪ Ιδρύεται το Υπουργείο Περιθάλψεως ▪ Για πρώτη φορά θεσμοθετείται η περίθαλψη και για τις οικογένειες των εφέδρων στο μέτωπο και για τις οικογένειες των θυμάτων του πολέμου
<i>1917-1921</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Η φροντίδα για τους πρόσφυγες ήταν πιο οργανωμένη, παρά τις αντίξοες οικονομικές συνθήκες ▪ Δέχθηκαν περίθαλψη κατά διαστήματα 450. 000 πρόσφυγες
<i>Μέριμνα</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Περιλάμβανε: <ul style="list-style-type: none"> ◦ χρηματικό βοήθημα (ιδιαίτερο επίδομα σε ιερείς, δασκάλους, επιμελείς μαθητές) ◦ διανομή συσσιτίου (συσσίτια από το κράτος ή το <i>Πατριωτικό Ίδρυμα</i> σε συνοικίες πόλεων) ◦ ιατρική περίθαλψη (γιατροί, φαρμακοποιοί, μαίες αποκλειστικά για πρόσφυγες) ◦ φάρμακα και νοσηλεία σε νοσοκομεία, δημόσια ή ειδικά διαμορφωμένα ◦ στέγαση σε προσωρινά καταλύματα (σκηνές - παραπήγματα), σε δημόσια και σε επιταγμένα ή μισθωμένα ιδιωτικά κτήρια ◦ παροχή ενδυμάτων και κλινοσκεπασμάτων ◦ βοήθεια για εύρεση εργασίας ◦ δωρεάν μετακίνηση (ομαδική, ατομική) για εύρεση στέγης και εργασίας ή για επιστροφή στις περιοχές της προηγούμενης εγκατάστασης

4. Η παλιννόστηση

Οργάνωση επαναπατρισμού εκτοπισμένων	
Επιστροφή των προσφύγων στη Μικρά Ασία	Ξεκινά τους τελευταίους μήνες του 1918, μετά τον τερματισμό του πολέμου για την Τουρκία
«Πατριαρχική Επιτροπή»	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Συστήνεται τον Οκτώβριο του 1918 στην Κωνσταντινούπολη ▪ Σκοπός: η οργάνωση του επαναπατρισμού των εκτοπισμένων με τη βοήθεια του Πατριαρχείου και της ελληνικής κυβέρνησης
Παλιννόστηση	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Έγινε τμηματικά, με τη μέριμνα του Υπουργείου Περιθάλψεως ▪ Επιτράπηκε αρχικά να επιστρέψουν: <ul style="list-style-type: none"> ◦ οι ευπορότεροι ◦ οι πρόσφυγες που προέρχονταν από ορισμένες μόνο περιοχές της δυτικής Μικράς Ασίας ▪ Οι περισσότεροι πρόσφυγες επέστρεψαν μετά τον Μάιο του 1919 (απόβαση ελληνικού στρατού στη Σμύρνη) ▪ Μέχρι το τέλος του 1920: η πλειονότητα είχε επιστρέψει στη Μικρά Ασία και την Ανατολική Θράκη
Συνθήκες που βρήκαν στην πατρίδα τους οι επαναπατρισμένοι	
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Άσχημες, καθώς πολλά σπίτια, εκκλησίες, σχολεία ήταν μερικώς ή εντελώς κατεστραμμένα ▪ Σε κάποιες περιοχές, σε σπίτια Ελλήνων εγκαταστάθηκαν μουσουλμάνοι πρόσφυγες από βαλκανικές χώρες
«Υπηρεσία Παλιννοστήσεως και Περιθάλψεως»	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ιδρύεται από την Ύπατη Αρμοστεία Σμύρνης ▪ Βοήθησε όσους επέστρεψαν να αποκατασταθούν στα σπίτια τους και τις ασχολίες τους

B. ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ

1. Η έξοδος

Εξέλιξη της Μικρασιατικής εκστρατείας μέχρι τον Αύγουστο του 1922	
Με τη Μικρασιατική εκστρατεία	Οι εθνικές βλέψεις των Ελλήνων στη Μικρά Ασία φάνηκαν να πραγματοποιούνται
15 Μαΐου του 1919	Απόβαση ελληνικού στρατού στη Σμύρνη
Συνθήκη των Σεβρών	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Υπογράφεται τον Ιούλιο του 1920 ▪ Όριζε ελληνική κατοχή και διοίκηση της Σμύρνης για 5 χρόνια ▪ Οι κάτοικοι θα αποφάσιζαν με δημοψήφισμα την προσάρτηση της περιοχής στην Ελλάδα
Νοέμβριος του 1920	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ήττα του Ελ. Βενιζέλου στις εκλογές ▪ Επάνοδος του βασιλιά Κωνσταντίνου ▪ Αλλαγή της στάσης των Συμμάχων απέναντι στην Ελλάδα ▪ Ισχυροποίηση του εθνικιστικού κινήματος των Τούρκων με επικεφαλής τον Μουσταφά Κεμάλ
Αύγουστος 1922	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Λήξη του μικρασιατικού πολέμου ▪ Ήττα και υποχώρηση του ελληνικού στρατού ▪ Το προσφυγικό ρεύμα αρχίζει να φτάνει στην Ελλάδα
Προσφυγικά ρεύματα πριν και μετά την καταστροφή της Σμύρνης	
Πριν από τον Αύγουστο του 1922	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Είχαν καταφύγει στη Σμύρνη ή Ελλάδα πληθυσμοί από: <ul style="list-style-type: none"> ◦ Πόντο ◦ Κιλικία ◦ Καππαδοκία
Μετά την καταστροφή	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Πρόσφυγες από: <ul style="list-style-type: none"> ◦ Βουρλά ◦ Αϊβαλί ◦ Μοσχονήσια
Περιοχές όπου σημειώθηκαν διώξεις	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Βορειοδυτική Μικρασία (Προποντίδα) (πορείες αιχμαλώτων προς το εσωτερικό της Μικράς Ασίας) ▪ Ανατολική Θράκη (προθεσμία ενός μήνα στους κατοίκους για να εκκενώσουν την περιοχή) ▪ Χερσόνησος της Καλλίπολης (οι Έλληνες της περιοχής έφυγαν αργότερα)
Φθινόπωρο του 1922	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Φτάνουν στην Ελλάδα συνολικά 900.000 πρόσφυγες ▪ Ανάμεσά τους ήταν 50.000 Αρμένιοι ▪ 200.000 Έλληνες παρέμειναν στην Καππαδοκία, στην κεντρική και νότια Μικρά Ασία → μεταφέρθηκαν το 1924 και το 1925 από τη <i>Μικτή Επιτροπή</i> ▪ Τμήμα Ελλήνων του Πόντου → κατέφυγε στη Ρωσία

2. Το πρώτο διάστημα

Μέγεθος προσφυγικού ρεύματος στην Ελλάδα και συνθήκες διαβίωσης	
Αριθμός από απογραφές	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ακαθόριστος ▪ Δεν αποδίδει την πραγματικότητα λόγω των απωλειών από τις συνθήκες διαβίωσης
Συνθήκες διαβίωσης	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Υψηλή θνησιμότητα: σημαντικός αριθμός προσφύγων πέθαναν τον πρώτο χρόνο άφιξής τους στην Ελλάδα ▪ Άθλιες συνθήκες διαβίωσης: πρόχειρη στέγαση και υποσιτισμός ▪ Μειωμένος αριθμός γεννήσεων ▪ Μετανάστευση πολλών προσφύγων σε άλλες χώρες ▪ Επιδημίες: τύφος, γρίπη, φυματίωση, ελονοσία ▪ Ψυχικά τραυματισμένοι από απώλεια συγγενών, φίλων, πατρογονικής γης και ευρύτερου κοινωνικού χώρου ▪ Απογραφή του 1928: 1.220.000 πρόσφυγες
Αρχική αντιμετώπιση προσφυγικού προβλήματος	
Κράτος	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Αντιμετώπιση των στοιχειωδών αναγκών <ul style="list-style-type: none"> ◦ διατροφή ◦ προσωρινή στέγαση ◦ ιατρική περίθαλψη
Άλλοι φορείς	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Κινητοποιήθηκαν ιδιώτες ατομικά ή οργανωμένα ▪ Δραστηριοποιήθηκαν ξένες φιλανθρωπικές οργανώσεις για ιατρική περίθαλψη και παροχή φαρμάκων ▪ Διενεργήθηκαν έρανοι ▪ Οργανώθηκαν συσσίτια: προσπάθεια για καθημερινή διανομή ψωμιού, παροχή ρουχισμού και ειδών πρώτης ανάγκης
Έργο προσωρινής στέγασης των προσφύγων	
Φορείς	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Υπουργείο Περιθάλψεως: ενισχύεται με έκτακτο προσωπικό και αναλαμβάνει την προσωρινή στέγαση των προσφύγων ▪ «Ταμείο Περιθάλψεως Προσφύγων»: <ul style="list-style-type: none"> ◦ ιδρύεται το Νοέμβριο του 1922 ◦ ανεγείρει ξύλινα παραπήγματα για τη στέγαση των προσφύγων
Έργο ανέγερσης	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Αυτοσχέδιες κατασκευές (προσωρινά καταλύματα) ▪ Χρησιμοποίηση στεγασμένων χώρων: σχολεία, εκκλησίες, τζαμιά, στρατώνες, θέατρα, δημόσια κτήρια, αποθήκες, υπόγεια ▪ Επίταξη άδειων σπιτιών ▪ Κατάληψη κατοικούμενων χώρων: συγκατοίκηση ντόπιων και προσφύγων
Αντιμετώπιση της κατάστασης από τους πρόσφυγες το πρώτο διάστημα	
Το πρώτο διάστημα οι πρόσφυγες	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ανέχονταν τις αντίξοες συνθήκες διαβίωσης ▪ Θεωρούσαν προσωρινή την παραμονή τους στην Ελλάδα ▪ Η αίσθηση της προσωρινότητας καθυστέρησε την κοινωνική και οικονομική ένταξή τους και ταύτισή τους με τους γηγενείς
Μετά την υπογραφή της Σύμβασης της Λοζάνης	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Το όνειρο της επιστροφής των προσφύγων διαψεύεται ▪ Στόχος τους γίνεται η βελτίωση των συνθηκών ζωής και η ενσωμάτωσή τους στη νέα πατρίδα

3. Η σύμβαση της Λοζάνης και η ανταλλαγή των πληθυσμών

Σύμβαση της Λοζάνης και ανταλλαγή πληθυσμών	
Συνθήκη ειρήνης της Λοζάνης	Υπογράφεται στις 24 Ιουλίου 1923
Σύμβαση της Λοζάνης	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Υπογράφηκε 6 μήνες πριν υπογραφεί η συνθήκη της Λοζάνης, στις 30 Ιανουαρίου 1923 ▪ Ρύθμιζε την ανταλλαγή των πληθυσμών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας ▪ Προέβλεπε την υποχρεωτική ανταλλαγή μεταξύ των Ελλήνων ορθοδόξων της Τουρκίας και των μουσουλμάνων κατοίκων της Ελλάδας ▪ Η ανταλλαγή είχε αναδρομική ισχύ για τις μετακινήσεις που έγιναν από τη μέρα που κηρύχθηκε ο Α΄ Βαλκανικός πόλεμος (18 Οκτωβρίου 1912) ▪ Εξαιρούνταν της ανταλλαγής: <ul style="list-style-type: none"> ◦ οι Έλληνες της Κωνσταντινούπολης, της Ίμβρου και της Τενέδου ◦ οι μουσουλμάνοι της Δυτικής Θράκης
Όροι για τους ανταλλάξιμους	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Οι ανταλλάξιμοι σύμφωνα με τη σύμβαση της ανταλλαγής: <ul style="list-style-type: none"> ◦ αποκτούσαν την ιθαγένεια της χώρας στην οποία θα εγκαθίσταντο ◦ είχαν δικαίωμα να μεταφέρουν την κινητή περιουσία τους ◦ είχαν δικαίωμα να αποζημιωθούν από το κράτος στο οποίο μετανάστευαν με περιουσία ίσης αξίας με αυτήν που εγκατέλειψαν ◦ θα διευκολύνονταν στη μετακίνησή τους από τη <i>Μικτή Επιτροπή Ανταλλαγής</i>
Η Σύμβαση της Λοζάνης καθιερώνει για πρώτη φορά	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Τη μαζική μετακίνηση πληθυσμών ▪ Τον υποχρεωτικό χαρακτήρα της μετακίνησης
Αντίδραση προσφύγων και στάση επίσημων φορέων	
Αντίδραση προσφύγων	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Διοργάνωσαν συλλαλητήρια σε όλες τις πόλεις της Ελλάδας ▪ Προσπάθησαν να εμποδίσουν την εφαρμογή της Σύμβασης ▪ Αίσθηση πικρίας, γιατί το δίκαιο και τα συμφέροντά τους θυσιάστηκαν στο βωμό των κρατικών συμφερόντων
Στάση επίσημων φορέων	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Άρνηση της Τουρκίας να δεχθεί επιστροφή προσφύγων → ανάγκασε την ελληνική αντιπροσωπεία να υποχωρήσει ▪ Η υπογραφή της Σύμβασης υποβοηθούσε τις βλέψεις των Βενιζέλου – Κεμάλ για: <ul style="list-style-type: none"> ◦ διασφάλιση και αναγνώριση των συνόρων τους ◦ επίτευξη ομοιογένειας των χωρών τους ◦ απρόσκοπτη ενασχόληση με την εσωτερική μεταρρύθμιση και ανάπτυξη ▪ Σύμφωνα με την παραπάνω στάση ήταν η Κοινωνία των Εθνών
Μικτή Επιτροπή Ανταλλαγής	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 11μελής επιτροπή ▪ Ιδρύθηκε με βάση το άρθρο 11 της Σύμβασης της Λοζάνης ▪ Έδρα η Κωνσταντινούπολη ▪ Αρμοδιότητες: <ul style="list-style-type: none"> ◦ ο καθορισμός του τρόπου μετανάστευσης των πληθυσμών ◦ η εκτίμηση της ακίνητης περιουσίας των ανταλλαξιμών

Γ. Η ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ

1. Η Επιτροπή Αποκαταστάσεως Προσφύγων

Ίδρυση και έργο της Επιτροπής Αποκαταστάσεως Προσφύγων (ΕΑΠ)	
Επιτροπή Αποκαταστάσεως Προσφύγων	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ίδρύθηκε τον Σεπτέμβριο του 1923 με πρωτοβουλία της ΚΤΕ ▪ Ήταν αυτόνομος οργανισμός με πλήρη νομική υπόσταση ▪ Αποστολή είχε να εξασφαλίσει στους πρόσφυγες παραγωγική απασχόληση και οριστική στέγαση ▪ Λειτούργησε ως το τέλος του 1930, με έδρα την Αθήνα ▪ Το 1930 μεταβίβασε την περιουσία και τις υποχρεώσεις της στο ελληνικό Δημόσιο
Η ελληνική κυβέρνηση διέθεσε στην ΕΑΠ	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ιδιοκτησίες των Τούρκων ανταλλαξιμών και Βουλγάρων που εγκατέλειψαν τη χώρα ▪ Κτήματα Δημοσίου ▪ Κτήματα που απαλλοτριώθηκαν με την αγροτική μεταρρύθμιση και μοναστηριακή γη (συνολικά πάνω από 8.000.000 στρέμματα) ▪ Το ποσό των δανείων του 1924 και του 1928 ▪ Οικόπεδα μέσα και γύρω από τις πόλεις ▪ Το τεχνικό και διοικητικό προσωπικό του Υπουργείου Γεωργίας και του Υπουργείου Πρόνοιας και Αντιλήψεως
Παράμετροι που έλαβε υπόψη της η ΕΑΠ για την αποκατάσταση των προσφύγων	<p>Α. Διάκριση σε «αστούς» και «αγρότες»:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Μέριμνα για απασχόληση ίδια ή συναφή με αυτήν που είχαν στην πατρίδα τους ▪ Καλλιέργεια δημητριακών σε Μακεδονία και Δυτική Θράκη ▪ Καπνοπαραγωγοί σε Ανατολική Μακεδονία και Δυτική Θράκη ▪ Αμπελουργοί σε Κρήτη ▪ Σηροτρόφοι σε Σουφλί, Έδεσσα και αλλού <p>Β. Τόπος προέλευσης:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Προσπάθεια για εγκατάσταση στον ίδιο τόπο αυτών που προέρχονταν από τον ίδιο οικισμό ή έστω την ευρύτερη περιοχή ▪ Τοπωνύμια: Νέα Σμύρνη, Νέα Φιλαδέλφεια, Νέα Μουδανιά ▪ Οι περισσότερες εγκαταστάσεις περιλάμβαναν πρόσφυγες διαφορετικής προέλευσης <p>Γ. Αντικειμενικές συνθήκες:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Διάκριση αποκατάστασης σε: α) αγροτική (παροχή στέγης και κλήρου στην ύπαιθρο), β) αστική (παροχή στέγης στις πόλεις) ▪ Βαρύτητα στη γεωργία γιατί: <ul style="list-style-type: none"> ◦ υπήρχαν τα μουσουλμανικά κτήματα (Μακεδονία, Κρήτη, Λέσβο, Λήμνο κλπ) ◦ η αγροτική αποκατάσταση ήταν ταχύτερη και λιγότερο δαπανηρή ◦ η ελληνική οικονομία βασιζόταν ανέκαθεν στη γεωργική παραγωγή ◦ υπήρχε πολιτική σκοπιμότητα για αποφυγή κοινωνικών αναταραχών με δημιουργία μικροϊδιοκτητών γεωργών αντί εργατικού προλεταριάτου
Προτεραιότητα εγκατάστασης σε Μακεδονία και Δυτική Θράκη	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Χρησιμοποίηση μουσουλμανικών κτημάτων και κτημάτων Βουλγάρων μεταναστών: <ul style="list-style-type: none"> ◦ αυτάρκεια προσφύγων σε σύντομο χρονικό διάστημα ◦ αύξηση αγροτικής παραγωγής ▪ Κάλυψη δημογραφικού κενού από την αναχώρηση των μουσουλμάνων και των Βουλγάρων και από τις απώλειες των συνεχών πολέμων ▪ Εποικισμός παραμεθόριων περιοχών
Εγκατάσταση προσφύγων: δεν τηρήθηκε η	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Μεγάλη κινητικότητα προσφύγων, προκειμένου να βρουν καλύτερες συνθήκες εγκατάστασης ▪ Πολλοί πρόσφυγες, αν και δεν ήταν γεωργοί, ζήτησαν την αγροτική

<i>κρατική αντίληψη</i>	αποκατάσταση για να επωφεληθούν από τα δάνεια και τις παροχές της ΕΑΠ <ul style="list-style-type: none"> ▪ Πολλοί πρόσφυγες μετακινούνταν προς τα αστικά κέντρα επιδιώκοντας την αποζημίωση που δινόταν στους αστούς ανταλλάξιμους
<i>Άλλοι φορείς αποκατάστασης προσφύγων</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ταμείο Περιθάλψεως Προσφύγων (1922-1925) ▪ Υπουργείο Πρόνοιας και Αντιλήψεως (από το 1925) ▪ Υπουργείο Γεωργίας

2. Η αγροτική αποκατάσταση

Φορείς και έργο της αγροτικής αποκατάστασης	
<i>Φορέας</i>	Στο μεγαλύτερο μέρος ήταν έργο της ΕΑΠ
<i>Στόχος</i>	Η δημιουργία μικρών γεωργικών ιδιοκτησιών
<i>Εγκατάσταση προσφύγων</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Έγινε: <ul style="list-style-type: none"> ◦ σε εγκαταλελειμμένα χωριά ◦ σε νέους συνοικισμούς προσαρτημένους σε χωριά και σε νέους αμιγώς προσφυγικούς
<i>Παραχωρούμενος κλήρος</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ποίκιλλε ανάλογα με: <ul style="list-style-type: none"> ◦ το μέγεθος της οικογένειας των προσφύγων ◦ την ποιότητα του εδάφους ◦ το είδος της καλλιέργειας ◦ τη δυνατότητα άρδευσης ▪ Ο κλήρος δεν αποτελούσε ενιαία έκταση, αλλά τεμάχια αγρών σε διαφορετικές τοποθεσίες
<i>Διανομή κλήρου</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Αρχικά η διανομή του θα ήταν προσωρινή από υπηρεσίες εποικισμού ▪ Οριστική θα γινόταν μετά την κτηματογράφηση από την τοπογραφική υπηρεσία του Υπουργείου Γεωργίας ▪ Εκτός από γη παραχωρούνταν στέγη, εργαλεία, σπόροι, λιπάσματα, ζώα
<i>Σύστημα ανέγερσης οικιών</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Εργολαβία: απευθείας από την ΕΑΠ ▪ Αυτεπιστασία: ανέγερση από τους πρόσφυγες με τη χορήγηση οικοδομικών υλικών ▪ Κτίσματα: αποτελούνταν από δύο δωμάτια, μια αποθήκη κι έναν σταύλο
<i>Τίτλοι κατοχής και αποπληρωμής χρέους</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Τίτλος απλής κατοχής στους κληρούχους ▪ Τίτλος πλήρους κυριότητας: μετά την αποπληρωμή του χρέους ▪ 1930: μετά τη διάλυση της ΕΑΠ τα χρέη εισπράττει η Αγροτική Τράπεζα

3. Η αστική αποκατάσταση

Φορείς και εμπόδια της αστικής αποκατάστασης					
Φορέας	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Κυρίως το κράτος ▪ Λιγότερο η ΕΑΠ: πρόσφερε οικονομική βοήθεια σε περισσότερο αριθμό επιχειρήσεων 				
Περιλάμβανε	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Στέγαση ▪ Όχι πρόνοια για εύρεση εργασίας 				
Εμπόδια αστικής αποκατάστασης	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Μεγάλος ο αριθμός προσφύγων ▪ Λίγα τα ανταλλάξιμα μουσουλμανικά σπίτια στις πόλεις ▪ Καθυστερήση οικιστικών προγραμμάτων ▪ Πολιτικές ανωμαλίες και οικονομική δυσπραγία δεκαετίας 1920 -1930 ▪ Χρόνια περιπλάνηση προσφύγων από πόλη σε πόλη ▪ Περιστασιακή εργασία προσφύγων: <ul style="list-style-type: none"> ◦ σε οικοδομές ◦ σε εργοστάσια και βιοτεχνίες ◦ ως πλανόδιοι μικροπωλητές ◦ ως μικροκαταστηματάρχες ◦ ως ναυτεργάτες ◦ ως εργάτες σε δημόσια έργα στις πόλεις και την ύπαιθρο 				
Δημιουργία πρώτων συνοικισμών και χαρακτηριστικά αστικής στέγασης					
Πρώτοι συνοικισμοί στην Αθήνα - περιοχές	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Καισαριανή ▪ Βύρωνας ▪ Νέα Ιωνία ▪ Κοκκινιά (Πειραιάς) 				
Σύστημα ανέγερσης	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Δημιουργία συνοικισμών με επέκταση των πόλεων στις οποίες ήταν εγκατεστημένοι οι πρόσφυγες ▪ Ανέγερση μικρών κατοικιών, μονοκατοικιών, διπλοκατοικιών, τετρακατοικιών <ul style="list-style-type: none"> ◦ Μονώροφων ή διώροφων ◦ Χώροι: ένα ή δύο δωμάτια, κουζίνα, αναγκαίοι βοηθητικοί χώροι ▪ Εργολαβία από ΕΑΠ ή αυτεπιστασία από πρόσφυγες ▪ Η οικοδόμηση των συνοικισμών δεν συνοδευόταν από έργα υποδομής ▪ Διαφοροποίηση κατοικιών μεταξύ των συνοικισμών (εμβαδόν, ποιότητα κατασκευής, λειτουργικότητα) ▪ Ίδρυση προσφυγικών οικοδομικών συνεταιρισμών 				
Διάκριση ανάμεσα σε εύπορους και άπορους πρόσφυγες					
	<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <thead> <tr> <th style="width: 50%;">Εύποροι πρόσφυγες</th> <th style="width: 50%;">Άποροι πρόσφυγες</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td style="vertical-align: top;"> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Οικονομική δυνατότητα να φροντίσουν για τη στέγασή τους ▪ Νοίκιαζαν ή αγόραζαν κατοικίες μέσα στις πόλεις → ανάμειξη με γηγενείς ▪ Πρωτοβουλίες για ίδρυση συνοικισμών ▪ Ίδρυση οικοδομικών συνεταιρισμών και οικοδόμηση αστικών κατοικιών ▪ Συνοικισμοί: <ul style="list-style-type: none"> ◦ Νέα Σμύρνη (Αθήνα) ◦ Καλλιόπη (Πειραιάς) </td> <td style="vertical-align: top;"> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Βρίσκονταν στο αντίθετο άκρο απ' ότι οι εύποροι ▪ Δύσκολη η αποκατάστασή τους ▪ Εγκαταστάθηκαν σε καλύβες, χαμόσπιτα, πρόχειρες κατασκευές στις παρυφές παλαιών οικισμών ▪ Δημιουργούσαν παραγκουπόλεις γύρω από προσφυγικούς οικισμούς ▪ Άθλιες συνθήκες διαβίωσης για πολλά χρόνια </td> </tr> </tbody> </table>	Εύποροι πρόσφυγες	Άποροι πρόσφυγες	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Οικονομική δυνατότητα να φροντίσουν για τη στέγασή τους ▪ Νοίκιαζαν ή αγόραζαν κατοικίες μέσα στις πόλεις → ανάμειξη με γηγενείς ▪ Πρωτοβουλίες για ίδρυση συνοικισμών ▪ Ίδρυση οικοδομικών συνεταιρισμών και οικοδόμηση αστικών κατοικιών ▪ Συνοικισμοί: <ul style="list-style-type: none"> ◦ Νέα Σμύρνη (Αθήνα) ◦ Καλλιόπη (Πειραιάς) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Βρίσκονταν στο αντίθετο άκρο απ' ότι οι εύποροι ▪ Δύσκολη η αποκατάστασή τους ▪ Εγκαταστάθηκαν σε καλύβες, χαμόσπιτα, πρόχειρες κατασκευές στις παρυφές παλαιών οικισμών ▪ Δημιουργούσαν παραγκουπόλεις γύρω από προσφυγικούς οικισμούς ▪ Άθλιες συνθήκες διαβίωσης για πολλά χρόνια
Εύποροι πρόσφυγες	Άποροι πρόσφυγες				
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Οικονομική δυνατότητα να φροντίσουν για τη στέγασή τους ▪ Νοίκιαζαν ή αγόραζαν κατοικίες μέσα στις πόλεις → ανάμειξη με γηγενείς ▪ Πρωτοβουλίες για ίδρυση συνοικισμών ▪ Ίδρυση οικοδομικών συνεταιρισμών και οικοδόμηση αστικών κατοικιών ▪ Συνοικισμοί: <ul style="list-style-type: none"> ◦ Νέα Σμύρνη (Αθήνα) ◦ Καλλιόπη (Πειραιάς) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Βρίσκονταν στο αντίθετο άκρο απ' ότι οι εύποροι ▪ Δύσκολη η αποκατάστασή τους ▪ Εγκαταστάθηκαν σε καλύβες, χαμόσπιτα, πρόχειρες κατασκευές στις παρυφές παλαιών οικισμών ▪ Δημιουργούσαν παραγκουπόλεις γύρω από προσφυγικούς οικισμούς ▪ Άθλιες συνθήκες διαβίωσης για πολλά χρόνια 				

**Δ. Η ΑΠΟΖΗΜΙΩΣΗ ΤΩΝ ΑΝΤΑΛΛΑΞΙΜΩΝ
ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ**

1. Η αποζημίωση των ανταλλαξίμων

Φορείς εκτίμησης περιουσιών και έργο αποζημιώσεων	
<i>Ελληνοτουρκική Σύμβαση</i>	Προέβλεπε την αποζημίωση από το κράτος υποδοχής των ανταλλάξιμων προσφύγων για τις περιουσίες που εγκατέλειψαν στις πατρίδες τους
<i>Φορείς που ανέλαβαν το έργο της εκτίμησης</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Μικτή Επιτροπή ▪ Γενική Διεύθυνση Ανταλλαγής Πληθυσμών (ιδρύθηκε το 1924 και υπαγόταν στο Υπουργείο Γεωργίας) ▪ Γραφεία Ανταλλαγής Πληθυσμών (κατά τόπους)
<i>Έργο εκτίμησης των περιουσιών</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Προχωρούσε αργά ▪ Η δυσφορία του προσφυγικού κόσμου μεγάλωνε ▪ Προκαταβολή αποζημίωσης από την Εθνική Τράπεζα κατόπιν προσωρινής εκτίμησης ▪ Γραφεία Ανταλλαγής: ανέλαβαν δηλώσεις προσωρινής εκτίμησης ▪ Ανώτατο Συμβούλιο (για αναθεώρηση ανακριβών αιτήσεων) ▪ Καθορισμός περιουσιακών στοιχείων για τα οποία καταβαλλόταν αποζημίωση ▪ Προκαταβολή δινόταν σε εκείνους που δεν είχαν αποκατασταθεί ▪ Πρωτοβάθμιες και Δευτεροβάθμιες Επιτροπές Εκτίμησης (για οριστική εκτίμηση περιουσιών και αντιμετώπιση προβλημάτων)
<i>Ολοκλήρωση έργου εκτίμησης</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Με την πάροδο του χρόνου φαινόταν ολοένα πιο μακρινή ▪ Τεράστιο το έργο ▪ Υπονόμευση της διαδικασίας από την τουρκική πλευρά

2. Η ελληνοτουρκική προσέγγιση

Σύμβαση της Άγκυρας και Συμφωνία των Αθηνών	
Σύμβαση της Άγκυρας	Υπογράφηκε τον Ιούνιο του 1925
Συμφωνία των Αθηνών	Υπογράφηκε τον Δεκέμβριο του 1926
Ρυθμίσεις και εφαρμογή συμφωνιών	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ρύθμιζαν τα επίμαχα θέματα ▪ Δεν εφαρμόστηκαν ποτέ
Διαπραγματεύσεις δύο χωρών	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Αύγουστος 1928: το κόμμα των Φιλελευθέρων κερδίζει τις εκλογές ▪ Οι διαπραγματεύσεις της νέας κυβέρνησης διαρκούν δύο χρόνια ▪ Ο Ελ. Βενιζέλος επιθυμούσε: <ul style="list-style-type: none"> ◦ διευθέτηση οικονομικών διαφορών ◦ αναγνώριση εδαφικού καθεστώτος ▪ Εμπόδια διαπραγματεύσεων: η αρνητική στάση των προσφύγων
Συμφωνία της Άγκυρας	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Υπογράφηκε στις 10 Ιουνίου του 1930 ▪ Αποτελούσε οικονομικό σύμφωνο μεταξύ των δύο χωρών ▪ Στα κυριότερα σημεία: <ul style="list-style-type: none"> ◦ ρύθμιζε το ζήτημα των Ελλήνων ορθοδόξων της Κωνσταντινούπολης, των μουσουλμάνων της Θράκης και των «φυγάδων» ◦ όριζε ότι οι ανταλλάξιμες περιουσίες των Ελλήνων και των Τούρκων περιέρχονταν στην κυριότητα του ελληνικού και του τουρκικού Δημοσίου ◦ προέβλεπε αμοιβαία απόσβεση οικονομικών υποχρεώσεων των δύο χωρών
Ολοκλήρωση της Συμφωνίας της Άγκυρας	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Στις 30 Οκτωβρίου 1930 με: <ul style="list-style-type: none"> ◦ σύμφωνο φιλίας, ουδετερότητας και διαιτησίας ◦ πρωτόκολλο για τον περιορισμό των ναυτικών εξοπλισμών ◦ σύμβαση εμπορίου, εγκατάστασης και ναυτιλίας → δυνατότητα στους υπηκόους καθενός από τα δύο κράτη να ταξιδεύουν ή να εγκαθίστανται στο έδαφος του άλλου
Αντίδραση προσφύγων στις ελληνοτουρκικές συμφωνίες του 1930	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Διάψευση προσδοκιών των προσφύγων ▪ Θύελλα αντιδράσεων από τους πρόσφυγες για τον συμψηφισμό των ανταλλάξιμων περιουσιών ▪ Η κατά πολύ μεγαλύτερη περιουσία των Ελλήνων εξισώθηκε με την αντίστοιχη των μουσουλμάνων ▪ Επιπλέον παρακράτηση 25% της προκαταβολής της αποζημίωσης από την Εθνική Τράπεζα και άρνηση διακανονισμού προσφυγικών χρεών ▪ Απομάκρυνση των προσφύγων από την εκλογική βάση του κόμματος των Φιλελευθέρων και ήττα του κόμματος στις εκλογές του 1932 και του 1933

Ε. Η ΕΝΤΑΞΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

1. Η ενσωμάτωση των προσφύγων

Αντικειμενικές δυσχέρειες και σημασία του ρόλου της ΕΑΠ	
Αποκατάσταση και αφομοίωση των προσφύγων	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ήταν το σημαντικότερο επίτευγμα του νέου ελληνικού κράτους ▪ Χαρακτηρίστηκε «τιτάνιο» έργο
Αντικειμενικές δυσχέρειες	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Δεινή οικονομική κατάσταση του κράτους ▪ Πολιτικές περιστάσεις κατά τις δεκαετίες του 1920 και του 1930 ▪ Ελλιπής κρατική οργάνωση ▪ Τεράστιος αριθμός προσφύγων
Ρόλος της ΕΑΠ	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ήταν καθοριστικός από το 1924 έως το 1928 ▪ Αποτελούσε οργανισμό υπό διεθνή έλεγχο ▪ Αποστασιοποιημένη από την ταραγμένη ελληνική πολιτική ζωή → αποτελεσματικότερη η λειτουργία της ▪ Χρησιμοποίησε τα υλικά μέσα και το ανθρώπινο δυναμικό που της παραχώρησε το κράτος
Σύνολο προσφύγων και παράπονά τους στο ελληνικό κράτος	
Σύνολο προσφύγων	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Δεν ήταν ενιαίο ▪ Υπήρχαν διαφορές: <ul style="list-style-type: none"> ◦ κοινωνικής προέλευσης ◦ πολιτιστικής παράδοσης ◦ διαλέκτου και γλώσσας (περίπου 100.000 πρόσφυγες ήταν τουρκόφωνοι) ▪ Οι εύποροι κατάφεραν να ενσωματωθούν με τους γηγενείς ▪ Η μεγάλη μάζα των προσφύγων αφομοιώθηκε με πολύ αργούς ρυθμούς
Παράπονα προσφύγων κατά του ελληνικού κράτους	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Παραβίασε βασικά δικαιώματά τους με την υπογραφή της Σύμβασης της Λοζάνης και του ελληνοτουρκικού συμφώνου του 1930 ▪ Αποζημιώθηκαν μόνο κατά ένα μέρος ▪ Η ανταλλάξιμη περιουσία δεν περιήλθε πάντοτε σε αυτούς, αλλά σε ντόπιους, σε γηγενείς ακτήμονες ή σε ευαγή ιδρύματα
Διάσταση γηγενών - προσφύγων	
Γενικές διαφορές	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Διαφορά νοοτροπίας και ιδιοσυγκρασίας ▪ Οι γηγενείς αναφέρονταν: <ul style="list-style-type: none"> ◦ στο ήθος των προσφύγων ◦ στη ροπή τους για διασκέδαση ◦ στην κοσμοπολίτικη συμπεριφορά αυτών και των γυναικών τους ▪ Οι πρόσφυγες: <ul style="list-style-type: none"> ◦ μιλούσαν για το χαμηλό μορφωτικό και πολιτιστικό επίπεδο των ντόπιων ◦ πρόβαλλαν την ελληνικότητά τους, την οποία συχνά οι ντόπιοι αμφισβητούσαν
Τομείς διάστασης γηγενών – προσφύγων	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Οικονομική ζωή: <ul style="list-style-type: none"> ◦ ανταγωνισμός στην αγορά εργασίας, στην ιδιοκτησία της γης και σε επιχειρηματικές δραστηριότητες ▪ Πολιτική ζωή: <ul style="list-style-type: none"> ◦ οι πρόσφυγες εντάχθηκαν στο κόμμα του Ελ. Βενιζέλου ◦ οι αντιβενιζελικοί και ο αντιβενιζελικός Τύπος καλλιέργησαν το μίσος εναντίον τους ▪ Κοινωνική ζωή: <ul style="list-style-type: none"> ◦ οι πρόσφυγες δεν είχαν συχνές επαφές με τους ντόπιους ◦ προτιμούσαν να συνάπτουν γάμους μεταξύ τους ◦ περισσότερες ευκαιρίες επικοινωνίας προσφύγων και γηγενών μέσα στις πόλεις ή στα χωριά ◦ σταδιακά άρχισαν να συνάπτονται ολοένα περισσότεροι μικτοί γάμοι

<i>Αντίθεση προσφύγων - γγενών</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Σε ελάχιστες περιπτώσεις πήρε μορφή ανοιχτής σύγκρουσης ▪ Ο όρος «πρόσφυγας» είχε υποτιμητική σημασία ▪ Διαχωριστική γραμμή: έπαψε να υπάρχει μετά τη δεκαετία του 1940
--	---

2. Οι επιπτώσεις από την άφιξη των προσφύγων

Επιπτώσεις στο ελληνικό κράτος από την άφιξη των προσφύγων		
Σημασία Μικρασιατικής καταστροφής για το ελληνικό κράτος	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Επηρέασε σημαντικά την πορεία του ελληνικού έθνους στη σύγχρονη εποχή ▪ Παραλληλίστηκε με την πτώση της Κωνσταντινούπολης ▪ Αποτέλεσε για την Ελλάδα ένα οικονομικό, κοινωνικό, πολιτικό και πολιτιστικό ζήτημα μεγάλης σπουδαιότητας 	
Εξωτερική πολιτική	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Με ανταλλαγή πληθυσμών → εξέλιπαν οι προστριβές μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας ▪ Διατηρήθηκαν οι καλές σχέσεις των δύο κρατών τουλάχιστον για τρεις δεκαετίες 	
Πληθυσμός	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Αυξήθηκε ο πληθυσμός της Ελλάδας από το 1920 έως το 1928 (20%) ▪ Αυξήθηκε ο βαθμός αστικοποίησης του κράτους ▪ Διπλασιάστηκε ο πληθυσμός της ευρύτερης περιοχής της πρωτεύουσας ▪ Διαμορφώθηκε σε Αθήνα – Πειραιά το σημερινό ενιαίο πολεοδομικό συγκρότημα ▪ Διογκώθηκαν άλλα αστικά κέντρα 	
Εθνολογική σύσταση	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 1920 – 1928: από 20% σε 6% οι μη Έλληνες ορθόδοξοι ▪ Αύξηση πληθυσμού Δυτικής Θράκης, Ηπείρου ▪ Εξελληνισμός πλήρης → Κρήτης, Λέσβου, Λήμνου ▪ Μακεδονία: 1920 – 1928 → από 48% σε 12% οι μη Έλληνες ορθόδοξοι ▪ Ενίσχυση ελληνικού χαρακτήρα της Μακεδονίας ▪ Κατοχύρωση των νέων περιοχών που ενώθηκαν με την Ελλάδα μετά τους Βαλκανικούς πολέμους 	
	Αγροτική οικονομία	Βιομηχανία
Οφέλη της ελληνικής οικονομίας από τους πρόσφυγες	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 1922 – 1931: αύξηση καλλιεργούμενων εκτάσεων κατά 50% ▪ Διπλασιασμός γεωργικής παραγωγής ▪ Εφαρμογή αμειψισποράς, πολυκαλλιέργειας ▪ Υποστήριξη του θεσμού της μικρής γεωργικής ιδιοκτησίας ▪ Εγγειοβελτιωτικά έργα (Μακεδονία) ▪ Αύξηση καλλιεργήσιμων εκτάσεων ▪ Βελτίωση κτηνοτροφίας – πτηνοτροφίας ▪ Αναπτύσσονται: δενδροκομία, σηροτροφία, αλιεία 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Αναζωογόνηση με νέο, ειδικευμένο, φθινό εργατικό δυναμικό ▪ Διεύρυνση της καταναλωτικής αγοράς ▪ 1922 – 1932: διπλασιασμός βιομηχανικών μονάδων ▪ Συμμετοχή προσφύγων κεφαλαιούχων / εργατών σε κλωστοϋφαντουργία, ταπητουργία, αλευροβιομηχανία, μεταξουργία, οικοδομικά υλικά ▪ Οι πρόσφυγες επιχειρηματίες υπερέιχαν σε επιχειρηματικό πνεύμα, εκπαίδευση, κατάρτιση και προοδευτικές αντιλήψεις ▪ Ένταξη γυναικών στον ενεργό πληθυσμό → από το 1930 οι γυναίκες αποτελούν πλειονότητα εργατών σε κλωστοϋφαντουργία, καπνοβιομηχανία και βιομηχανία ετοιμών ενδυμάτων
Πολιτισμός	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Οι πρόσφυγες μεταφέρουν την πολιτιστική παράδοσή τους στη νέα πατρίδα: <ul style="list-style-type: none"> ◦ μουσική: λαϊκή μουσική της πόλης (ρεμπέτικα), οργανοπαίκτες και τραγουδιστές κυριάρχησαν στη μουσική σκηνή μέχρι το 1940 / και ο Μ. Καλομοίρης ◦ λογοτεχνία: Γ. Σεφέρης, Η. Βενέζης, Κ. Πολίτης, Γ. Θεοτοκάς, Σ. Δούκας ◦ ζωγραφική – λογοτεχνία: Φ. Κόντογλου ◦ πολλοί Μικρασιάτες που διέπρεψαν στα γράμματα και τις τέχνες πλούτισαν τη νέα ελληνική γλώσσα και συνέβαλαν στην εξέλιξή της ◦ σημαντική η προσφορά των προσφύγων στη διαμόρφωση της σημερινής ελληνικής ταυτότητας 	

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Α - Ε

Χρονολογίες – Γεγονότα

- 1912, 18 Οκτωβρίου : Κήρυξη Α΄ Βαλκανικού πολέμου
- 1913, Αύγουστος : Λήξη Βαλκανικών πολέμων –Υπογραφή Συνθήκης Βουκουρεστίου
- Αρχές 1914 : Εκδιώξεις Ελλήνων από την Ανατολική Θράκη και αργότερα από τη Δυτική Μ. Ασία – πρόσφυγες από τη Β. Ήπειρο
- 1914, Ιούνιος : Ίδρυση της *Μικτής Επιτροπής*
- 1914 - 1918 : Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος
- 1914, Ιούλιος : Ίδρυση στη Θεσσαλονίκη του *Οργανισμού*
- 1914, Οκτώβριος : Είσοδος της Τουρκίας στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο
- 1916 : Πρόσφυγες από την Ανατολική Μακεδονία
- 1916- 1917 : Ίδρυση της *Ανωτάτης Διεύθυνσης Περιθάλψεως* (στη Θεσσαλονίκη από την κυβέρνηση του Ελ. Βενιζέλου κατά την περίοδο του Εθνικού Διχασμού)
- 1917, Ιούλιος : Ίδρυση *Υπουργείου Περιθάλψεως*
- 1917- 1921 : Οργανωμένη κρατική μέριμνα για τους πρόσφυγες
- 1918 : Παλιννόστηση των περισσότερων προσφύγων στις εστίες τους
- 1918, Οκτώβριος : Σύσταση *Πατριαρχικής Επιτροπής* στην Κωνσταντινούπολη
- 1919 :
  - Πρόσφυγες από περιοχές της Ρουμανίας
  - Πρόσφυγες από την ιταλοκρατούμενη νοτιοδυτική Μ. Ασία
  - Πρόσφυγες από το Αϊδίνιο και το εσωτερικό της Μ. Ασίας
- 1919, 15 Μαΐου : Απόβαση του ελληνικού στρατού στη Σμύρνη
- 1919, Νοέμβριος : Υπογραφή της Συνθήκης Νεϊγύ
- 1919-1921 : Κύμα προσφύγων από τη Ρωσία λόγω της Ρωσικής επανάστασης
- 1920 : Η πλειονότητα των προσφύγων επέστρεψε στη Μ. Ασία και την Ανατολική Θράκη
- 1920, Ιούλιος : Υπογραφή της Συνθήκης των Σεβρών
- /Αύγουστος
- 1920 , Νοέμβριος : Εκλογική ήττα Ελ. Βενιζέλου
- 1921 : Επιστροφή του βασιλιά Κωνσταντίνου (είχε εγκαταλείψει την Ελλάδα από το 1917)
- 1922, Αύγουστος : Λήξη Μικρασιατικής εκστρατείας, Μικρασιατική καταστροφή
- 1922, Φθινόπωρο : Άφιξη στην Ελλάδα περίπου 900.000 προσφύγων
- 1922, Νοέμβριος : Ίδρυση *Ταμείου Περιθάλψεως Προσφύγων (1925)*
- 1923, 30 Ιανουαρίου : Ελληνοτουρκική Σύμβαση Λοζάνης – *Μικτή Επιτροπή Ανταλλαγής*
- 1923, 24 Ιουλίου : Συνθήκη Ειρήνης της Λοζάνης
- 1923, Σεπτέμβριος : Ίδρυση της *Επιτροπής Αποκατάστασης Προσφύγων (ΕΑΠ)*
- 1924 : Σύσταση της *Γενικής Διεύθυνσης Ανταλλαγής Πληθυσμών*
- 1925 : Μέριμνα για τους πρόσφυγες από το Υπουργείο Προνοίας και Αντιλήψεως
- 1925, Ιούνιος : Υπογραφή της Σύμβασης της Άγκυρας
- 1926, Δεκέμβριος : Υπογραφή της Συμφωνίας των Αθηνών
- 1928 : Απογραφή πληθυσμού: καταγράφονται 1.220.000 πρόσφυγες
- 1928, Αύγουστος : Το κόμμα των Φιλελευθέρων κερδίζει τις εκλογές
- 1930 : Διάλυση της ΕΑΠ
- 1930, 10 Ιουνίου : Υπογραφή της Συμφωνίας της Άγκυρας
- 1930, 30 Οκτωβρίου : Υπογραφή του Συμφώνου φιλίας, ουδετερότητας και διαιτησίας, του Πρωτοκόλλου για τον περιορισμό των ναυτικών αποκλεισμών και της Σύμβασης εμπορίου, εγκατάστασης και ναυτιλίας
- 1920 – 1928 : Ο πληθυσμός της Ελλάδας αυξήθηκε κατά 20%
- 1922 – 1931 : Οι καλλιεργούμενες εκτάσεις αυξήθηκαν κατά 50%
- 1922 -1932 : Διπλασιάστηκε ο αριθμός των βιομηχανικών μονάδων
- 1930 : Γυναίκες: πλειονότητα των εργατών σε κλωστοϋφαντουργία, καπνοβιομηχανία και βιομηχανία ετοιμών ενδυμάτων
- 1932 και 1933 : Εκλογική ήττα του κόμματος των Φιλελευθέρων

ΤΟ ΚΡΗΤΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ ΑΠΟ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΑΠΟΨΗ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 19^ο ΚΑΙ ΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 20^{ου} ΑΙΩΝΑ

Ε. Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΑΥΤΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ Η ΕΝΩΣΗ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ ΜΕ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

1. Η οργάνωση της Κρητικής Πολιτείας

Οργάνωση Κρητικής Πολιτείας	
9 Δεκεμβρίου 1898	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Πρίγκιπας Γεώργιος: ανέλαβε τα καθήκοντα του Ύπατου Αρμοστή ως εντολοδόχος των Μεγάλων Δυνάμεων ▪ Υψώθηκε η κρητική σημαία στο φρούριο του Φιρκά ▪ Διατηρήθηκε η τουρκική σημαία στο φρούριο της Σούδας ▪ Η Κρήτη τέθηκε υπό διεθνή προστασία
10 Δεκεμβρίου 1898	Αναχώρηση ξένων ναυάρχων
Κρητική Πολιτεία	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Απετέλεσε νέο πολιτικό σχήμα ▪ Ορίστηκε 16μελής επιτροπή (12 χριστιανοί, 4 μουσουλμάνοι) ▪ <u>Στόχος</u>: να εκπονήσει το σχέδιο του κρητικού συντάγματος
Ιανουάριος 1899	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Δημοσιεύεται διάταγμα «Περί συγκροτήσεως της Κρητικής Συνελεύσεως» ▪ Προκηρύσσονται εκλογές για την ανάδειξη πληρεξουσίων ▪ Αναδείχτηκαν στις εκλογές 138 χριστιανοί και 50 μουσουλμάνοι πληρεξούσιοι
8 Φεβρουαρίου 1899	Άρχισε τις εργασίες της η Κρητική Βουλή.
Σύνταγμα Κρητικής Πολιτείας	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Συντάχθηκε κατά το πρότυπο του ισχύοντος τότε ελληνικού συντάγματος ▪ Εγκρίθηκε από το Συμβούλιο των Πρέσβων των Προστάτιδων Δυνάμεων στη Ρώμη ▪ Τέθηκε αμέσως σε εφαρμογή ▪ Συγκροτήθηκε και ορκίστηκε η πρώτη κυβέρνηση της Κρητικής Πολιτείας → Υπουργός Δικαιοσύνης ο Ελ. Βενιζέλος

2. Η περίοδος της δημιουργίας

Η περίοδος της δημιουργίας	
Το έργο της πρώτης κυβέρνησης	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Εξέδωσε νόμους και διατάγματα ▪ Έκοψε κρητικό νόμισμα (κρητική δραχμή) ▪ Ίδρυσε την Κρητική Τράπεζα ▪ Οργάνωσε ταχυδρομική υπηρεσία ▪ Οργάνωσε Χωροφυλακή με Ιταλούς αξιωματούχους και υπαξιωματικούς (καραμπινιέρους) ▪ Μεριμνήσε για την εκπαίδευση: ίδρυσε σχολεία και διόρισε δασκάλους ▪ Μεριμνήσε για τη δημόσια υγεία: οργάνωσε το λεπροκομείο της Σπιναλόγκας (1903)
Οργανικός Νόμος 1900	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Αντιμετώπιζε το καθεστώς της τοπικής Εκκλησίας ▪ Έλυνε ακανθώδη εκκλησιαστικά ζητήματα, όπως ήταν η σχέση της Εκκλησίας της Κρήτης με το Οικουμενικό Πατριαρχείο και η εκλογή μητροπολίτη και επισκόπων. ▪ Δημιούργησε καθεστώς ημιαυτόνομης Εκκλησίας: ο προκαθήμενος εκλέγεται από το Οικουμενικό Πατριαρχείο και η Κρητική Πολιτεία εκδίδει το Διάταγμα της αναγνώρισης και εγκατάστασής του.

3. Τα πρώτα νέφη

Τα πρώτα νέφη		
Αίτια ρήξης Γεωργίου και Κρητών (1901)	→ Το Σύνταγμα της Κρητικής Πολιτείας	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Υπερβολικά συντηρητικό. Παραχωρούσε στον ηγεμόνα – Ύπατο Αρμοστή υπερεξουσίες → δεσποτική συμπεριφορά ▪ Ασάφεια στον προσδιορισμό αρμοδιοτήτων → τριβές και αντιπαραθέσεις στο έργο της διοίκησης ▪ Τοπικοί παράγοντες → δυσφορούσαν εξαιτίας του παραγκωνισμού τους και του διορισμού Αθηναίων συμβούλων του Γεωργίου σε καίριες θέσεις
Αντιπαραθέσεις Γεωργίου και Ελ. Βενιζέλου	→ Διαχείριση ζητήματος ένωσης Κρήτης με την Ελλάδα	<ul style="list-style-type: none"> ▪ <u>Γεώργιος</u>: πίστευε ότι η λύση του εθνικού ζητήματος θα ωριμάζε με παραστάσεις και υπομνήματα στις Μεγάλες Δυνάμεις ▪ <u>Βενιζέλος</u>: θεωρούσε ότι η λύση έπρεπε να είναι σταδιακή, με βαθμιαίες κατακτήσεις: α) απομάκρυνση ξένων στρατευμάτων, β) αντικατάστασή τους από ντόπια πολιτοφυλακή με Έλληνες αξιωματικούς
	→ Η διάσταση απόψεων έλαβε μορφή προσωπικής αντιπαραθέσης	<ul style="list-style-type: none"> ▪ <u>Βενιζέλος</u>: δεν αναγνώριζε στον πρίγκιπα το δικαίωμα να διαχειρίζεται προσωπικώς το εθνικό ζήτημα της Κρήτης ▪ <u>Γεώργιος</u>: κακοί σύμβουλοι του διοχέτευαν χαλκευμένα και συκοφαντικά κείμενα στις αθηναϊκές εφημερίδες σε βάρος του Βενιζέλου
Αποτέλεσμα	Δημιουργείται βαρύ κλίμα διχασμού	

4. Η επανάσταση του Θερίσου

α. Τα αίτια και οι αφορμές

Η επανάσταση του Θερίσου (1905): Τα αίτια και οι αφορμές	
18 Μαρτίου 1901: Κορύφωση της κρίσης	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Γεώργιος: <ul style="list-style-type: none"> ◦ απέλυσε τον Ελ. Βενιζέλο από το αξίωμα του υπουργού ◦ ακολούθησε πολιτική αδιαλλαξίας και υιοθέτησε αυταρχικά μέτρα ◦ απαγόρευσε την ελευθεροτυπία ◦ προχώρησε σε διώξεις και φυλακίσεις διακεκριμένων μελών της κρητικής αντιπολίτευσης ▪ Ελ. Βενιζέλος: δημοσίευσε πέντε άρθρα στην εφημερίδα <i>Κήρυξ</i> των Χανίων με τίτλο: «Γεννηθήτω φως»
Πολιτικό αδιέξοδο και «Ηνωμένη Αντιπολίτευσις»	
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Προσπάθειες συνδιαλλαγής αντίπαλων πολιτικών μερίδων → ναυάγησαν ▪ Γύρω από τον Ελ. Βενιζέλο συνασπίστηκαν οι δυσαρεστημένοι από την αυταρχική πολιτική του πρίγκιπα Γεωργίου ▪ Σχηματίστηκε μια ισχυρότατη «Ηνωμένη Αντιπολίτευσις» ▪ Έμπιστοι συνεργάτες Ελ. Βενιζέλου: Κ. Φούμης, Κ. Μάνος ▪ Η Τριανδρία προχώρησε σε δυναμική αναμέτρηση με τον πρίγκιπα
Εκλογές 1904 – Ενέργειες Αντιπολίτευσης	
1904	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Προκηρύχθηκαν εκλογές για ανάδειξη 64 βουλευτών ▪ Θα διορίζονταν 10 επιπλέον απευθείας από τον πρίγκιπα
«Ηνωμένη Αντιπολίτευσις»	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Αποφάσισε να μη συμμετέχει στις εκλογές ▪ Κατήγγειλε τα ανελεύθερα μέτρα του πρίγκιπα ▪ Κάλεσε το λαό σε αποχή
26 Φεβρουαρίου 1905	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Τριανδρία της αντιπολίτευσης και άλλοι 15 επιφανείς πολιτευτές συνέταξαν και υπέγραψαν προκήρυξη ζητώντας μεταβολή του συντάγματος της Κρητικής Πολιτείας ▪ Προκήρυξη: ήταν το πρώτο επίσημο επαναστατικό κείμενο, προμήνυμα της επανάστασης του Θερίσου (1905)
Επανάσταση του Θερίσου (1905)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Όλοι είχαν πειστεί ότι η ένοπλη εξέγερση ήταν επί θύραις ▪ Οι υπηρεσίες του πρίγκιπα συγκέντρωναν πληροφορίες ▪ Η ενωμένη αντιπολίτευση άφηνε σκόπιμα να διαρρεύσει η πληροφορία ότι πιθανή ημέρα εξέγερσης θα ήταν η 14^η Μαρτίου 1905 ▪ Στο ενδιάμεσο διάστημα ομάδες ενόπλων συνέρρεαν στο Θέρισσο (επελέγη το συγκεκριμένο χωριό ως έδρα της επανάστασης γιατί και κοντά στα Χανιά ήταν και ήταν δυσπρόσιτο) ▪ 10 Μαρτίου 1905: κήρυξη της επανάστασης του Θερίσου ▪ Επαναστάτες: <ul style="list-style-type: none"> ◦ κήρυτταν κατάργηση της αρμοστείας ◦ καλούσαν το λαό σε συμπαρατάση ◦ συνιστούσαν στη χωροφυλακή να μην υπακούει στις εντολές του πρίγκιπα ▪ Εκπρόσωποι επαναστατών: διασκορπίστηκαν σε όλη την Κρήτη για τη μετάδοση του επαναστατικού μηνύματος
Κοινό αίσθημα Κρητών	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ψηφίσματα συμπαρατάσης έφταναν από παντού ▪ Ισχυρότατοι παράγοντες του νησιού και πολιτικοί αντίπαλοι του Ελ. Βενιζέλου προσχώρησαν στην επανάσταση
Ενέργειες Ελ. Βενιζέλου	Ως φυσικός αυτουργός του επαναστατικού κινήματος ανέλαβε να ενημερώσει το λαό και τους αντιπροσώπους των Μεγάλων Δυνάμεων για τους λόγους και τους σκοπούς της επανάστασης

β. Η αντίδραση του πρίγκιπα

<i>Αντίδραση του πρίγκιπα</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Η επανάσταση καταθρούβησε <ul style="list-style-type: none"> ◦ τον πρίγκιπα και το περιβάλλον του ◦ την ελληνική κυβέρνηση ◦ τις Μεγάλες Δυνάμεις
<i>Τα μέτρα που έλαβε ο πρίγκιπας</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Σπασμωδικά μέτρα <ul style="list-style-type: none"> ◦ έδινε προθεσμία 36 ωρών στους επαναστάτες να καταθέσουν τα όπλα ◦ κήρυξε στρατιωτικό νόμο στην Κρήτη
<i>Κρητική Βουλή</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ενεργούσε σύμφωνα με τις εντολές του αρμοστειακού περιβάλλοντος ▪ Ψήφισε το νόμο «Περί ιδρύσεως σώματος δημοφρουρών» για τη στήριξη της έννομης τάξης («ροπαλοφόρου»)
<i>Αποτελέσματα</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Στην Κρήτη υπήρχαν δύο κυβερνήσεις <ul style="list-style-type: none"> ◦ του αρμοστή στα Χανιά ◦ των επαναστατών στο Θέρισσο ▪ Πλήρης διάσπαση ▪ Ορατή η απειλή εμφυλίου πολέμου
<i>Αντιδράσεις ελληνικής κυβέρνησης</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Το βασιλικό περιβάλλον στην Αθήνα πίεζε την ελληνική κυβέρνηση να καταδικάσει το κίνημα του Θερίσου ▪ 12 Μαρτίου 1905: ο πρωθυπουργός Δηλιγιάννης ενώπιον εκπροσώπων του αθηναϊκού τύπου προέβη σε σκληρές δηλώσεις κατά του Βενιζέλου και των συνεργατών του ▪ Εντούτοις το κίνημα: <ul style="list-style-type: none"> ◦ έβρισκε θετική ανταπόκριση στο κοινό αίσθημα ◦ οι περισσότερες αθηναϊκές εφημερίδες το υποστήριζαν ανοιχτά

γ. Η στάση των Μεγάλων Δυνάμεων και οι διπλωματικοί ελιγμοί του Ελ. Βενιζέλου

Στάση των Μεγάλων Δυνάμεων απέναντι στην επανάσταση του Θερίσου	
Στάση Μεγάλων Δυνάμεων	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Δεν τήρησαν ενιαία στάση έναντι των επαναστατών ▪ <u>Ρωσία</u>: υποστήριζε φανερά τον πρίγκιπα (ρωσικό πολεμικό κανονιοβόλησε επανειλημμένα τις θέσεις των επαναστατών στο Θέρισο) ▪ Επιβεβαιώθηκε η εκτίμηση του Ελ. Βενιζέλου ότι οι Μεγάλες Δυνάμεις ήταν αδύνατο να συμφωνήσουν στην τήρηση ενιαίας στάσης έναντι του κινήματος ▪ Μεγάλες Δυνάμεις: δεν μπορούσαν να παραβλέψουν τον κίνδυνο εμφυλίου πολέμου που θα γενικευόταν στην Κρήτη με αφορμή δική τους ανάμιξη.
Ενέργειες Κρητών	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 21 Μαρτίου 1905: συλλαλητήριο στο Ηράκλειο ▪ Ιωάννης Σφακιανάκης: <ul style="list-style-type: none"> ◦ μίλησε για απαράδεκτη ξένη ανάμιξη ◦ κάλεσε το λαό σε καθολική συμπαρατάση προς τους επαναστάτες
«Προσωρινή Κυβέρνησις της Κρήτης»	
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Η επανάσταση είχε αποκτήσει ισχυρά ερείσματα σε όλη την Κρήτη ▪ Οργανώθηκε «Προσωρινή Κυβέρνησις της Κρήτης» στο Θέρισο ▪ <u>Πρόεδρος</u> ο Ελ. Βενιζέλος ▪ <u>Υπουργοί</u>: Κ. Φούμης, Κ. Μάνος
Ενέργειες Κυβέρνησης	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Προέβη στην έκδοση χαρτονομίσματος για εσωτερικό πατριωτικό δάνειο 100.000 δραχμών ▪ Οργάνωσε υπηρεσίες οικονομικών, συγκοινωνιών και διοίκησης ▪ Τύπωσε γραμματόσημα ▪ Εξέδιδε την εφημερίδα «<i>Το Θέρισο</i>» ▪ Πολλοί χωροφύλακες αυτομόλησαν προς τους επαναστάτες → η χωροφυλακή δεν ήταν σε θέση να ελέγχει τα πράγματα
Διπλωματική στάση Ελ. Βενιζέλου και Μεγάλων Δυνάμεων	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Αναζήτηση πολιτικής λύσης ▪ Οι αντιπρόσωποι των Δυνάμεων κινήθηκαν προς εξομάλυνση της κρίσης με διαπραγματεύσεις, καθώς υπήρχε: <ul style="list-style-type: none"> ◦ φανερή πτώση της δημοτικότητας του πρίγκιπα ◦ καθολική αποδοχή επαναστατικών ιδεών από το λαό ▪ Υπομνήματα επαναστατών: έθεταν ως ανυποχώρητη βάση συζήτησης το ενωτικό ζήτημα
Στόχος Ελ. Βενιζέλου	Δημιουργία προσωρινού καθεστώτος αυτονομίας στην Κρήτη ανάλογο με εκείνο της Ανατολικής Ρωμυλίας: ελεύθερο με σουλτανική επικυριαρχία

δ. Το τέλος της επανάστασης του Θερίσου και ο θρίαμβος της πολιτικής του Ελ. Βενιζέλου

Λήξη της επανάστασης του Θερίσου	
2 Ιουλίου 1905	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Οι μεγάλες Δυνάμεις έστειλαν τηλεγράφο στους επαναστάτες ◦ παρέμενε αμετάβλητο το πολιτικό καθεστώς του νησιού ◦ διαβεβαίωναν για ουσιώδεις εσωτερικές μεταρρυθμίσεις ◦ χορηγούσαν γενική αμνηστία
2 Νοεμβρίου 1905	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Καταλήγουν σε συμφωνία ▪ Η τελική συμφωνία υπογράφεται από τον Ελ. Βενιζέλο στο μοναστήρι των Μουρνιών Κυδωνίας ▪ Εξασφαλίζεται γενική αμνηστία ▪ Οι Μεγάλες Δυνάμεις δεσμεύονται να επεξεργαστούν έναν χάρτη νέων παραχωρήσεων στον κρητικό λαό ▪ Αρνούνται να επιτρέψουν την ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα
Αποτελέσματα επανάστασης Θερίσου	
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Το κίνημα του Θερίσου δεν πέτυχε πλήρως τους στόχους του ▪ Έδωσε νέα ισχυρή ώθηση στο κρητικό ζήτημα ▪ Προκάλεσε θετικές εξελίξεις ▪ Φεβρουάριος 1906: η Διεθνής Επιτροπή ανέλαβε να εξετάσει την κατάσταση και τους όρους λειτουργίας του αρμοστειακού καθεστώτος
Μεταρρυθμίσεις	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Οι Μεγάλες Δυνάμεις κατέληξαν σε νέα ρύθμιση του Κρητικού ζητήματος ▪ Το οριστικό κείμενο μεταρρυθμίσεων προέβλεπε: <ul style="list-style-type: none"> ◦ οργάνωση Κρητικής Χωροφυλακής ◦ ίδρυση Κρητικής Πολιτιφυλακής με Έλληνες αξιωματούχους ◦ ανάκληση ξένων στρατευμάτων ◦ παραχώρηση στο βασιλιά των Ελλήνων Γεώργιο Α΄ το δικαίωμα να διορίζει τον Ύπατο Αρμοστή της Κρήτης (14 Αυγούστου 1906) ▪ Το νησί κατέστη ιδιότυπη ελληνική επαρχία
Β΄ Συντακτική Συνέλευση	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Συγκροτήθηκε για την εκπόνηση νέου συντάγματος ▪ Πρώτη πράξη της ήταν η έκδοση ενωτικού ψηφίσματος
12 Σεπτεμβρίου 1906	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ο πρίγκιπας Γεώργιος υπέβαλε την παραίτησή του και αναχώρησε από την Κρήτη ▪ Νέος Ύπατος Αρμοστής ο Αλέξανδρος Ζαΐμης

5. Η αρμοστεία του Αλέξανδρου Ζαΐμη (1906-1908)

Η αρμοστεία του Αλέξανδρου Ζαΐμη	
18 Σεπτεμβρίου του 1906	Ο Αλέξανδρος Ζαΐμης αναλαμβάνει καθήκοντα Υπάτου Αρμοστή Κρήτης
Κατά τη διετία διακυβέρνησης του Ζαΐμη (1906 -1908)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Επανέρχεται η ομαλότητα στην Κρήτη ▪ Εγκαινιάζεται νέα περίοδος δημιουργίας ▪ Βελτιώνεται η οικονομία ▪ Αναδιοργανώνεται η δημόσια διοίκηση ▪ Καταβάλλεται φροντίδα για την οργάνωση της δημόσιας υγείας και της παιδείας ▪ Οργανώνεται Πολιτοφυλακή Κρήτης (1907) → 1^{ος} στρατός του νησιού ▪ 1908: τα ξένα στρατεύματα εκκενώνουν την Κρήτη
21 Μαΐου του 1908	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ευχαριστήριο ψήφισμα της Κρητικής Βουλής προς τις Μεγάλες Δυνάμεις → επίσημη πολιτική πράξη της χειραφέτησης της Κρήτης από την προστασία των Μεγάλων Δυνάμεων

6. Η κατάλυση της αρμοστείας στην Κρήτη. Το πρώτο ενωτικό ψήφισμα των Κρητών

Κατάλυση της αρμοστείας στην Κρήτη – Πρώτο ενωτικό ψήφισμα Κρητών	
<i>Εξωτερικά γεγονότα που ταράζουν την πορεία του κρητικού ζητήματος</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Προσάρτηση της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης από την Αυστρία ▪ Ανακήρυξη της Βουλγαρίας σε βασίλειο και προσάρτηση της Ανατολικής Ρωμυλίας
<i>Εξελίξεις στην Κρήτη</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Η ελληνική κυβέρνηση του Γ. Θεοτόκη υπέδειξε την ανάγκη λαϊκών κινητοποιήσεων για την κήρυξη της ένωσης της Κρήτης με την Ελλάδα ▪ Λαϊκή συγκέντρωση στα Χανιά: εγκρίνει ομόφωνα το πρώτο ψήφισμα της ένωσης ▪ Σχηματίζεται προσωρινή διακομματική κυβέρνηση ▪ Ελληνική Κυβέρνηση: <ul style="list-style-type: none"> ◦ αποφεύγει να αναγνωρίσει επίσημα την ένωση ◦ περιορίστηκε σε παρασηνιακές οδηγίες στη νέα Προσωρινή Κυβέρνηση της Κρήτης

7. Τα γεγονότα των ετών 1909 -1913

Αντιδράσεις Τουρκίας και Μεγάλων Δυνάμεων	
<i>Τουρκία</i>	Έντονες διαμαρτυρίες
<i>Μεγάλες Δυνάμεις</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Δεν αντέδρασαν δυναμικά ▪ Φάνηκαν να αποδέχονται σιωπηλά τις νέες εξελίξεις ▪ Δεν προχώρησαν σε επίσημη αναίρεση του πολιτικού καθεστώτος του 1898 ▪ Απαίτησαν υποστολή της ελληνικής σημαίας στο φρούριο του Φιρκά ▪ Κατόπιν ανυπακοής και παραίτησης της κρητικής κυβέρνησης, αποβίβασαν στρατιωτικό άγημα, το οποίο απέκοψε τον ιστό της σημαίας
<i>Διακυβέρνηση της Κρήτης</i>	Πολιτικό κενό μετά την παραίτηση της Προσωρινής Κυβέρνησης → καλύφθηκε με προσωρινά κυβερνητικά σχήματα
<i>Εκλογές Μαρτίου του 1910</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Πλειοψήφησε το κόμμα του Ελ. Βενιζέλου ▪ Σχημάτισε κυβέρνηση δύο μήνες αργότερα → 17 Μαΐου 1910

8. Η μετάκληση του Ελ. Βενιζέλου στην Αθήνα και οι επιπτώσεις στο Κρητικό ζήτημα

Η στάση του Ελ. Βενιζέλου ως πρωθυπουργού της Ελλάδας στο Κρητικό ζήτημα	
Σεπτέμβριος του 1910	Ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος καλεί τον Βενιζέλο στην Αθήνα για να αναλάβει την πρωθυπουργία της Ελλάδας
Αμφιθυμικά αισθήματα Κρητών	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Φόβοι για την απουσία του, καθώς γνώριζε να κινείται στους λαβυρίνθους της ευρωπαϊκής διπλωματίας και να σώζει εθνικές υποθέσεις σε κρίσιμες περιστάσεις ▪ Αισιοδοξία ότι από τη νέα θέση θα μπορούσε να λύσει το κρητικό ζήτημα ταχύτερα και ασφαλέστερα
Στάση Ελ. Βενιζέλου	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Γνώριζε ότι δεν είχε φτάσει το πλήρωμα του χρόνου ▪ Απαντούσε αρνητικά στις παρακλήσεις των Κρητών και φαινόταν δυσάρεστος ▪ Αρνιόταν σταθερά να επιτρέψει την είσοδο Κρητών βουλευτών στο ελληνικό Κοινοβούλιο
Αποτελέσματα	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Προκλήθηκαν στην Κρήτη ισχυρές αντιδράσεις ▪ Αναταραχή στα τέλη του 1911 ▪ Συγκροτήθηκε στο νησί Επαναστατική Συνέλευση (3 Ιανουαρίου του 1912) ▪ Άρχισαν να οργανώνονται ένοπλα κινήματα

9. Η οριστική λύση του κρητικού ζητήματος

Επίλυση του κρητικού ζητήματος	
Οκτώβριος του 1912	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Έκρηξη Βαλκανικών πολέμων ▪ Ανοίγουν οι πύλες του ελληνικού Κοινοβουλίου για Κρήτες βουλευτές → γίνονται δεκτοί με εκδηλώσεις ενθουσιασμού ▪ Πρόεδρος της Βουλής: ανέγνωσε ψήφισμα ένωσης της Κρήτης με την Ελλάδα
Ελ. Βενιζέλος	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Δεν προχώρησε περισσότερο για να μην διαταράξει τις σχέσεις με τις ευρωπαϊκές δυνάμεις ενόψει του πολέμου ▪ Απέστειλε στην Κρήτη ως Γενικό Διοικητή τον Στέφανο Δραγούμη, ο οποίος ανέλαβε τα καθήκοντά του στις 12 Οκτωβρίου του 1912
14 Φεβρουαρίου του 1913	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Αφαιρέθηκαν από το φρούριο της Σούδας οι σημαίες των Μεγάλων Δυνάμεων και της Τουρκίας ▪ Εξαφανίστηκαν όλα τα σύμβολα της τουρκικής επικυριαρχίας και της κηδεμονίας των Μεγάλων Δυνάμεων από την Κρήτη.
Οριστική λύση	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Αίσια έκβαση των Βαλκανικών πολέμων ▪ Άρθρο 4 της συνθήκης του Λονδίνου (30 Μαΐου 1913): ο σουλτάνος παραιτήθηκε από τα δικαιώματά του στην Κρήτη ▪ Συνθήκη ειρήνης μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας (14 Νοεμβρίου 1913): ο σουλτάνος παραιτήθηκε από κάθε δικαίωμά του στην Κρήτη ▪ Η Κρήτη εντάχθηκε στην ελληνική επικράτεια ως οργανικό και αναπόσπαστο τμήμα της ▪ Οι Μεγάλες Δυνάμεις αποδέχτηκαν σιωπηρά τη λύση
1^η Δεκεμβρίου 1913	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Κηρύχθηκε επίσημα η ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα παρουσία του τότε βασιλιά Κωνσταντίνου και του πρωθυπουργού Ελευθερίου Βενιζέλου ▪ Υψώθηκε η ελληνική σημαία στο φρούριο του Φιρκά

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Ε (1 - 9)**Χρονολογίες – Γεγονότα**

- 1898, 9 Δεκεμβρίου** : Αναλαμβάνει τα καθήκοντά του ως Ύπατος Αρμοστής και εντελοδόχος των Μεγάλων Δυνάμεων ο πρίγκιπας Γεώργιος
- 1898, 10 Δεκεμβρίου** : Αποχώρηση των ξένων Ναυάρχων και αφετηρία της οργάνωσης του νέου πολιτικού σχήματος
- 1899, 8 Φεβρουαρίου** : Εκκίνηση εργασιών της Κρητικής Βουλής
- 1900** : Οργανικός Νόμος
- 1901, 18 Μαρτίου** : Ο Γεώργιος απολύει τον Ελ. Βενιζέλο από το αξίωμα του Υπουργού Δικαιοσύνης
- 1903** : Οργάνωση του λεπροκομείου της Σπιναλόγκας
- Τέλος 1904** : Προκήρυξη εκλογών
- 1905, 26 Φεβρουαρίου** : Προκήρυξη Ηνωμένης Αντιπολίτευσης με αίτημα τη μεταβολή του συντάγματος της Κρητικής Πολιτείας
- 1905, 10 Μαρτίου** : Επανάσταση του Θερίσου με φυσικό αρχηγό τον Ελ. Βενιζέλο
- 1905, 12 Μαρτίου** : Σκληρές δηλώσεις του πρωθυπουργού της Ελλάδας Δηλιγιάννη κατά του Ελ. Βενιζέλου και των συνεργατών του
- 1905, 21 Μαρτίου** : Πάνδημο συλλαλητήριο στο Ηράκλειο και ομιλία Ιωάννη Σφακιανάκη
- 1905, 2 Ιουλίου** : Τελεσίγραφο των Προστάτιδων Δυνάμεων προς τους επαναστάτες
- 1905, 2 Νοεμβρίου** : Υπογραφή τελικής συμφωνίας από τον Ελ. Βενιζέλο στο μοναστήρι των Μουρνιών Κυδωνίας έπειτα από σκληρές διαπραγματεύσεις
- 1906, Φεβρουάριος** : Διεθνής Επιτροπή στην Κρήτη
- 1906, 14 Αυγούστου** : Απόφαση των Δυνάμεων με την οποία παραχωρούσαν το δικαίωμα στο βασιλιά των Ελλήνων Γεώργιο Α΄ να διορίζει τον Ύπατο Αρμοστή της Κρήτης
- 1906, 12 Σεπτεμβρίου** : Παραίτηση πρίγκιπα Γεωργίου από τη θέση του Ύπατου Αρμοστή
- 1906, 18 Σεπτεμβρίου** : Αναλαμβάνει καθήκοντα Ύπατου Αρμοστή ο Αλέξανδρος Ζαΐμης
- 1906 - 1908** : Αρμοστεία Αλέξανδρου Ζαΐμη
- 1907** : Δημιουργείται η Πολιτοφυλακή της Κρήτης, ο πρώτος στρατός του νησιού
- 1908, 21 Μαΐου** : Ευχαριστήριο ψήφισμα της κρητικής Βουλής προς τις Μεγάλες Δυνάμεις, που αποτέλεσε και την πρώτη επίσημη πολιτική πράξη χειραφέτησης της Κρήτης από την προστασία τους
- 1908, 24 Σεπτεμβρίου** : Επίσημο ενωτικό ψήφισμα της κρητικής κυβέρνησης
- 1909, 15 Αυγούστου** : Επανάσταση στο Γουδί
- 1910, Μάρτιος** : Εκλογές στην Κρήτη, πλειοψήφησε το κόμμα του Ελ. Βενιζέλου
- 1910, 17 Μαΐου** : Σχηματισμός κυβέρνησης από τον Ελ. Βενιζέλο στην Κρήτη
- 1910, Σεπτέμβριος** : Μετάκληση Ελ. Βενιζέλου στην Αθήνα και ανάληψη της πρωθυπουργίας της Ελλάδας
- Τέλη 1911** : Αναταραχή στην Κρήτη μετά την άρνηση του Ελ. Βενιζέλου να επιτρέψει την είσοδο Κρητών βουλευτών στο ελληνικό Κοινοβούλιο
- 1912, 3 Ιανουαρίου** : Συγκρότηση επαναστατικής Συνελεύσεως
- 1912, Οκτώβριος** : Ξέσπασμα Βαλκανικών πολέμων και είσοδος Κρητών βουλευτών στο ελληνικό Κοινοβούλιο
- 1912, 12 Οκτωβρίου** : Γενικός Διοικητής της Κρήτης ο Στέφανος Δραγούμης
- 1913, 14 Φεβρουαρίου** : Αφαίρεση από το φρούριο της Σούδας των σημαιών των Μεγάλων Δυνάμεων και της Τουρκίας
- 1913, 30 Μαΐου** : Υπογραφή της συνθήκης του Λονδίνου. Ο σουλτάνος παραχωρεί όλα τα δικαιώματά του στην Κρήτη στις Μεγάλες Δυνάμεις
- 1913, 14 Νοεμβρίου** : Υπογραφή συνθήκης ειρήνης μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Η Κρήτη εντάσσεται στην ελληνική επικράτεια
- 1913, 1 Δεκεμβρίου** : Επίσημη κήρυξη της ένωσης της Κρήτης με την Ελλάδα